

est syllo dicuntur necia: eo qd tale signoz. idest signū necessarium est retineriū. Nam quādo putat nō cōtingere solue re qd dictū est: tunc vere putant retineriū esse: eo qd ostensum ē determinatū sit. nam fm aliquā linguā grecoz retinar idēz est qd terminus vel detinar fm aliam litteraz dicunt esse talia signa necessaria: eo qd hoīem necessitent retinendo eum ē terminando. ¶ Deinde cum dicit.

¶ **A**dbuc autēz signoz hoc quidem vt singulare ad vniuersale: sicut si quis dicit signum esse qd sapientes sint iusti. Socrates nūc enīz ē sapiens erit ē iustus. Hoc quidē signuz. igitur. Soluendū est autem quod dictum est: ē si verum sit insyllogizabile.

¶ **C**omparat pdictū signuz ad entbimema: ē trīa facit: qz primo ostendit quō signuz nō necessariū operat ad entbimema. scdo quō necessariūz. tertio epilogat. Scda ps ibi. (Quid igit est ycos.) Dicit ergo qd hoc quidē signoz: qd se hz vt singulare ad vlt. idest signū in tertia figura. idest ppter hoc qd nō est necessariū: est etiāz insyllogizabile: habet enī sic fieri huius signū: vt si quis dicat sapientes iustos: ecce qz Socrates: qui nunc est sapiēs: iustus est. Hoc igit est signū nō necessariū. ideo soluendū est qd dicitur est. Nam si verū sit qd cōcluditur: insyllogizabile tamē est. nam dato qd pmissē vere sint: nō est necessariū conclusionē verā esse: qz nō v3 grā forme: licz contingenter vel ex alia cā veritatē habere possit. ¶ Deinde cum dicit.

¶ **H**oc autem vt si quis dicat signū qd egrotat: febricitat enim: vel peperit: qz lac habz: necessariū qd quidem signozū solum retineriū est. solum enī verū insolubile est. Hoc autem vt vniuersale ad particulare se habz: vt si quis dicat qd febricitat signum esse. spissim enim respirat. Solubile enim ē hoc: ē si verū sit. Contingit enī nō febricitantē spissim respirare.

¶ **O**stendit quō se habz signū necessariū ad syllogizamus. nā tale signū syllogizabile. Est enī hoc signū: si quis dicat egrotat: qui febricitat: vt accipiamus febricitantē nō p/ ut est spēs egritudinis: sed p/ out dicit aliqd signū inseparabilr egritudinē p/ comitās: tale etiā signū est cū dicitur peperit: quia lac habz: istud enim signū necessarium est: solum tale signū est retineriū: ē cum verū sit: insolubile est. Naz autē tale signū inficiat de aliquo: de necessitate inficiatur signatū: ē ideo est insolubile. qz nō pōt esse qd aliquis febricitet: nisi egrotet: ē ideo addit qd hoc signū se habz vt vlt ad particulare: qz semper vlt cōcludit intentū: vt si quis dicat: febricitare: signū est egritudinis: spissim autē respirare nō est tale signū respectu febricitationis. Naz si verū sit aliqd spissim respirare: nō tamē ppter hoc sequit. qd febricitet. imo soluendū est: qz cōuenit spissim respirantes nō febricitare: vt aliter ē melius per hoc qd dicit: hoc autē vult vlt ad particulare: possumus intelligere signuz in secunda figura: vt signū est vltus qd signatū. nā in spissim respirare est in plusqz egrotare. ¶ **N**otandū ē qd tā in scda figura qd in prima reperit habitudo vltis ad particulare: at tamē aliter. nam in secūda signū se hz vt vlt: ē signatuz vt particulare: cū ibi mediū de se hz vt signum pceditur ē maior extremitas subiciat. que hz se vt signatū. In prima autē totū est econuerso: vt patz intuenti. ¶ **D**einde. c. d.

¶ **Q**uid igit est ycos: ē quid signū: ē quid retineriū: ē quid differentia dictū est quidem ē nunc. Abagis autē manifestū ē de his: ē pp

quā cām: ē qdē syllogizabilia sūt. Hec autē syllogizata in analeticis determinatū est de ipsis.

¶ **E**pilogat dicens: quid igit est ycos: ē quid signuz: ē quid retineriū: ē que differentia inter ipsa dictū est: nunc tamē in analeticis. idest in libro priorū: vt in scdo dictuz est: de his magis manifeste. ibi etiā de ipsis dictū est: ppter quā causam: hęc quidē insyllogizabilia sunt: vt signa nō necessariā: hęc autem syllogizata: vt illa que sequunt ex signis necessariis. ¶ Deinde cum dicit.

¶ **E**xemplū autem qd quidē sit iductio: ē qualis inductio dictū est. Est autē neqz vt pars ad totum: neqz vt totū ad partē: neqz vt totuz ad totum: sed vt pars ad partē. Simile ad simile cum ambo quidē sunt sub eodem genere: notius autē altero sit alterum exemplum est.

¶ **I**n parte ista determinat de exemplo. Et tria facit: quia pmo dicit quō habz fieri exemplū. scdo qd dixerat ponit in terminis. tertio declarat quoddā qd supposuerat. Scunda pars ibi. (Putat qd insidiant.) Tertia ibi. (Omnia autē hec.) Dicit ergo qd dictum est prius: qd exempluz sit inductio. naz habitū ē qd iductio ē rhetorica sic entbimema est rhetoricus syllo. In huius autē inductione pmissē vel potius pmissa nō se habz ad conclusionē vt pars ad totū: neqz vt totū ad partē: neqz vt totū ad totū: sed vt pars ad partē: ē simile ad simile. Sit enī exemplū qd aliqua duo similt se hnt ad aliquid: ē cū verificat de vno: cōcluditur de alio: vt si cōtingeret pncipes inuitare nobiles regni ad pradiū: ē post diuiniū eos decapitaret: si alius pnceps sile tale cōsulū faceret: per exemplū pns habitū. possem? arguere qd pnceps iste secūdu decapitare vult nobiles. igit in exemplo est pcessus de parte ad partē: ē ab hoc particulari ad illud particulare: debēt tñ particularia esse similia vel esse sub eodē genere vt sunt pncipes. Primus fecit cōsulū nobiles: sic ē scdo faciet: vni debz esse notius altero: vt factū pmi pncipis: qd adductū in exēplo: debet esse notius facto scdi pncipis: sicut pteritū est notius. naz pms pnceps cōuians decapitauit nobiles. secūdu autē quia facit pululū vt pms: argulimus eū decapitare velle ē qd talis pcessus est: tūc est exēplū. ¶ Deinde cū dicit.

¶ **P**uta qd insidiat tyrānidī Dionysius expetēs munitiōē. Et dissitrat? tract? prius insidiās expetebat munitiōē: ē accipiens tyrānizauit ē Theagenes in Abegarijs: ē alij quoscunqz sciūt si ppter hoc expedit munera.

¶ **D**eclarat iterum qd dixerat dicens: qd saligs vellet ostēdere qd Dionysius expetēs munitiōē insidiat tyrānidī. idest vult tyrānizare: debz adducere in exēplū pncipes: qd pcesserunt Dionysii: ē petierunt munitiōes: ē acceptis munitiōibus tyrānizauerūt. Nam dissitrat? insidiās expetebat munitiōes ē accipiens tyrānizauit Theagenes ille alius pnceps in Megarijs. i. in illis partibus fecit silt ē hoies alij quoscunqz sciūt fecisse similt. Exemplū Dionysii: ē illud semp debz esse notius: eo qd p exēplū cōcludit vt facta pncipiū: que sunt exēplū Dionysii quasi pteritū sint notiora facto Dionysii: scimus enī Dionysii expetere munitiōes: fm qd expetit ppter hoc. idest vt tyrānizet: nondum scimus. ¶ Deinde cum dicit.

¶ **O**mnia autēz hec sub eodē vniuersali: quia insidiās tyrānidī munitiōē expetit. Et qbus quidem igitur dicunt: que putantur persuasio nes esse demonstratiue dictum est.

Declarat qđ supposuerat: dixerat enī in exēplo eē pces-
sus partis ad partē: similis ad simile: quē oīa debēt eē sub
eodē genere: qđ satis apparet esse verum ex his: quē dicta
sūt: qz oīa hec. s. Dionysius Pissistratus & Theagenes sūt
sub eodē vlr: siue sub eodē genere: qz vlr & generalr viden-
tur habere ordinē ad vñū aliquid: vt qz quilibz eoz expe-
tit munitiōes: vt isidiē tyrānid. Ultimo epilogat quod
dictū est: ex quibus dicunt esse argumētatiōes rhetoricę
vt enthimema & exemplū. Ibi putant esse p̄suasiōes de
monstratiue. id est ostensiuę.

Antelligētiā dīctorū tria sunt declarāda.
Primo videndū est quō differt exēplū
ab inductione: & syllo. nam quō differt ab enthi-
mema declaratū fuit prius per differentiam
quā habz inductionē ad syllo. Rursum quō dif-
fert enthimema & syllo in sequētibz declarabit. Secū-
do ostendendū est: quō enthimema & exemplū reducunt
ad inductionē & syllo. Tertio manifestabit. vtrū spectat
ad rhetorē cōsiderare de syllogismo & de inductione: quē
sunt infra dialecticę: cū spectet ad dialecticū cōsiderare
de exemplo: & enthimemate: quē sunt exempla rhetoricę.

Propter primū notandū: qđ vt ad p̄sens spectat: exēplū
duplr differt a syllo: & duplr ab inductione. nam syllo con-
iungit extremū tertio per mediū: & est in eo quodāmodo
p̄cessus a toto ad partē: cum oēs syllo aliquo mō reducuntur
ad ista duo p̄cipia ad dici de omni: & ad dici de nullo.
Exemplum vero coniungit extremum medio per simile:
tertio: & nō est in eo p̄cessus a toto ad partē: sed a parte
ad partē: vt si vellem probare qđ Dionysius insidiat tyrā-
nid: si vlr syllogistica vellem incedere: acciperē hoc me-
diū: expetere munitiōes: & formare sic syllo. Quicquz
expetit munitiōes: vult tyrānizare. Dionysius expetit
munitiōes. ergo rō. Sed propter exēplū formandū:
accipiendū est simile tertio. nā in p̄dicta argumētatiōe.
tyrānizare se bz vt maior extremitas: expetere munitiōes
vt mediū terminus. Dionysius vt minor extremitas: si-
ue vt tertiū: & assumat Pissistratū: qui est similis tertio: se
habz similr vt Dionysius: qui est tertius terminus: cōclu-
dit maior extremitas: vt tyrānizare de medio: vt de expe-
tent munitiōes: & formabit sic rō. Pissistratū tyrāniza-
uit. sed Pissistratus petebat munitiōes. ergo qui expetit
munitiōes vult tyrānizare. cuius igitur Dionysius expetit
munitiōes. ergo vult tyrānizare. Dic autē cōsiderat vlti-
mū. nā est p̄cessus a parte ad partē: vt a Pissistrato ad Dio-
nysum: & coniungit extremū medio per simile tertio: vt ty-
rānizare cōcludit de expetenti munitiōes per Pissistra-
tum: p̄pter qđ manifeste sunt p̄dicte differentię: qđ habz
exēplū ad syllo. Aduertendū tñ in exēplo p̄ter hoc qđ
in eo cōcludit extremū de medio per simile tertio: cōclu-
ditur extremū de tertio: vt tyrānizare de Dionysio. Iđ ē
exemplo duas differentias ad inductiones: quarū prima
est: qz inductio est in oībus particularibus: exēplū vero in
vno syllogismo. Nā exēplariter cōcludo expetētē munitiō-
nē velle tyrānizare p vñū: vt p Pissistratū: qđ facies tyrā-
nizauit: sed si inductiue hoc cōcludere velle: oporteret me
inducere in singulis: qui expetunt munitiōes: qđ vellent
tyrānizare. Secūda dīa est: qz inductio cōcludit extre-
mū de medio per tertiū: qz oīa singularia accepta cōclū-
dentiā vlem p̄positionē: que cōstituit ex extremo: se hnt
quasi minor extremitas: vel sicut tertius terminus. In exē-
plo vero cōcludit extremū de medio: vt tyrānizare de ex-
petētē munitiōes non per tertiū: qz non per Dionysium:
sed per simile tertio: qz per Pissistratū. Possēt etias terti-
a dīa assignari inter exēplū & inductionē: quia in exēplo
coniungit extremū extremo: nō solū extremū & medio: qz

In inductōe nō puenit: vbi solus extremū de medio ifert.

Secundo declarandū est quō exēplū
& enthimema reducūt ad in-

ductionē & syllo. Ad cuius euidētiā notā-
duz: qđ in omni genere imperfecta reducunt
ad perfecta: eo qđ perfectiora sunt mētura im-
perfectoz: cuius igitē syllo & enthimema quodāmodo eodē
modo procedant: qz vtrūqz coniungit extremū tertio per
mediū ad syllo: qui est perfectior enthimemate: reducit
enthimema. Deficit autē enthimema a syllo duplr: & quā-
tum ad mām: & quantum ad formā: quantum ad mām autē
qz enthimema magis est de verisimill. syllo vero magis
de vero. Dabitū est enī: qđ per syllo magis fit descensus
in scientias speculatiuas: in quibus est cōsideratio scōm-
rei veritatē. Per enthimema autē magis descēdit in opa
politicanū quibus fit p̄cessus: & arguit per quēdā signa
& verisimilitudines. & qz visimlie deficit a vero: enthime-
ma rōne materie: circa quā negociat: deficit a syllo. Secūdo
deficit rōne forme: in syllo enī est ordiatio terminoz & p̄-
positionū in modo & figura: vel est aliqd inseparabl̄ cōmi-
tans illud. Cū ergo huius ordo referret complete in syllo:
non tamē de necessitate perfecte referret in enthimema
te: potest dici enthimema deficere a syllo in forma: ponū-
tur enī in syllo due p̄positiones & tres termini: in qbus
referat complete p̄dictus ordo. In enthimemate vō:
si altera p̄positionū sit nota: sufficit alterā pponere: quia
auditor de se alterā addit: & qz ex vno nihil sequit: quātū
ad p̄dictū ordinē deficit enthimema: sicut & in duobus
deficit exēplū ab inductione. Dictū est enī qđ exēplū est
in vno. inductio vero in oībus: & qz ps deficit a toto: & vñū
ab oībus: cōueniens est exēplū deficere ab inductione.
Ex isto autē defectu oris defectus alius: vt quia inductio de
necessitate cōcludit: non autē exēplū. Nam quia tā indu-
ctio qđ exēplū cōiungunt extremū medio vlr: cū ex om-
nibus particularibus de necessitate p̄positio vlis cōcludi
possit: nō autē ex vno nisi ex hypotesi: dicit inductio de ne-
cessitate concludere: non autē exēplū: qz sicut modus proce-
dendi est aliquo mō in inductione & cū exēplo: vt vtrūqz
coniungat extremū medio: sicut similis modus erit in en-
thimemate & syllo: qz vtrūqz cōiungit extremū tertio: en-
thimema reducetur ad syllo velut ad perfectū in suo ge-
nere: & exēplū ad inductionē: qđ declarare volebamus.

Tertio restat ostendere. vtrū rhetor con-

siderare possit de inductione & syl-
logismo: p̄pter qđ sciendū qđ sicut est in actio-
ne rerū naturalū per p̄parationē ad suas for-
mas: sic est in cōsideratione scientiarū p cō-
parationē ad sua subiecta. Nam sicut res nāles per suas
formas trahunt spēs: & habēt actualitates: & determinant
ad modos: vt calidū per formā caloris ponit in eē calido:
& determinat ad hanc actiōes: quē est calefacere: sic scē
p̄pter subiecta sua trahunt spēm & determinationē: eo qđ
cōmune sit oī habitū trahere spēm ex obiecto: & etiam p
huius subiecta: quē sunt obiecta in scientijs artes determi-
nant ad modū cōsiderandi. nāz quicqd cōsiderat in scia
rōne subti inducit. Doc vñō sciendū qđ res nāles aliq
agunt fm se: alique vero vt sunt in s̄m alterius. nā si sal-
uare possumus aliquo modo res posse fm se efficere: quē
non excedūt suas spēs: vt calidū rōne sue forme calefacere:
res nihil tamē agit vltra suam formā: nisi put est in s̄m
alterius: & ideo calor in igne scē sit accūs: cōparat ad itro-
ductiones forme substāntialis: quē excedit ipsūm put agit
in virtute forme substāntialis ignis: qz ergo rhetorica reci-
pit spēm ex enthimemate: de quo est p̄cipalr cōsiderāō
& enthimema deficit a syllo: & nihil agit vltra spēm suam
in virtute

in virtute propria: rhetorica sicut et sue virtuti innixa de syllo considerare non poterit: in virtute tamen artis dialectice presupponendo que de syllo determinat a dialectico esse ostensa: sic de syllo aliqua dicere non est inconueniens. Unde cum philosophus in hoc libro assignare voluit differentias inter exemplum et entimemata per differentiam: que est inter inductionem et syllogismum non valens tanquam rhetor in virtute propria talem differentiam ostendere: remisit nos ad libros topicorum: ubi est dicta differentia ostensa. ¶ Dialecticus vero in virtute propria de entimemate considerare poterit non agendo ultra suam speciem: nam cum per habitum cognoscat suavitatem et perfectum imperfectum: cum entimemata deficiat a syllo: sic non agit ultra suam speciem habens speciem perfecti si de imperfecto considerat eo quod imperfectum per speciem perfecti sit aptum rationi cognosci: sic dialecticus non agit ultra suam formam: cum considerat de entimemate: quod a syllo deficit: et sic est de entimemate respectu syllogismi: quod rhetor qui per se de entimemate considerat: in virtute propria non potest considerare de syllo: qui ipsum superat. Dialecticus vero potest considerare de entimemate: per quod a syllo deficit: sic etiam est de exemplo respectu inductionis. Nam rhetor in virtute propria non potest considerare de inductione: que superat exemplum: poterit tamen dialecticus considerare de exemplo quod deficit ab inductione. ¶ Aduertendum tamen: quod unum quodque positum cum per se considerat plura possunt de eo considerari quam cum non per se considerat: sed considerat solus per aliud et per accidentia. Dialecticus: qui considerat de entimemate et exemplo in quantum sunt diminute argumentationes: et quodammodo obliquitates sue artis: non poterit de exemplo et entimemate tot considerare: quot potest rhetor: qui de eis magis per se videtur intendere.

Mentimemata autem maxima differentia: et que maxime latuit omnes fere est: que quidem et circa dialecticam methodum syllogismorum. Hec quidem ipsorum sunt secundum rhetoricam: et sic secundum dialecticam syllogismorum. Hec autem secundum alias artes et potentias.

¶ In parte ista ostendit philosophus esse diversa genera locorum: et entimematum: quibus unum rhetor et dialecticus a locis et entimematis pertinentibus ad alias artes: quod primo facit quod dictum est. Secundo exponit se ostendens qui loci vel qui syllogismi sunt proprie rhetorici et dialectici: et qui secundum alias artes. Secunda pars ibi. (Dico enim dialecticos.) Circa primum duo facit: nam primo huiusmodi locos distinguit: secundo ostendit locos ipsos esse latentes alyis per differentiam inter ipsas partes ipsorum locis. Secunda pars ibi. (Das quidem existentes.) Dico ergo quod quedam differentia: maxime est entimematum. id est syllogismorum rhetoricorum: que differentia maxime latuit fere omnes: qui de rhetorica tractauerunt: et ista differentia non solum est entimematum circa rhetoricam: sed est etiam syllogismorum circa dialecticam methodum. id est circa dialecticam artem: est autem haec differentia: quod hoc ipsorum. id est hic de numero ipsorum entimematum sunt secundum rhetoricam: hic secundum alias artes et potentias: sic secundum dialecticam methodum syllogismorum: quasi diceret quod sicut est loquendum de genere entimematum circa rhetoricam: quod aliqua sunt entimemata circa rhetoricam: aliqua vero sunt secundum alias artes. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Das quidem existentes. has autem nondum comprehensas: propter quod et latent auditores et magis tangentes secundum modum transeunt ex ipsis. Adagis autem planum erit quod dicitur per plura.

¶ Ostendit locos speciales latentes alyis per differentiam inter ipsas artes dicens: aliquas artes esse existentes et scitas apud nos: has autem. id est alias nondum esse comprehensas: et quod logica et rhetorica: ita innente sunt et habent omnes aliquid modo participant eis: artes autem speciales nondum scite sunt: et inuentis non omnes participant: prout quod quasi arguetes per syllogismos: vel entimemata transeunt ex ipsis. id est ex dialectica et rhetorica tangentes secundum methodum aliam magis latet auditori. Non enim ita manifesti sunt aly loci pertinentes ad alias artes: sicut dialectici rhetorici: cum sint loci de cõibus: que omnibus sunt nota. id est addit quod per plura. id est per cõia que plura comprehendunt: erit magis planum: siue magis manifestum. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Dico enim dialecticos et rhetoricos syllogismos esse: de quibus locos dicimus. Hi autem sunt qui communes de multis et naturalibus et politicis: et de multis differentibus specie: ut puta locus a maiori vel minori: nihil enim magis erit ex hoc syllogizare: aut entimemata dicere de iustis: vel de naturalibus: vel de quocumque: quibus hec specie differant.

¶ Determinat locos et syllogismos pertinentes ad dialecticam et rhetoricam ad alias artes. Et duo facit: quod primo facit quod dictum est. Secundo dat causas dicti. Secunda ibi. (Et illa quidem.) Circa primum duo facit. Nam primo ostendit qui loci vel qui syllogismi sunt pertinentes ad dialecticam et rhetoricam: quod communes. Secundo declarat locos vel syllogismos pertinentes ad alias artes ostendens eos esse proprios. Secunda ibi. (Propria autem.) Dicit ergo quod ipse vocat dialecticos rhetoricos syllogismos eos de quibus dicimus locos. id est propositiones cões: ideo subditur quod hi scilicet syllogismi vel loci dialectici et rhetorici sunt qui sunt cões de multis ut de naturalibus et politicis: et de multis aly materia differentibus specie: ut puta locus a maiori et minori: quod per tales locos non magis syllogizabimus vel dicemus entimemata de iustis vel de naturalibus: vel de quocumque alio: quibus hec specie differant. Igitur propositiones et loci qui pertinent adaptari ad diversas materias pertinent ad dialecticam et rhetoricam. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Propria autem quecumque ex propositionibus: que circa unamquamque speciem: aut genus sunt: ut puta de naturalibus sunt propositiones: ex quibus neque entimemata: neque syllogismus est de moralibus: et de his alie: ex quibus non erit de naturalibus. Similiter quod hoc secundum se habet in omnibus.

¶ Declarat proprios syllogismos et propria entimemata circa quilibet artem dicens: quod illi sunt proprie syllogismi vel illa sunt proprie entimemata: quecumque sunt ex propositionibus: circa unamquamque speciem determinatam: vel circa unumquodque generis determinatum: ut propositiones: que ita deseruiunt unum quilibet: que non possunt adaptari ad aliud genus. Nam de naturalibus sunt propositiones: de quibus non potest fieri entimemata: neque syllogismi in moralibus. De his. id est de moralibus sunt alie propositiones: sine aly loci: ex quibus non erit syllogismus de naturalibus siue naturalis. Similiter autem hoc se habet in omnibus quod alie propositiones unius artis non deseruiunt propositionibus alterius artis. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Et illa quidem non faciunt circa nullum genus sapientie: circa nullum enim subiectum sunt. Hoc autem quod quod quis utique melius elegerit propositiones: latebit faciens aliam sciam a dialectica et rhetorica.

Rheto.

Si enim iciderit i principijs nō ad huc dialectica neqz rhetorica. sed illa erectius habz principia. Sunt aut plurima enthimemata: que dicuntur ex his spēbus. s. particularibus z pprijs ex cōibus paucior. Quēadmodū igit etiā in topicis z hic diuidēdū enthimemata spēz: z i locis ex quibus sumendū. Dico aut spēz quidē eas: q̄ p̄m vniūqzqz genus pprias ppositiōes: locos autē cōmunes: similiter omnium.

C Assignat rationē dicti. Et duo facit: qz primo assignat rationē: quare loci oēs pertinet ad dialecticos z rhetoricos spēles vero ad alias. Scōdo ex hoc cōcludit: qz sicut in topicis. Distinguebat de syllis: sic in rhetorica distinguēdū est de enthimematibus. Scōda pars ibi. (Quēadmodum igit.) **C** Circa primū tria facit: qz p̄mo dat cāz: quare loci cōes pertinent ad dialecticū z rhetoricū dicens: qz illa id est pertinentia ad dialecticū z rhetoricū non faciunt sapientē circa aliqđ genus determinatū: qz circa nullū determinatū subm sunt. Tuz ergo loci z ppositiones cōes sint h̄z: opz talia ad rhetorē z ad dialecticū p̄tinere. **C** Scōdo assignat rōnem: quare enthimemata z syllogismi ex ppositionibus specialibus pertinent ad alias sc̄las dicens: qz quāto aliquis melius eligeret. ppositiones spēles latebit: qz nō sunt ita manifesta. p̄pa: sicut cōmunia: faciens alias sc̄iam ad dialecticā z rhetoricāz. Nam huius ppositiones magis vidēt directe pertinere ad alias q̄ ad dialecticāz z rhetoricā: ideo addit qz si iciderit i principijs. id est si ppōnes reditāt in sua principia: nō ad huc dialecticā neqz rhetorica habebit illa principia: sed illa: hoc est alia ars subtilis erectius siue directius habz talia principia: qđ quō verum sit: in fine lectionis patebit. **C** Tertio. qz sp̄alia sunt multa: cōmunia pauca: cōcludit esse plurima enthimemata: quēdā ex his speciebus. i. ex his sp̄alibus ppositiōibus: vt ex particularibus z pprijs: pauciora autē esse enthimemata ex cōmuniibus. Scōda pars incipit ibi. (De cāz autē quantum.) **C** Tertio ibi. (Sūt autē plima.) Deinde cū dicit. (Quēadmodū igit.) cōcludit distinguēda esse in rhetorica: sicut in dialectica. Et duo facit: qz p̄mo facit qđ dēz ē. scōdo cōtinuat se ad dicēda. Scōda pars ibi. (Primo quidēz igit.) Dicit qz sicut in topicis: vt in p̄mo topicōz diuisum fuit: qz ppositionū: ex quibus sunt syllogismi: quēdā sunt cōmunes z logicę: quēdā sunt sp̄iales z aliarū artium: vt nāles: z ethicę: z infra hoc dicendū est inter spēz enthimematum hoc est spēles ppōnes: ex quibus sumēdū est enthimemata z exponit se dicens. (Dico autem.) id est voco spēz ppōnes: eas. v. z. que sunt p̄m vniūqzqz genus: locos autēz voco cōmunes. similiter oīum. id est omnes ppōnes: q̄ vniūqzqz se h̄nt ad omnia. **C** Deinde cum dicit.

C Primū quidem igitur dicamus de spēbus. Primo aut accipiamus genera rhetorice quatenus diuidentes quot sunt. De his singillatiz accipiamus elementa z ppositiones.

C Primo quidē qz dixerat enthimemata: fieri ex ppositionibus sp̄alibus: z sumenda esse siue habere robur ex locis vel ex ppositionibus cōmuniibus: cōtinuans se ad dicēda ait: qz primo siue prius dicamus de speciebus. id est de specialibus ppositionibus. p̄mo accipiamus genera rhetorice. id est materias illas: circa quas negociatur rhetorica: vt deliberatiuum: exclamatiuum z iudiciale: quatenus dicētes: qz sunt huius genera de eis accipiamus singillatiz elementa: ppositiones z loca competentia illis.

Liber

Hec declaranda sunt tria. p̄mo quomodo differunt enthimemata rhetorica ab enthimematibus aliarū artium. Scōdo ostenditur cū principia z elementa enthimemata sūt loci: vt dicitur circa finē secundū bulus sc̄i: z locus non sit idē quoz principii dicit de omni z principii dicit de nullo. Tertio cū taz dialectica qz rhetorica vtatur suis locis: videndū est quomodo differunt loci rhetorici a locis dialecticis. **C** Propter primū notandū qz sicut principii est i demonstrationibz: sic suo modo est in entibus. Videmus enī alia principia demonstratiua ingredi demonstrationē sui subam: alia vero p̄m virtutē solum: nā p̄missē substantiali ingrediunt demonstrationē syllogism: dignitates vero p̄m virtutes. Nam cum arguitur: qz oīs figura plana habēs angulū extrinsecū habz tres angulos equales duobus rectis: triangulus est h̄z. ergo zc. non valet arguē: nisi cōcludit in huius virtute dignitatis: quēcūqz vni z eidem sunt equalia: inter se sunt equalia. nam ex eo qz duo recti sunt equalēs angulo extrinsecō trianguli: z alteri angulo intrinsecō: z omnes tres anguli intrinseci valent per p̄dictos angulos: eo qz extrinsecus valet duos intrinsecos: sequitur tres intrinsecos duos rectos valere. Simili modo est in enthimematibus. Nam p̄ter ea que in grediunt enthimemata p̄m subz: opz dari aliud: qđ ingrediatur p̄m virtutē: cuius efficacia enthimema concludat: nō enī valet. miles p̄t impugnare castrū. ergo imperator: nisi supponat qđ p̄t minus: p̄t z maius: ideo p̄dictūz enthimema coroborat per locū a minori. Et idē est qz locus in topicis suis circa principii dicit locū esse sedēz argumenti. nā ex loco tanqz ex maxima elicitur cōueniens argumentū ad propositā questionē. Istō etiā modo loquitur p̄hs cum ait: elementū aut enthimematis z locum idēz dico. **C** Est q̄ locus principii enthimematis nō intrinsecū z ingrediēs p̄m subam: sed extrinsecū ingrediēs p̄m virtutem: quā si inter locū z maximā ponere vellemus distam non distingueremus eā ex eo: qz vniū esset principii h̄z virtutē: alterū vero p̄m subam. Nā vtrūqz tā locus qz maxima habet rationē principii extrinseci: z non ingrediēs enthimema: nisi vtrūqz: sed tota dīa sumenda esset ex eo: qz locus magis videt habere rationē principii cōplexi: maxima vero magis videt esse principii cōplexi. Et qz complexa ab icōplexis sumūt originē: sicut multitudines ab unitatibus: maxima videt trahere ortum a loco: vt a loco minori sumit ortum h̄ maxima: qđ p̄t minus: p̄t z maius. vñ possemus dicere qz maximā scimus: inquantū locos scimus. **C** Nā sicut p̄m cognoscimus inquantūz term̄inos cognoscimus vt dicit in p̄mo posterioz: qz si scimus quid est totum: z quid est pars: scimus qz omne totū est maius sua parte: z omnis pars est minor suo toto: sic si scimus qđ est minus ynde sumitur locus a minori: z quid maius vñ sumitur locus a maiori: scimus: quod potest minus: potest z maius: z quod non potest maius: non potest z minus. **C** Aduertendūz tamen: qz loci vel maxime: a quibus sumunt robur enthimemata: sunt vniuersaliores enthimematibus. nāz ad p̄firmandū enthimema hoc: miles p̄t expugnare castrum. ergo imperator: assumimus h̄c maximam: qđ potest minus z maius: z dicimus qz p̄dicte enthimematis est elementū locus a minori: scum tamen talis locus non magis sit elementū enthimematis p̄tacti qz cūsumibz alterius habentis similitē formam. Nam z huius enthimematis: comes potest expugnare. ergo rex. est etiam elementū locus a minori. Cum igit principia vltimū sint vltia: z particulariū sint particularia: vt hoīs est principii homo: huius hoīs hic homo: vt dicit in iz^o metaph. sicut enthimematis vlt accipimus elementūz in vltima enthimematis

mematis huius est elementus hoc in particulari. Si ergo volumus accipere elementa et elementata secundum proportionem equatam: non dicemus quod locus a minori est elementum huius: miles potest expugnare: ergo imperator: sed accipiemus b. pro omni minori: et a. pro omni maiori: et tunc formabitur entbimema. b. ergo et a. talis entbimematis erit elementum locus a minori secundum proportionem equatam: sic etiam huius entbimematis: album secundum quod huius disgregat. ergo non nigrum. non est elementum locus a contrario secundum proportionem tactam: sed sumentur a. b. pro quibuslibet contrariis: et tunc formabitur entbimema. a. secundum quod huius agit hoc. ergo non. b. et talis entbimematis locus a contrario erit proportionatum elementum.

¶ Quod gentbimematum constitutoz secundum tres terminos sunt quanta proportionata loci vltre accepti: oportet entbimemata secundum particulares terminos formata habere particularia elementa. Verum quia vniuersalia in particularibus sunt ipsa particularia: vt alia in homine est idem quod homo: contrarium etiam vt reseruat in albo est idem quod album: et vt reseruat in curuo est idem quod curuum. sicut ergo cum a. et b. sumebantur vltre pro singulis contrariis: et ex eis constituebantur entbimemata: assignatur sibi elementum proportionatum loco a contrario: sicut si descendimus ad b genus contrarium: vt ad album et nigrum: rectum et curuum: oportet ibi assignari vt elementa locuz ab hoc contrario. Et ergo dicimus album secundum quod huius disgregat. ergo non nigrum: huius entbimematis est exemplum proportionatum locus a contrario: quod reseruat in albo: non locus a contrario simpliciter: et contrarium in albo idem est quod album accipiendo locum et elementum proportionatum: cum quereret a nobis vnde locus. si liceret nobis sic loqui diceremus: quod in predicto entbimemate est locus ab albo.

¶ Via vltis apparere potest quomodo differunt entbimemata rhetorica ab entbimematibus aliarum artium: et etiam manifestum esse potest: quod entbimemata aliarum artium formata ex spaliibus propositionibus: si reducuntur in sua principia: sciunt in principia aliarum artium: quorum sunt entbimemata. Nam cum rhetor et dialecticus non negociantur circa aliquod determinatum genus. entbimemata accepta secundum tres terminos pertinent magis directe ad dictos artifices: sed cum constituantur ex spaliibus propositionibus: pertinent ad spales artifices. vtrum autem entbimemata formata ex spaliibus propositionibus possint pertinere ad rhetorem vel ad dialecticum in sequenti lectione apparebit.

¶ In presentiarum autem in tantum patefactum sit: quod sicut rhetor et dialecticus non assignant locum ab hoc contrario: vltre ab illo: vt ab albo vltre curuo: sed a contrario: nec ab hoc maiori vel ab illo: vt a rege vel imperatore: sed a maiori: sic entbimemata et syllabe de quibus considerat rhetor et dialecticus: et non alij artifices: non debent constitui ex hoc contrario: vel ex illo: sed ex terminis communibus designatis omne maius: et quod entbimemata constituta ex spaliibus propositionibus reducuntur ad particularia principia: vt in locum ab albo: vel in locum a curuo cum de albo et curuo considerent particulariter artifices: incidunt talia argumenta in principia aliarum scientiarum.

Secundo videndum est. Vtrum entbimemata reducuntur in principia dici de omni: et dici de nullo. Ad cuius evidetiam notandum duo esse genera principioz tam syllogoz quam entbimematuz: vt superius aliquantulum est tractatum. Nam quedam sunt principia secundum subiecta: quedam vero secundum virtutes: principia autem secundum substantiam: et que essentia liter ingrediuntur syllogum distinguunt: quia quedam sunt formalia: quedam materialia: nam termini et propositiones se habent sicut materia syllogismi: ordo vero secundum modum et figuram: siue secundum qualitatem et quantitatem se habent sicut forma syllogismi: aut sicut aliquid forme annexum. Et quod principia intrinseca sunt

subiectam arguunt in virtute principioz extrinsecorum et secundum virtutem: eo quod talia principia vniuersaliora sunt: sicut distinguimus principia intrinseca in formam et materiam: ita oportet distinguere extrinseca in principia dantia efficaciam forme et materiam. Nam principia non ingredientia syllogum vel subiecta aliqua probant formam: aliqua vero materiam: vt principium dici de omni: et dici de nullo probant formam: maxime vero et dignitates probant materiam: que si bene consideramus: manifestatur nobis causa: quare principia syllogismoz secundum virtutem probantia formam sunt tantum duo. v. principium dici de omni et de nullo. Nam cum forma syllogistica diuersificetur secundum triplicem figuram: si cuiuslibet figure assignarentur sua principia: non esset possibile omnia talia reduci in dici de nullo et in dici de omni. Nam secunda figura et tertia non inueniuntur directe dictis principijs: sed secunda figura inuenitur huic principio. Quicquid remouetur a sequente et ab antecedente. idem oportet omnes conclusiones in illa figura esse negatiuas: eo quod gratia forme: propter quam talia principia sunt inuenta ad positionem consequentis non sequitur positio antecedentis: sed ad destructiones sequitur destructio: sic etiam et tertia figure sua principia possemus assignare si tempus adesset.

¶ Probatur ergo dici de omni: et dici de nullo solum formam: et quod talis forma potest indirecte concludi: non variat ordinem terminorum: eo quod medius terminus subiectus semper in ipsa propositione predicatur in secunda: et maior extremitas in conclusione de minori predicatur: nec etiam variat prout spectat ad presens negotium: et semper maior est vniuersalis: solum quantum ad qualitatem est ibi variatio. Et qua qualitas non variatur nisi per affirmationem et negationem: oportet talia principia solum duo esse. v. dici de omni quantum ad conclusionem affirmatiuam et dici de nullo quantum ad negatiuam.

¶ Et si diceretur quod conclusio in prima figura non semper est vltima: sed aliquando particularis. ergo dicitur ibi assignari principia dici de quodam: sicut dici de omni: et dici de quodam non sicut dici de nullo.

¶ Admodum esset quod cum maior sit semper vltima: quicquid sumitur sub subiecto sumitur sub predicato: vel remouetur ab eo: si sit negatiua. Et quod in maiori principio vltima syllogistica est: ab ea sumuntur debent principia. cum ergo conclusio non sit particularis in prima figura ex parte maioris: sed ex parte minoris: aliquid principia sumunt originem dici de quodam: vel de quodam non: necesse non habent rationem principij. Vel discendum quod dici de quodam: vel de quodam non quod concluduntur in dici de omni: et in dici de nullo non constituunt diuersa principia ab illis. non sunt ergo dici de omni: et dici de nullo principia tertia et secunda figure: nec adinueniuntur principia in prima vt indirecte concludit: sed solum sustentatus fuit in predictis duobus principijs. Dici posset quod principia primo pauca sunt quantitate: maiora sunt virtute: et magis habent rationem principij. Et quia secunda et tertia figura reducuntur ad primam tanquam ad illam: que maxime facit scire: vt dicitur in primo posteriorum: oportet principia secunda et tertia reduci ad principia prime: propter quod sequitur ea non proprie habere rationem principij: vel et si in eis rationem principij saluamus: magis artificiale est: quanto in arte sit reductio ad pauca: et principia. Et sicut est de secunda et tertia respectu prime: sic est de syllogismo prime figure indirecte concludentibus respectu syllogismoz concludentium directe. Nam illi ad istos reducuntur.

¶ Vltimo quoque dici de omni: et dici de nullo probant formam: restat videre quomodo dignitates et maxime probant materiam.

¶ Ideo notandum quod propositiones et termini vt ingrediuntur syllogum dupliciter considerari possunt. primo secundum se et quantum ad naturam suam: et sic pertinent ad materiam syllogismi. Secundo putantur sub debita qualitate: et quantitate: et ordine syllogistico: et sic pertinent ad formam. omnia ergo illa principia: que sumuntur ex natura

terminorum se tenent ex parte materię: illa vero: que ex ipso ordine syllogistico accipiuntur: se tenent ex parte forme: ideo dici de omni: et de nullo dicuntur probare formam: eo quod talia principia ipsum ordinem syllogisticum includant. Non est enim dici de omni idem quod propositio universalis affirmativa: vel dici de nullo idem quod negativa: quia cum ex partibus particularibus nihil sequatur: sed oporteat in quolibet syllogismo aliquam propositionem universalem esse: in quolibet syllogismo esset principium dici de omni vel de nullo: quod falsum est. ¶ **U**n de Cōmētā. Averrois volens super propositum describere dici de omni ait: quod non est dici de omni: in eo quod dicitur. omne animal est corpus: sed ex eo quod omne animal disponitur per corpus: et quicquid disponitur per animal: disponitur per corpus: in quo manifeste ostendit in dicto de omni includi totum ordinem syllogismi affirmativi: qui per ipsum probatur: sic in dicto de nullo clauditur totus ordo syllogismi negativi: qui confirmatur per tale principium. Dignitates vero et maximę et loci se tenent ex parte materię: quia ex ipsa natura terminorum sumuntur. ¶ **N**am quia natura contrarij est alia a natura maioris et minoris: locus a contrario et maxima data in tali loco distinguuntur a loco a maiori: et a minori: et a maximis ibi datus: propterea diverse dignitates accipiuntur secundum aliam et aliam naturam rerum: que significatur per terminos: quia clarum esse potest: quare in libro priorum assignantur solum principia formalia: ut dici de omni: et de nullo: de locis et dignitatibus: et maximis ibi nulla fit mentio. ¶ **N**am cum in dicto libro ordo syllogisticus specificetur secundum alium et alium modum: et secundum alias et aliam figuram: termini vero sumuntur communes non designantes hanc naturam: nec illam: non proprie ibi possunt sumi principia deseruientia naturis rerum: et terminis sed se sumptis: que se tenent ex parte materię: sed solum ibi accipiuntur principia includentia ordinem syllogisticum que se tenent ex parte forme: et si aliquando principia se tenentia ex parte forme et materię: ibi assignari possent: hoc est in quantum propter syllogismum simpliciter fit descensus ad materiam contingentem et necessariam. ¶ **Q**uod si quereret. utrum sit assignare certum numerum principiorum materialium: siue dignitatum: sicut assignatur certus numerus principiorum formalium: quia talia ad dici de omni: et ad dici de nullo reducuntur. ¶ **D**ici possent quod nature rerum non sunt nobis simpliciter notę: ideo numerum talium dignitatum simpliciter ignoramus: quia non scimus numerum naturarum. ut quia in omni natura reseruat natura entis aliquo modo nobis talis numerus est notus: quia nota est nobis illa dignitas: que sumitur ex ipso ente: ad quam omnes alie dignitates reducuntur. Unde et Cōmētator super quarto meta physice: vult omnia principia inchoi istius principio: de quolibet affirmatio: vel negatio vera est: quia tale principium ex ipso esse: vel ex ipsa natura entis accipitur: quo aliquo modo ars imitatur naturam: quia sicut in natura est unitas ex parte materię: pluralitas ex parte forme: eo quod est dare duo contradictoria: et tertium quod subicitur ei: licet Plato huic sermioni non recte contradixit ponens unitatem ex parte forme: et pluralitatem ex parte materię: sic in arte syllogistica principia formalia reducuntur ad duo: ut ad dici de omni: et ad dici de nullo: principia vero: que se tenent ex parte materię reducuntur ad unum. scilicet ad illud principium: de quolibet affirmatio vel negatio vera. ¶ **A**dvertendus tamen: quod sicut forme naturales: et eductę de potentia materię quodammodo in ipsa materia clauduntur: de cuius potentia sunt eductę: sic principia formalia syllogismorum ad de quolibet affirmatio reduci habent. Valeat simile quantum potest: quia ars non est natura: sed fit via nature. ¶ **D**is declaratis de leui apparere potest entibus

memata rhetorica propter hoc quod reducuntur in locos et maximas tanquam in principia se tenentia ex parte materię reduci in dici de omni: et de nullo tanquam in principia formalia. Nam cum entibemata reducuntur ad syllogismum: oportet principia syllogismi simpliciter aliquo modo reseruari in entibematis. oriebatur ergo dubitatio: quoniam sequebatur. Utrum entibemata reducerentur in dici de omni: et de nullo: cum reducuntur in locos tanquam in propria elementa: quia credebatur locos et dicta principia eodem modo habere rationem principij: quod falsum est.

Tertio ostendere restat. Utrum loci dialectici differant a locis rhetoricis et quomodo. Adhuc dixerunt quidam predictos locos sic differre: quia loci rhetorici sumuntur penes contingit. dialectici vero penes esse: et ita secundum istos: si ex eisdem terminis formetur locus: et dicatur. si hoc est: hoc est: erit dialecticus. si vero dicatur. si hoc contingit: hoc contingit: erit rhetoricus. Sed hoc est stultum quod ex hoc impossibilia considerare: de facili enim imo statim quicumque esset dialecticus: fieret rhetoricus: ponendo pro esse contingit. imo cum loci ex natura propositionum sumantur et roborant syllogismos ex parte materię: ad quem cumque pertinet considerare propositiones de contingenti pertinet etiam considerare locos formatos per contingit cum ergo dialecticus consideret non solum propositiones de in esse: sed de necessario et contingenti: ut patet in primo priorum: et secundo per verbermenias qualitercumque formetur loci: siue per esse: siue per contingit: siue per necesse: non propter hoc per se loquendo effugient considerationes dialectice. ¶ **P**ropter hoc notandum: quod cum loci sint clementia entibematum rhetoricorum: et etiam syllogismorum dialecticorum accipiendo syllogismos dialecticos ut distinguuntur contra syllogismum simpliciter: et addunt quandam habitudinem localem super ipsum: si bene videre poterimus differentiam inter syllogismos dialecticos et rhetoricos: similiter inter syllogismos et entibemata: apparebit differentia ipsorum locorum: cum secundum differentiam principiorum sequantur principia esse distincta. ¶ **D**ixerunt enim quidam syllogismos differre ab entibematis: quia in syllogismo requiruntur due premissę. In entibematis vero non debet poni nisi altera premissarum: que differentia: et si non est omnino abicienda: eo quod premissam in seculo priorum: tamen totam questionem non euacuat. Nam entibemata non semper constant ex altera premissarum: imo quando altera non est nota utraque premissarum est ponenda. Unde premissa supra non dixit quod entibemata semper constat ex paucioribus: sed dixit. quoniam primus syllogismus secundum quod sepe: ut quoniam tunc quod altera premissarum est nota. Nam quoniam contingit hoc est: solum altera est ponenda: eo quod auditor alteram supplet. Ideo notandum entibemata et syllogismos differre secundum materiam. nam sicut syllogismus demonstratiuus et dialecticus differunt quantum ad materiam: ut quia demonstratiuus constat ex necessariis: dialecticus vero ex probabilibus: sic suo modo syllogismus dialecticus et entibemata distinguuntur. Nam syllogismus dialecticus fit ex probabilibus: entibemata vero ex persuasibilibus: vel per syllogismum dialecticum magis negotiamur circa vera: per entibemata vero magis circa verisimilia: vel per syllogismum dialecticum magis descendimus in scias speculatiuas: per entibemata vero magis in politicas. ¶ **U**trum autem entibemata rhetorica ad scientias naturales: vel ad alias speculatiuas artes adaptari possint: in sequenti lectione dicet. Differentia vero secundum materiam per se loquendo nunquam facit diversitatem in specie: sed vel facit differentiam in genere: vel diversitatem in numero: nunquam enim reperitur a philosopho dictum diversitatem materię esse

esse diuersitate speciei: vel quod unitas speciei sit unitas materie. In quinto tamen metaphisico, capitulo de vno, vult quod unitas generis sit unitas materie. vnde ait quod secundum modum unitatis generis est dicere: quod materia sit vna: et tamen circa finem dicti capituli dicit: quod illa sunt vnum numero: quorum natura est vna. Et vt appareat quod diuersitas materiae sit diuersitas generis: vel unitas eius unitas generis: vel quod unitas vel diuersitas ipsius est unitas vel diuersitas numeri solius: aduertendum materiam dupliciter suscipere diuersas formas. Primo propter extensiones eius: sicut videmus diuersos annulos fieri ex auro: eo quod materia auri sit extensa: propter quod in diuersis partibus auri sunt diuersae formae annullares. Secundo habet diuersitas predicta habet diuersam intentionem materie: sicut corpora supercelestia differunt a corporibus existentibus in sphaera actiuorum et passiuorum. Est enim talis diuersitas ex ipsa materia: sed non solius ex extensione eius: vt quod materia sit extensa ex diuersis partibus materie suscipiantur diuersae formae: sed etiam diuersa ratione materie. Nam materia supercelestium et inferiorum corporum non secundum eandem rationem suscipiunt formas: cum illa suscipiat formam non habentem contrarium: et completent totum appetitum materie. haec autem suscipiat formam habentem contrarium non terminantem materiam appetitum. Et sicut diuersitas sumitur ex parte materie: vna propter extensionem. alia vero propter rationem diuersam: sicut diuersitas ex parte materie dupliciter accipitur secundum genus: et secundum numerum. Nam cum materia causat diuersitatem propter sui extensionem facit differentiam numeralem: ideo diuersi annuli aurei solo numero distinguuntur: sed cum materia diuersitatem facit propter rationem diuersam: sic causat differentiam generis. Tunc supercelestia corpora et inferiora genere differunt: quia corruptibile et incorruptibile non sunt in eodem genere. vt potest haberi ex decimo metaphisico. quae omnia si bene intellecta sunt satis ostendunt syllogismum simpliciter non esse genus ad syllogismum demonstratiuum dialecticum: sed vult esse analogum: vel species respectu eorum. Nam si materia necessaria et probabilis faciunt differentiam propter rationem diuersam: eo quod dicitur materie non secundum eandem rationem suscipiant formam syllogisticam: sic predicti syllogismi differunt genere: et syllogismus absolute sumptus non est genus ad ista: sed analogum: sicut corpus est analogum ad supercelestia et inferiora. Sed si dicta diuersitas est propter extensionem materie: sicut syllogismus demonstratiuus et dialecticus sunt eiusdem speciei: sicut homo masculus et homo mulier quae non differunt nisi secundum differentias materiales superas ex extensione materie: et sicut est in syllogismo demonstratiuo et dialectico: quia si diuersitas inter ea sumitur ex extensione materiae solius: sic syllogismi dialectici et rhetorici sunt eiusdem speciei: cum vero hoc est propter aliam et aliam rationem: sic differunt genere. Sed si queratur: quod istorum sit: absque dubitatione dicendum est hoc esse propter rationem diuersam: nam materia persuasibilis est ex qua habet esse entimema: et probabilis: ex qua habet esse syllogismus dialecticus: non secundum eandem rationem recipit formam syllogisticam. Quibus fuit. n. supra entimema a syllogismo differre quod tamen ad materiam: et quantum ad formam. Per se enim est: quod in syllogismo dialectico debet exprimi tota forma syllogismi: quantumcumque praemissa sint notae: non est ibi syllogismus: nisi exprimatut vtraque praemissarum. Non est autem per se ex parte entimematis: quia vtraque praemissa exprimatut: imo magis videtur esse per accidens: et ex parte auditoris: cui altera praemissarum non est nota: propter quod eam nescit addere: si solum dicatur altera. et ideo saepe entimemata debent consistere ex vna praemissa: vel ex paucioribus propositionibus quam primus syllogismus. vt raro autem debent consistere ex duabus praemis-

sis: quae ea quae vergunt ad accides sunt in paucioribus et raro. Tunc etiam diuersam rationem declarat ipsa terminatio intellectus: cum per entimemata aggeneretur fides: quae terminat intellectum secundum se: ex quo apparet quantum ad aliquid magis differre syllogismum dialecticum ab entimemate quam a syllogismo demonstratiuo. Nam et syllogismus demonstratiuus simpliciter determinat intellectus: non dialecticus: vterque tamen determinat secundum se. entimema vero terminat ipsum: vt habet ordinem ad voluntatem. Manifestum est ergo syllogismum dialecticum differre ab entimemate genere. An autem syllogismus dialecticus differat a syllogismo numero: non est praeter speculationis. Vt vero differat entimema a syllogismo dialectico: satis apparet quomodo differunt loci rhetorici a dialecticis. Nam sicut propter diuersam materiam: quae non secundum eandem rationem suscipit formam syllogisticam: differat entimema a syllogismo dialectico genere. sic propter eandem materiam diuersitatem loci rhetorici a dialecticis genere distinguuntur. Propter quod manifestum est: quod licet dialecticus et rhetoricus vtiatur locis a maiori et a minori. Et etiam si fere omnes loci dialectici nomina rentur eodem nomine cum locis rhetoricis: hic et ibi sume rentur equiuoce: vel analogice. vnde maius et minus: vel locus a maiori et locus a minori dicitur analogice: prout eo vtiatur rhetor et dialecticus: sicut corpus dicitur analogice de corpore supercelesti: et de istis inferioribus.

Sunt itaque rhetorice species tres numerum: tot enim et auditoris orationum existunt entes.

Quia spectat ad rhetorem non solum terminare de entimematibus et persuasionibus in communi: sed etiam in speciali: vt patet in quibus instrumentis vtiatur rhetoricus: et dedit differentiam inter entimemata communia et specialia: siue inter persuasiones acceptas in communi: et constitutas ex propositionibus specialibus. Sic in parte ista determinat de vtriusque persuasionibus: et duo facit: quia primo determinat de persuasionibus in speciali. Secundo in generali. Secunda pars incipit ibi. Quia autem probabilium orationum vltus etc. Circa medium secundi libri. Circa primum duo facit. Nam primum dat modos persuasionum ex parte orationis: siue ex parte rei. Secundo docet sumere persuasiones ex parte dicentis et auditoris: et habet fieri per mores et passiones. Secunda pars ibi. Ex quo quod ad idem. in primo secundi libri. Circa persuasionum autem ex parte rei duo sunt genera: quae quaedam sunt artificiales: et quaedam inartificiales. Ideo primum pars diuiditur in duas: quia primum docet inuenire persuasiones artificiales. et docet vti persuasionibus artificialibus. Secunda pars incipit circa finem primi libri. De notatis autem in artificialibus. Circa artificiales autem persuasiones sunt circa negotium politicum: quod est triplex: vix deliberatiuum: ex clamatiuum: et iudiciale. vnde duo facit: quia primum ostendit species rhetorice esse tres secundum tria praetacta negotia et entimemata rhetorica de illis fieri. Secundo determinat de vnaquaque specie rhetorice singulariter. Secunda pars incipit in fine vltimi capituli ibi. Praeter haec autem diuiditur. Circa primum duo facit. Nam primum distinguit triplex negotium politicum: circa quod versat rhetorica. Secundo ostendit haec negotia habere quaedam annexa. Secunda pars ibi. Quia autem neque acta esse. Circa prima pars diuiditur in duas. Nam primum distinguit rhetoris species secundum triplex negotium. Secundo dat differentiam inter dicta negotia. Secunda pars est ibi. Deliberationis autem. Circa primum tria facit. Nam primum dicit species rhetorice esse tres secundum quod est triplex auditor. Secundo dat causas: quare ex diuersitate auditoris diuersificentur species rhetorice. Tertio manifestat auditorem

Rhetori.

esse triplicem s̄m triplex negocium politicum: propter qđ sequitur species rhetoricę esse tres s̄z tria negocia politica circa quę versatur. Secūda pars ibi. (Componitur qđē). Tertia ibi. (Necesse ē auditorē). Dic̄ ergo: qđ species rhetoricę sunt tres numero: qz z auditores orationūz rhetoricarum existunt tres tot entes. i. exist̄ tres nūero. C̄ Deīn̄. **C**omponitur quidem ex tribus oratio: ex dicēte: z de quo dicit: z ad quē: z finis: adhuc ē. C̄ Dic̄ dat causam dicti dicens: qđ oratio rhetorica cōponitur ex tribus. Ex dicēte: a quo est. Et ex re siue ex negotio de quo dicit. Et ex auditore: ad quem dicit. Et finis orationis rhetoricę est ad hunc. C̄ Dico aut̄. i. expono auditorē. Et qui necessariū est oīa denotari a fine: z s̄m finē diuersificari postqđ ad auditores est finis orationis rhetoricę: dignum est esse tres species rhetoricę s̄m qđ est triplex auditor. C̄ Deinde cum dicit.

CDico autem auditorem: aut spectatorem eē: aut iudicem. Iudicem autem: aut factorū: aut futurorum. Est autem quidē qđ de futuris discernit velut capitaneus. Qui aut̄ de factis velut indicator. Qui de potētia velut amplectator. Quare ex necessitate tria vtriqz erunt genera orationum rhetoricarum: deliberatiuūz: disceptatiuūz: z exclamatiuūz.

Cponde ipas eē triplicē s̄z triplex negociū politicū. vñ ait qđ necesse est auditorē aut spectatorē esse iudicem: iudicē aut̄ factorū: aut futurorū. nam in deliberatiōe auditor est iudex futurorū: in iudicio est iudex factorū: sed in exclamatiōe auditor non se h̄z vt iudex: sed se h̄z vt amplectator: qz simplr amplectitur z suscipit. Qđ exclamās dicit: non est suū iudicare: vtrū sic sit vel non sit: nec sententiaz p̄ferre: est tñ suū inspicere: z quasi speculative cognoscere vtrum res sic se habeat vel non. Nam cum hoc quod est amplectator est inspector vel inspectoz: z ideo ait: qđ auditor: qui de futuris: discernit est velut capitaneus. talis vero auditor est iudex: qz suū est proferre sententiaz de p̄silijs datis. Qui aut̄ ē auditor d̄ factis dicitur indicator. Qui vero est auditor de potētia: hoc est de rebus presentibus: qz de tempore non est p̄tialiter nisi in sentētiaz: qz cum sit in continuo fluxu dicit̄ esse in potētia. talis enim auditor est amplectator. Luz igitur exclamatiō sit de p̄sentibus: siue de potētia: auditor in talibus non ē iudex: qz s̄m triplicem auditorē est triplex negociū: circa qđ versatur rhetorica: cōcludit qđ ex necessitate tria sunt genera orationum rhetoricarum. vz: deliberatiuūz: disceptatiuūz: z exclamatiuūz. C̄ Deinde cum dicit.

CDeliberationis autem hec quidē exhortatio: hec aut̄ dehortatio: semper enīz qui singuli cōsulunt: z qui cōmūniter concionātur horūz aliterum faciunt. Disceptationis hec quidem accusatio: hec quidem defensio: horum. n. aliter facere necesse litigantes. Exclamanti autē hec quidem laus: hoc autem vituperium.

CIn ista parte dat dīam inter dicta negocia: z tria facit: qz primo ostendit ea differre penes actus. Secūdo penes tēpora. Tertiopenes fines. Secūda ibi. (Penes aut̄). Tertia ibi. (Singulis at̄ horūz). Distingunt. n. ipa negocia penes actus. qz actiones siue actus deliberatiui sunt exhortatio. Semper. n. qui singulariter cōsulūt vni: z qui causant̄ cōuenit: vt qui cōsulunt multis: faciāt aliter horūz: qz hortātur

Liber

vel dehortant̄: actiones vero disceptatiōis sunt accusatio z defensio: qz litigantis est facere aliter horūz: vel enī accusat vel defendunt. Exclamatiōis vo actiōes sunt laudare z vituperare. iō dicit̄ qđez hoc qđ est laus. i. laudatio. hoc aut̄ vituperium. i. vituperatio. C̄ Deinde cū dicit.

CPa aut̄ vniuscuiusqz horūz sunt deliberati qđ de futuris. De futuris enīz deliberat qui exhortat̄: aut dehortat̄. Disceptanti aut̄ p̄teritū. De actis. n. semper hic quidem accusat: hic autem defendit. Exclamatiua autem principalissimū quidem presens s̄m existentiam enim laudat̄: aut vituperant omnes. Conuertitur aut̄ sepe z facta rememorantes: z futura p̄conizātes.

COstēdit p̄dicta negocia differre s̄m tpa: nā tpa vniuscuiusqz horūz negociorū sunt: qui dicent̄. nā deliberatiōi p̄uenit tps futurū: qz de futuris deliberat: qđ hortantur z dehortant̄ disceptatiui. i. litigatiui conuenit tps p̄teritū. Nam de actis. i. d̄ p̄teritis vn̄ litigans accusat: z alter defendit: exclamatiui vo est circa p̄s: qz p̄ncipalissimū qđ in ea intēdit est p̄s. Nā s̄m existentia oēs laudat̄: vel vituperat̄: z sepe tñ exclamantes p̄uertunt̄ ad facta: siue p̄terita rememorātes ea: z futura p̄nūciantes z p̄cauentes. De his p̄ncipalissimū tñ in tali negotio est tps p̄s: qz nullus p̄pter memorātia p̄teritorū z spes futurorū laudat̄: nisi qz p̄pter talia nunc p̄ntialiter extimat̄ melior. C̄ Deinde cū dicit.

CSingulis autem horūz finis alius est. Et tribus existentibus tres. Deliberanti quidē conferens z nociuum. Qui enim exhortat̄ tanqđ melius consulit. Qui. n. dehortatur tanqđ deterius dissuadet. Alia autē ad hoc coassumūt aut iustum aut iniustum: aut pulchrum aut turpe. Disceptatibus iustum z iniustum. Alia autem z hi coassumunt ad hoc. Laudatibus vero z vituperantibus pulchrum z turpe. Alia aut ad hoc z his referunt.

COstendit dicta negocia differre prius p̄pter fines. z duo facit: qz primo cuiuslibet negociorū dictorū dat aliū z alium finē: sicut dedit eis aliā z aliā actionē: z aliud z aliud tps. Secūdo manifestat qđ dixerat. Secūda ibi. (Sit aut̄ signūz). Dicit̄ qđ: qđ singulis horūz negociorū est alius z alius finis: z tribus existentibus negocijs sunt tres fines. Nā finis deliberatiui est conferens z nociuum. Nā cum actiones deliberatiue sint hortari z dehortari: hortantis est finis conferens. nam qui hortatur semper consulit aliquid tanqđ melius. Dehortanti autēz finis est fugere nociua. nam qui dehortatur semper dissuadet aliquid tanqđ deterius. Alia autēz ad hoc coassumunt: quia quicquid aliqui dicunt consulentes dicunt propter hoc v̄z vt fugiamus nociuum: z proficquamur proficuum. Iustum z iniustum: pulchrum z turpe sunt fines aliorum negociorū: vt disceptatiui z exclamatiui. Nam finis disceptabilibus est proficui iustum z fugere iniustum: vel ostendere qđ ipsi habeant iustum: aduersarij iniustum: propter hoc vt propter iustum: z iniustum: sicut z laudantibus z vituperantibus finis est pulchrum z turpe: vt laudando ostendit negociam alicuius pulchry: vituperando vero ostendit ipsum turpe: hi aut̄. i. laudātes z vituperātes referūt talia ad hoc. i. ad pulchrum z turpe. C̄ Sed dubitaret forte aliquis nō esse tres fines negociorum: sed sex: cum tria sint negocia: z cuiuslibet negotio assignetur duplex finis. C̄ Ad quod forte diceret aliquis aliterum

terum illorum non habere rationem finis: quia in delibe-
ratione proficiunt huius rationem finis non nocivum: et in liti-
gatione iustum non iniustum: et in exclamatione pulchrum est fi-
nis non turpe. Sed sic dicendo non bene diceremus: nam
in deliberatione ponitur finis nocivum: non propter pro-
sequendum: sed fugiendum: et fugere nocivum habet rationem
boni: sic et rationem finis: quia finis et bonum idem sunt: ut
dicit Commentator. li. metaphis. Nocivum igitur sic acceptum
habet rationem finis: eodem modo in alijs se habet. ¶ **T**er-
tiandum quodlibet dictorum habere aliquo modo ra-
tionem finis: nec tamen propter hoc sunt sex fines: quia pro-
ficiunt et nocivum non habent rationem duorum finis: sed
unus finis: nec tamen propter hoc sunt sex fines: quia pro-
ficiunt et nocivum non habent rationem duorum finis: sed
unus finis: sic iustum vel iniustum se habent ut unus
finis: et turpe et pulchrum eodem modo. Est enim proficiunt
finis et nocivum finis: et pulchrum et turpe eodem modo: sed
non proprie alius finis. Nam finaliter loquendo ubi unum
propter alterum: utrobique tantum est unum. est enim bonus
tota causa: quare aliquid habet rationem finis. Si ergo sunt
aliqua duo: quorum unum quicquid bonitatis habet: ha-
bet in ordine ad aliquid: bonitas unius non proprie po-
nit in numerum cum bonitate alterius: nec sunt magis bo-
num ambo quam alteri soli. Unde si portio totam bonitatem suam habet
in ordine ad sanitatem: non esset maius bonum sanitas et portio
quam sanitas sola. et per consequens bonitas portio non pone-
ret in numerum cum bonitate sanitatis: quia si poneret in nu-
merum: cum bonum additum bono efficiat magis bo-
num: sanitas et portio magis esset bonum quam sanitas sola:
cuius contrarium ponebatur. ¶ **C**um igitur nocivum non sit
finis in quantum eligendum est: sed in quantum fugiendum:
et fugere nocivum sit quoddam proficiunt: tota ratio bo-
nitatis est in nocivum fugiendo: unde rationem finis sumit
in ordine ad proficiunt: propter quod nocivum sic acceptum
non dicit alium finem a proficiunt. sic etiam iniustum non di-
cit alium finem a iusto. Nam cum aliquis ostendit ad versa-
rius habere iniustum: hoc non facit nisi ut ex hoc appareat
quod ipse habet iustum: simili etiam modo de turpi et pulchro
sciendum est. ¶ **D**einde cum dicit.

¶ **S**unt autem quemadmodum dictum est sin-
gulis sic finis. De alijs quidem enim nunquam utique
litigabunt: puta qui iudicatur quomodo non
fuerit factum: aut quomodo non nocuerit. Qui
autem iniuriam fecit: non utique confitebitur. Ni-
hil enim utique opus esset disceptatione.

¶ **M**anifestat hoc in litigatione. Secundo in delibe-
ratione. Secundo in exclamatione. Secunda ibi. (Sic autem et deliberantes).
Tertia ibi. (Sic autem et laudantes). Dicit ergo ut appareat
utrum eorum dicitur: et quod singulis sit finis sic: sicut dicitur est hoc
signum: quia de alijs nunquam litigant: ut puta qui iudicatur quomo-
do non fuerit factum: aut quomodo non nocuerit: ideo ali-
quando se confitetur fecisse et nocuisse: sed quod iniuriam. i.
quod iniuriam fecerit: nunquam confitebitur. per se ergo et pri-
mo intendit iustum vel iniustum. Si autem litigant de facto vel non
facto: nocivum vel non nocivum: hoc est in quantum
per tota arguitur iustum vel iniustum. et ideo si quis con-
fiteretur iniuriam: quia iam haberetur propositum: non esset
opus disceptatione: neque litigio. ¶ **D**einde cum dicit.

¶ **S**imiliter autem et deliberantes. Alia quidem
sepe facere nituntur. Qui autem inutilia consu-
luerit: aut a proficiunt dissuaserint: non utique con-
fitebuntur: nihil enim utique confitebuntur: quod

autem non iniustum vicinos in servitutem re-
digere: et eos: qui nihil iniuriabantur sepe ni-
hil curant.

¶ **M**anifestat hoc idem in deliberatione dicens: quod simili-
ter deliberantes sepe farentur: quod consuluerint inutilia: sed
quod discesserint a proficiunt: non utique confitebuntur. Est enim
finis in talibus proficiunt: et fugere nocivum: et non
iustum vel iniustum: et ideo consulentes sepe nihil curant
inanumare clues: et dicere eis: quasi non sit iniustum: ideo
iustum et bonum redigere vicinos in servitutem: et eos ut
vicinos: qui nihil iniuriabantur. Si ergo possint conciliantes
consulere proficiunt: nihil curant de iniusto: cum sit tan-
tum iniustus iniuriari non iniuriantibus. ¶ **D**einde cum dicit.

¶ **S**imiliter et laudantes et vituperantes nihil
considerantes si conferentia egerint aut nocivum
Sed etiam in laude sepe ponunt: quod parvipen-
dens quod ipsi erat preciosum: regit quod pul-
chrum: ut puta Achillem laudant: quod adiuvit
amicum Patroclum: sciens quod oportebat ipsius
mori: cuius posset vivere. Hinc autem talis mors
pulchrior erat: vivere autem conferens.

¶ **M**anifestat hoc in exclamatione. Et duo facit: quia primo
facit quod dictum est. Secundo concludit quod oportet habere
propositiones de his: quae dicta sunt. si volumus formare
syllogismos rhetoricos. Secunda ibi. (Manifestum ergo).

¶ **D**icit ergo primo: quod similiter laudantes et vituperantes so-
lum intendunt pulchrum vel turpe. Unde nihil considerant
utrum illi: quos laudare intendunt: egerint conferentia vel
nocivum: ideo multotiens ponunt in laude: quod aliquis parvi-
pendens: quod erat eis preciosum: hoc est proficiunt et con-
ferens egerit: quod erat pulchrum: ut puta: laudant Achillem
quia adiuvit Patroclum amicum suum: sciens quod simulabat cum
oportebat eum mortuum posset vivere: si non auxiliaretur.
ergo erat ipsi Achilli talis mors: ut pro amico mortui pulchri-
us quam vita vivere: tamen erat ei conferens et proficiunt. so-
lum ergo consequi pulchrum et vitare turpe est finis in con-
tione. ¶ **D**einde cum dicit.

¶ **M**anifestum autem ex dictis: quod necesse de
his habere primum propositiones: retinenda. n.
et y-cota: et signa propositiones sunt rhetorice.
Totaliter quidem. n. syllogismus ex propo-
sitionibus est: enthimema autem syllogismus
est ex dictis propositionibus.

¶ **C**oncludit manifestum esse ex eis: quae dicta sunt: quod ne-
cesse est de his. i. de exclamationibus: et iudicialibus habere pri-
mum propositiones: et ex propositionibus formare enthi-
memata: et addit quales sunt propositiones rhetorice dices
quod retinenda siue retinenda: et y-cota: et signa sunt propo-
sitiones rhetorice. Habitum enim fuit supra enthimemata rhe-
torica reduci ad triplicem figuram ut reducuntur ad pri-
mam constant ex retinendis. siue ex prodigijs: ut reducuntur
ad secundam constant ex y-cotibus: ut reducuntur ad ter-
tiam constant ex signis. Itaque signum in tertia figura: quia non
habet proprium nomen: accipit nomen commune: et dicitur
signum: quod autem tales sint propositiones rhetorice: et quod enthi-
memata ex talibus constant: ostendit ex hoc quod syllogismus
est ex propositionibus totaliter. i. ex propositionibus tota-
libus et universalibus. enthimema autem: quia est quidam
defectivus et sensibilis syllogismus: constat ex propo-
sitionibus dictis: quae formantur ex particularibus et singularibus.

Rhetori.

Vult enim q̄ dialectica: quę cōsiderat de syllogismo magis sit de re circa vniuersalia. rhetorica vero: quę est de enthymemate magis circa singularia. ¶ Deinde cū dicit.

Quoniaz autē neqz acta esse: neqz agenda possibile. Sed possible neqz qui nō fiebant: aut futura erāt non possibile est: hec quidez acta in p̄terito: hec autēz in futuro agi necessarium esse deliberanti: z disceptanti: z exclamatiuo habere p̄positiones de possible z impossible: z si factuz fuerit: aut nō: z si erit: aut nō.

¶ Postq̄ ostendit p̄bus circa quos fines sumende sunt p̄positiones rhetoricę: ostendit que annexa sumi debeant. Sunt autem duo annexa dictis finibus. Primum est possible z impossible. Scdm est magnum z paruum: id duo facit: qz primo ostendit primum annexum. secūdo secundum. Secūda autē ibi. (Adhuc autem quoniam). Dicit q̄ non est possibile impossibilia acta esse: neqz agenda: sed possible sunt illa: quę sunt acta: z aguntur: z aguntur: z id quia non fiebant: neqz futura erant: non possibile hec quidem acta esse in p̄terito quantum ad ea: quę non fiebāt: h̄ autem agi in futuro quantum ad ea: quę futura nō erāt: sicut etiam supplendum est: q̄ talia nō fiebant in p̄senti: z qui de p̄terito considerat iudiciale: de p̄senti exclamatiuum: de futuro deliberatiuum: cum impossibilia nō habeant ordinem ad aliquid dictorum temporum: s̄ possible necesse est deliberanti: z disceptanti: z exclamatiuo habere p̄positiones de possible z impossible: non tanq̄ de fine: sed tanq̄ de annexo fine: z hoc vt sciant si fuerit factum aut non factum quantum ad iudiciale vel disceptatiuum: aut erit vel non erit quantum ad deliberatiuum. Et supplendum est autem est aut non est quantum ad exclamatiuum. ¶ Aduertendū q̄ hic nullam mentionē facit de p̄senti: qz p̄senti proprie sumptum non est nisi in stans: in quo nihil potest fieri. et ideo sic sumptum p̄senti non pertinet ad exclamatiuum. Alio modo sumitur p̄senti s̄m constructum modum loquendi prout comprehendit partem proximo p̄teriti: z proximo futuri: z sic p̄tium ad exclamatiuum pertinet: vnde non oportuit fieri mētionem de eo aliā a p̄terito z futuro. ¶ Deinde cū dicit.

Adhuc autem quoniaz omnes z laudantes: z vituperantes: z exhortantes: z dehortantes z accusantes: z defendentes non soluz ea: que dicta sunt ostendere tentant: sed quod z magnum aut paruum: bonum aut maluz: vel pulchrum aut turpe: vel iustum aut iniustum: vel s̄m se dicentes: aut adinuicem comparantes.

¶ Determinat de secūdo annexo: z duo facit: qz primo ostendit magnum z paruum esse annexum p̄dictis finibus. Secūdo excludit: q̄ de talibus oportet nos habere p̄positiones. Secūda ibi. (Palamqz oportebit). Dicit ergo adhuc omnes laudantes z vituperantes quantum ad exclamatiuum: z exhortantes quantum ad deliberatiuum z accusantes z defendentes quantum ad iudiciale non solum tentant ostendere que dicta sūt: vt qd possibile vel impossibile: sed q̄ magnum aut paruum sit bonum aut malum quantum ad finem deliberatiuum: z q̄ magnum aut paruum sit pulchrum aut turpe quantum ad exclamatiuum: z q̄ iustum vel iniustum sit etiam magnum vel paruum: z hoc vel s̄m se dicentes: aut adinuicem cōparantes. Quia magnum z paruum potest ostendi dupliciter vel simpliciter z in se: vel in comparatione ad aliud: vt euellens oculi

Liber

lum alteri simpliciter magnum damnum infert: tamen infert paruum damnum ad aliud in comparatione ad illuz qui exterminat. ¶ Deinde cum dicit.

Palam quia oportebit utiqz z de magnitudine z paruitate: z de maiori z minori p̄positiones habere: z vniuersaliter de vnoquoqz: puta q̄ magis bonum: aut q̄ minus: vel iustitia aut iniustitia: similiter autēz z de alijs. De quibus quidē igitur ex necessitate oportet dicere p̄positiones dictum est.

¶ Concludit palam esse: q̄ oportet habere p̄positiones de magnitudine z paruitate: considerando magnum z paruum in se: z de maiori z minori considerando ipsum in cōparatione ad aliud: z tales p̄positiones oportet nos habere vniuersaliter: vt puta p̄positiones cōmunes possibles adaptari ad omnes fines: z de vnoquoqz. i. p̄positiones speciales ad istum finem vel ad illuz: vt puta q̄ iste finis vt iustitia vel iniustitia est magna vel parua. similiter autem de alijs: vt q̄ pulchrum aut turpe sit magnum vel paruum. ¶ Ad intelligentiam dictarum notandum: q̄ magnum z paruum possunt sumi s̄m se in comparatione ad aliud: non q̄ semper non sint relativa z ad aliud: sunt enī ad aliquid magnum z paruum: sicut multum z paucum: sed dicitur s̄m se sumi vel simpliciter: quoniam non respectu huius vel illius est tale: sed simpliciter ad suuz genus comparatus tale dicitur: vt homo dicitur magnus simpliciter siue paruum: quoniam in genere hominum est talis: z cōmunem staturam hominum excedit: vel ab ea deficit. In comparatione autem ad aliud dicitur magnum siue paruum: q̄ tale est respectu huius vel illius: vnde non est inconueniens aliquem esse magnum simpliciter: qui est paruum respectu huius. similiter de paruo dicendum est. ¶ Ultimo epilogat quod dicitur ē de quibus finibus: z de quibus alijs: aut annexis ex necessitate oportet p̄positiones dicere.

Hec sunt tria declaranda. ¶ Primum vtrum rhetorica sufficiēter distinguatur a dialectica: z sit alia sciētia ab ea: ex eo q̄ dialectica est de syllogismo: q̄ magis est applicabilis ad vniuersalia. rhetorica vero est de enthymemate: quod magis applicabile est ad facta singularia. ¶ Secūdo: vtrum spectet ad rhetorem considerare de specialibus p̄positionibus circa negocia politica: cum propria enthymemata rhetorica dicantur esse enthymemata cōmunia. ¶ Tertio: vtruz rationes rhetoricę possint fieri in materia naturali: z in scientijs speculatiuis: z circa vniuersalia: cum propria materia rōnuz rhetoricarum sint facta singularia z negocia politica: ex quibus h̄nt consurgere passionē obliquantes regulaz rōnis. ¶ Propter primum notandum: q̄ p̄bus supra circa primum volens ostendere quomodo se h̄z rhetorica ad dialecticā ait: rhetoricam quandam dialecticam esse. est enim rhetorica quędam disputatiua sciētia. Sic enim imaginari debemus: q̄ dialectica simpliciter disputatiua vel ratiocinatiua est. Nam cum ratiocinari sit actus rationis: illa sciētia: quę simpliciter est de actibus rationis: simpliciter debet dici ratiocinatiua. Et quia huiusmodi est dialectica simpliciter: ratiocinatiua est. inde est q̄ syllogismus z inductio: quę sunt rationes: simpliciter sunt instrumenta ipsius: z potissime syllogismus: qui est potissime simpliciter ratio. Rhetorica vero non est de actibus rationis simpliciter z absolute sumptis: s̄ est de eis vt sunt applicabiles ad facta singularia: ideo est philosophus: q̄ accidit rhetoricam

toricam velut adnatam partem quandam dialecticę eę
 ⁊ negocij: quod est circa mores. Nā sicut geometria est de
 linea simpliciter: perspectiua vero non est de linea absolu-
 te sumpta: s; de linea visuāli. Et sicut arismetria ē de nu-
 mero simpliciter: musica vero non est de numero simplr:
 sed prout est applicabilis ad sonos: sic dialectica est de ra-
 tionibus: siue actibus rationis simpliciter. rhetorica vero
 est de eis: vt sunt applicabiles ad moralia: ideo bene dicitur
 est: q; adnatum est rhetoricę esse quandam dialecticā ap-
 plicabilem ad negocium circa mores. et inde est q; instrumē-
 ta rhetoricę sunt exēplū ⁊ entbimema. Nā exēplū
 non est ratio simpliciter: nec concludit ex necessitate: cum
 ex solo particulari arguat: sic ⁊ per entbimema: q; arguit
 ex ycotibus ⁊ signis: ⁊ raro accipit prodigia: vt signa neces-
 saria: sed plurimum accipit vt in pluribus: ideo est quidaz
 defectiuus syllogismus. syllogismus vero ⁊ inductio sunt
 quę magis sunt ratios simpliciter. ¶ Vtlo quomodo se-
 bz rhetorica ad dialecticaz: ⁊ quomodo diuersis instrumē-
 tis vtitur ab ipsa. duplici via inuestigare possumus ipsam
 esse alteram scientiam a dialectica. ¶ Prima via ē quo-
 dāmodo cōis: nam non potest esse vna scientia de aliquo
 simpliciter: sed de aliquo contracto ad hoc: ita vt illud: ad
 quod contrahitur: nec oriatur a principys eius: nec in sua
 ratione includat ipsū. Nā de naso fm se: ⁊ vt est simus
 potest esse vna sciētia: ⁊ q; simitas oriatur de principys na-
 si: ⁊ vniuersaliter de isto in se: ⁊ vt est passionatus est vna
 scientia: si passio illa oriatur ex principys eius: sicut est de
 corpore mobili ad formam est vna scientia vt scientia na-
 turalis. ¶ Nā in corpore mobili ad formaz clauditur ra-
 tio corporis mobilis simpliciter. nam cuz scientia sit vna
 q; est vnius generis subiecti: vt vult p̄bus primo posterio
 fm caplo de vnitare ⁊ diuersitate scientiaruz. oportet q;
 si scientia considerans de aliquo tali debet esse altera ab
 ea: quę considerat de eo simpliciter: per quod est tale: non
 oriatur ex principys eius: cum habitum sit vnam scientiā
 esse de passione ⁊ subiecto: nec in sua ratione includat ip-
 sū: nec habeat se vt pars eius: q; consideratio subiecti ⁊
 suarum partium potest pertinere ad vnam scientiam: ⁊ id
 quia visuāle nec oriatur a principio lineę: nec includit i sua
 ratione lineam de linea simpliciter: ⁊ de linea visuāli nō
 est sciētia vna. ¶ Sic etiaz q; negocia politica non se hnt
 vt passio respectu actiuuz rationis: neq; vt pars de actibus
 rationis simpliciter: ⁊ de eis vt sunt applicabiles ad mora-
 lia non potest esse scientia vna: cum hęc ⁊ illa non conside-
 rant ea: de quibus determinant sub vna rōne. ¶ Naz cū
 habitum sit rhetoricam se habere ad dialecticam quodā
 modo: sicut perspectiua ad geometriam: ⁊ musica ad aris-
 metricā: sicut musica ⁊ perspectiua sunt alię scientię a geo-
 metria ⁊ arismetria: sic rhetorica ē alia a dialectica: ex eo
 q; non considerat rationes simpliciter vt dialectica: s; cō-
 siderat eas vt sūt applicabiles ad negocia singularia. Un-
 de sicut musica est aliquo modo inter arismetricam ⁊ na-
 turalem p̄biam: habet quandam ordinem ad vtrunq;: cū
 sit de numero relato ad sonos: ⁊ determinare de numero
 spectet ad arismetricaz: de sono vero ad naturalem: tamē
 quia musica in propositionibus suis tenet modum arisme-
 tricū: ⁊ incedit fm propositiones illas: debet dici quędā
 arismetria: nō quędā naturalis: ⁊ si admittet conue-
 tudo: diceremus q; arismetria totalis: eo q; sit de nume-
 ro simpliciter. ¶ Musica vero est quędā pars arisme-
 tricę: siue est quędā arismetria particularis: eo q; nō sit
 de numero simpliciter: sed de numero tali: ⁊ d numero re-
 lato ad sonos: sic etiaz rhetorica: eo q; habet quędaz or-
 dinem ad dialecticam ⁊ politicaz: ⁊ dialectica est simplici-
 ter dispositiua: siue ē dialectica totalis: eo q; sit d actibus

rationis simpliciter. Rhetorica vero est quędā dialecti-
 ca: quia est de actibus rationis non quocunq; modo sum-
 ptis: sed vt sūt applicabiles ad facta singularia. ¶ Aduer-
 tendum tamen: q; licet rhetorica habeat quendam ordi-
 nem ad dialecticam: sicut perspectiua ad geometriam: ⁊
 musica ad arismetricaz: ista tamen similitudo non est per
 omnem modum: nam non proprie accipitur subalterna-
 tio inter rhetoricam ⁊ dialecticam: sicut inter dictas scien-
 tias: q; sic ostenditur: q; ad hoc q; scientia subalternatur
 scientię requiritur q; scientia subalternata addat aliquid
 super scientiam subalternantem: eo q; oportet ipsam esse
 magis sensibilē ⁊ magis subiectā. ¶ Et vltorius illud ad-
 ditum non debet oriari a subiecto vel suis principys: ita q;
 se habeat vt passio eius. ¶ Rursum non o; includere in
 se rationem subiecti: sicut pars subiectiua includit totum
 vniuersale: eo q; tota ratio generis de necessitate continea-
 tur in specie: debet tamen in illo addito saluari ratio eius:
 de quo per se determinatur in superiori scientia: vt appa-
 ret in perspectiua: quę aliquid addit supra lineam simpli-
 citer: de qua consideratur in geometria. addit enim visuā-
 le. Propter quod perspectiua est magis sensibilis geome-
 tria: ⁊ vltusmodi additum nec se habet vt passio lineę: sal-
 uatur tamen rō lineę in linea visuāli. ¶ Sed si rhetorica
 comparemus ad dialecticā: inuenimus ipsam magis sen-
 sibilem dialectica: eo q; non sit de syllogismo simpliciter.
 sed de syllogismo quodammodo sensibili: vt de syllogis-
 mo applicabili ad negocium morale: ⁊ huius negociuz q;
 contrahit syllogismum rhetoricum: nec se habet vt passio
 syllogismi: neq; vt species eius: siue pars ipsius: sicut visuā-
 le nec est passio lineę: neq; pars: attamen in syllogismo ta-
 li nō reseruatur ratio syllogismi simpliciter: sicut in linea
 visuāli reseruabitur ratio lineę: quia vt tactum fuit supra
 syllogismus rhetoricus: siue entbimema est quędā obli-
 quitas syllogismi simpliciter. ¶ Vn sicut tacuit: sicut
 sophista nō subalternatur dialecticę: eo q; sophisma sit ob-
 liquitas syllogismi: sic rhetorica proprie subalternatur il-
 li: quia in entbimemate nō proprie saluatur ratio syllogis-
 mi: attamen plus recedit a subalternatione dialecticę so-
 phista q; rhetor fm materiam p̄tactam: eo q; sophisma
 plus obliquatur a syllogismo q; entbimema. Propter q;
 sciendum quandam viam cōmunem rhetoricę ⁊ multis
 alijs: fm quaz scientia magis sensibilis distinguitur a sciē-
 tia altiori. Sequitur rhetoricam esse altam scientiā a dia-
 lectica: eo q; est de rationibus magis sensibilibus ⁊ appli-
 cabilibus ad singularia. Illa vō est magis d actibus ra-
 tionis simpliciter sumptis: ⁊ applicabilibus ad vniuersalia:
 ¶ Nec ppter h q; rhetorica nō subalternatur dialecticę
 sicut perspectiua subalternatur geometrię: sequitur rhe-
 toricam non esse diuersam scientiam a dialectica: quous per-
 spectiua sit alia a geometria: imo magis sequit̄ opposituz:
 q; fm hanc viam magis diuersificatur dialectica a rhe-
 torica q; perspectiua a geometria: cum magis reseruatur
 ratio lineę i linea visuāli q; ratio syllogismi in syllogismo
 rhetorico. ¶ Secūda via ad ostendendum hoc idem est
 propria scientys rationalibus. Nam vt supra ostētus fuit
 ratio est male terminabilis termino p̄prio: ⁊ bñ termina-
 bilis alieno. Nā ratio fm q; bñ videtur semper tende-
 re in aliquid: de quo est ratio: propter quod nihil miruz vi-
 detur: si ea: ad quę ratio applicatur: rationem diuersificat.
 Et quia rhetorica est de actibus rationis: vt sunt applicabi-
 les ad negocium morale: non fm eandem rationem con-
 siderabit de actibus rationis rhetorica ⁊ dialectica: ⁊ erit
 alia scientia rhetorica a dialectica: cum per talem applica-
 tionem ad facta singularia diuersificentur sylli rhetorici
 a dialecticis: ppter quod declaratiū est q; volebamus.

Iso q̄ rhetorica est quedam dialectica circa morale negocium: de leui ostendit q̄ secundo dicebatur declarandum: v3: vtruz spectet ad rhetorem considerare speciales propositiones circa negocium politicum: cum propria enthymemata eius videantur esse communia. Nam p̄st derare de specialibus propositionibus tripliciter pot̄ contingere. ¶ Na primo & principaliter p̄siderat de talibus scientie reales: que sunt de illis rebus: que signantur p̄ terminos constituentes dictas propositiones: & sic sunt propositiones naturales: que constituuntur ex terminis signantibus naturalia: & morales: que ex moralibus. ¶ Sec̄do de talibus considerare p̄nt artes: que non sunt de rebus principaliter: sed sunt de actibus rationis vt sunt applicabiles ad illas. ¶ Tertio de sp̄alibus propositionibus considerare vt sunt applicabiles ad illa: sed de actibus rationis simpliciter: d̄tamē per talia specialia ipsi actus rōnis magis innotescunt. Ex quo apparet: q̄ rhetorica etiā vt est docens potest considerare de specialibus propositionibus: & maxime de moralibus: non solum ex eo q̄ per talia magis innotescit nobis syllogismi rhetorici: sed q̄ de se tales syllogismi ad talem materiam magis sunt applicabiles: dialectica vero licet vt est vtrens de specialibus propositionibus consideret: eo q̄ loci communes ad specialem materiam sunt applicabiles: tñ q̄ ipsa vt est scientia de actibus rationis simpliciter: de specialibus propositionibus vt est docens nō potest se intromittere: nisi prout communia per talia specialia fiunt nobis magis manifesta: vnde sic sunt talia de consideratione dialecticę: q̄ solum adducuntur vt sentiat qui discit. ¶ Aduertendum tñ: q̄ licet de specialibus propositionibus moralibus intromittat se politicus & rhetor: non tamen hoc est eodem modo. Ideo quantum ad p̄sens dupliciter differt. Primo q̄ vt tactum est politicus considerat de eis principaliter & primo: eo q̄ de talibus sit: & talium scientiam tradere intendat. Rhetorica vero nō est de talibus: sed d̄ enthymematibus & perhastōibus principaliter intendit: & talium scientiam tradere vult: verum q̄ enthymemata & syllogismi rhetorici non sunt syllogismi simpliciter: sed syllogismi sensibiles de se circumcernetes moralem materiam. Ideo & si non est negocium morale omnino per accidens de consideratione rhetoricę: non est tamē de consideratione eius prima: sicut sunt enthymemata. Et inde est: q̄ quod est primo & principaliter: semper ē magis eo: q̄ nō est primo. et plura potest considerare politicus de morali negotio q̄ possit rhetor. ¶ Sec̄da differentia ē: quia idem enthymema ex propositionibus specialibus constitutum: q̄ faceret rhetor & politicus: reduceretur i sua principia a rhetore & politico aliter & aliter. nam rhetor reduceret ipm̄ in locos & in principia communia: politicus vero in propria principia. vt si diceret: Pytachus fecit iustū: ergo non fecit iniustū: diceret rhetor: q̄ est locus a contrario: politico vero ab hoc contrario vt a iusto: p̄pter quod clarus innotescit quō enthymemata communia sunt propria rhetori. Na si volumus accipere enthymemata: que sunt formata ex omnibus propositionibus: sic sunt propria rhetori: non q̄ rhetor non possit considerare de enthymematibus formatis ex specialibus propositionibus: sed q̄ ipse & non artifices speciales considerat de his: que formantur ex communibus. ¶ Sed aliter possumus accipere enthymemata propria & communia: vt sit idem enthymema p̄rium & commune differens solum prout reducitur in principia propria & communia: & sic est omnino proprium rhetoricę p̄t distinguitur a specialibus artibus considerare enthymemata communia: q̄ solum considerat de enthymematibus

communibus sic accipiendo communia: & nulla specialis ars de talibus considerat. Nam vt tactum est enthymemata ex specialibus propositionibus formata considerantur a rhetore: hoc est solum vt sunt cōia principia: q̄ vt reducuntur in sp̄alia sunt in consideratione aliarum artium: & iste modus multum videtur accedere ad intentionem phi: q̄ in p̄cedenti capitulo distinxit enthymemata rhetorica ab alijs: eo q̄ rhetorica reducuntur in locos. siue in propositiones communes. enthymemata vero aliarum artium reducuntur in principia propria. ¶ Dicunt enim propositiones communes loci: q̄ locus est sedes argumenti: & dat robur eicū igitur ex hoc fortificetur & roboretur argumentum: clare apparet nobis: q̄ rhetor concludat: cuz omnia sint quasi locus ianuę in domo: quā nullus ignorat. specialia autē sint quasi quedam latibula non omnibus nota. Rursum q̄ principia debent esse minima in quantitate: & maxima in virtute: vt innuitur circa sine & secundi elenchorum: & hęc habent propositiones communes: q̄ sunt pauciores specialibus: & virtuosiores: q̄ ad plura se extendunt potissime talia debent dici principia & loci: & hoc est quod superius dicebatur: q̄ in hoc enthymemate: albu f̄m q̄ h̄mōi digregat & c. ergo non nigrum: assignaremus tanq̄ propriū principium locum ab albo si liceret: q̄ specialia non p̄t habent rationem loci ab albo: quod est quid speciale non d̄ nominari locus: sed a contrario quod est quid commune: ¶ Nō ergo irrationabiliter supra p̄bus volens exponere qd̄ intenderet per locos: dixit locos esse communes: q̄ vniuersaliter se extendunt ad omnia: vel ad multa. P̄ ergo rhetorem posse determinare de specialibus propositionibus: non obstante q̄ est aliquo modo artifex communis: & cōia enthymemata sūt propria sibi: q̄ de specialibus determinat prout reducuntur in locos & in principia cōia.

Tertio restat declarare: vtrum rationes rhetoricę possint applicari ad materiam naturalem: & ad scientias speculativas: siue ad vniuersalia. ¶ Ad cuius evidentiam notandum: q̄ tota causa quare dubitatio ē ortasumitur ex differentia assignata superius inter dialecticam & rhetoricam. Dictum. n. fuit dialecticam & rhetoricam esse duos modos sciendi applicabiles ad duo genera scientiarum. Nam rhetorica magis h̄ descendere in scientias morales & politicas. dialectica vero magis in naturales & speculativas. Sed q̄ ista non est radicalis differentia inter p̄dictas artes: ideo vt appareat veritas quesiti recurrendus est ad radicales differentias. ¶ Duplex. n. quasi radicalis differentia inter rhetoricam & dialecticam est superius tacta. Prima est ex eo: q̄ generatur ex eis: nā ex rhetorica aggeneratur fides: que terminat intellectum in ordine ad appetitū. ex dialectica vero opinio: que quietare intellectum f̄m se: & ideo dicebat rhetoricam a dialectica differre: quia vna vtitur rationibus quietantibus intellectum secundum se. alia vero non in se: sed terminat intellectum vt habet ordinem ad voluntatem. ¶ Secunda differentia est p̄ comparisonem ad ea: de quibus sunt quia dialectica est de rationibus simpliciter & f̄m se. rhetorica vero de eis: vt sunt applicabiles ad negocium politicum: & ad facta singularia. hęc autē differentie sibynuicē correspondent. Nam cuz res sint volitę f̄m esse: quod habent in se: quod est esse particulare & signatum: sequitur q̄ si per rationes rhetoricas aggeneratur fides: que terminat intellectum in ordine ad appetitū: quod propria materia talium rationum sunt facta singularia. Sic etiaz ga res intelliguntur secundus esse: q̄ habent in anima: quod est esse vniuersale: eo q̄ intellectus facit vniuersalitatem in rebus: si rationes rhetoricę & dialecticę aggenerant opinionem

opinionem: que terminat intellectum sicut se: conueniens est dictas rationes magis esse applicabiles ad vniuersalia et ad speculatiuas scientias. ¶ Ex his autem differentijs oritur quedam dicitur necessaria ad nostrum propositum: videlicet quod per rationes dialecticas magis probatur aliquid esse verum: per rhetoricas vero magis esse bonum. Nam cum verum et falsum sint in acta: et obiectum intellectus formaliter loquendo non sit bonum: sed verum: quod terminat intellectum sicut se: oportet quod probet aliquid esse verum. vnde bene dictum est: quod verum sub ratione: qua probabiliter intenditur a logico. Nam hoc est habere opinionem alicuius: quod assentimus ei tanquam vero probabile: sed cum bonum et malum sint in rebus: et bonum sit obiectum appetitus: quod terminat intellectum vt habet ordinem ad voluntatem: oportet ostendere aliquid quod bonum. id est finis rhetorice non videtur esse verum: quod probabile: sed magis bonum vt persuasibile. Nam ex hoc habemus fidem quam finaliter intendit aggenerare rhetor in quantum assentimus alicui: quod persuasum est nobis id esse bonum. bonum autem a philosophis tripliciter consuevit distingui: videlicet bonum: bonum: bonum: vt utile: et delectabile: vt potest haberi ex primo et secundo et tertio et quarto et multis alijs locis. Et sicut triplex bonum acceptum est triplex negocium: politicum: quod sicut se conferens vel sicut se utile accipitur: deliberatiuum: vbi sicut se habet non curatur de iusto vel iniusto: nec de honesto et turpi: sed solum vbi principaliter intenditur quid conferens: et quid nocuum. Sed bonum honestum sumitur exclamatiuum: vbi principaliter intenditur laus et vituperium sicut se veritas: et malicia: quas concomitantur honestas et inhonestas. Quis enim honestum sit idem quod honoris status: et bonum sit exhibitio reuerentie in testimonium virtutis: virtutem concomitatur honestas: et per locum ab oppositis virtutum inhonestas: imo sit quid pulchrum et inhonestum: quod turpe: exclamatiuum negocium: in quo intenditur quod pulchrum: et quid turpe potissime sicut se bonum honestum sumitur: tur: iudiciali vero sicut se delectabile bonum accipitur. Nam cum in tali negotio intendatur: ne cuiuslibet fiat iniuria: que habet impedire delectationem: et est inductiua tristitie: videtur tale negocium respicere delectabile bonum: vnde et philosophus in secundo et tertio. probat virtutem esse contra delectationem: quod per se in sic et a legislatore: qui intendit ciues inducere ad virtutem sunt medicine quedam: et quod medicine per contraria sunt: oportet si homo medicina habent rationem per se circa delectabilia fiat virtus. ¶ Quis igitur finis rhetorice sit triplex: videlicet ostendere aliquid iustum vel iniustum quantum ad iudicialia: aut turpe vel pulchrum quantum ad exclamatiuum aut conferens vel nocuum quantum ad deliberatiuum: quod homo triplex finis non sumitur sicut se diuisionem verbi: sed sicut se diuisione boni: magis est finis rhetorice ostendere aliquid esse bonum vel non bonum quam esse verum vel non verum. Nam si probat aliquid esse verum: hoc coassumit vt ostendat aliquid esse bonum verum: quod bonum dicitur equaliter entis: vt scribitur primo et tertio. cum verum equaliter entis dicitur. concludi potest: quod nec rhetorica simpliciter est generis determinati: quod intendit ostendere persuasive quod bonum: sicut nec dialectica: que nititur concludere probabiliter quid verum. Sed sicut se in viam hanc: quod talem ibi terminationes accipit rhetorica ex bono: et dialectica ex vero: quod in negotio moralis potissime intenditur vt boni sumus: quod finis illius scientie non est scire: sed agere: rationes rhetorice maxime sunt acceptabiles ad morale negocium: et ad actiones nostras: siue ad facta singularia: dialectici vero syllogismi magis descendunt in speculatiuas scientias: cum finis scientie speculatiue sit veritas: vt dicitur in secundo metaphisico. Dispositio de leui apparere potest veritas que sit. Nam ad scientias naturales: et ad artes speculatiuas: in quibus finaliter int-

ditur veritas: non possunt adaptari rationes rhetorice tanquam ad propriam materiam. ¶ Sed si quereretur vtrum ad ea tanquam ad materiam extraneas adaptari possint: distinguemus de scientijs speculatiuis: quod alique sunt: in quibus possunt fieri rationes ex fine meliori et peiori: sicut in scientia naturali: cum ostendimus principia esse pauca non multa: quod melius est ea ponere finita quam infinita. Alique vero sunt: in quibus tales rationes locum non habent vt in geometria: vbi non possumus dicere: quod anguli trianguli valeant duos rectos et non plures: quod vnum sit bonum: aliud sit malum: imo philosophus in secundo metaphisico dicit: in mathematicis non esse finem: nec bonum: quod ibi a causa finali et per melius et peius non sunt argumenta. ¶ Quotiens igitur sunt rationes alique non omnino de necessitate concludentes: sed per ymota et signa ostendentes propositum: et fiant per illud: quod est esse melius: non per id: quod est esse verius possunt dici rhetorice: que si fiant in scientia speculatiua: dicuntur fieri in materia extranea: tum quia ibi intenditur vt finis veritas: non bonitas: tum etiam quod per tale bonum vel malum non proprie insurgunt passiones in affectu: rhetorice tamen aliquantulum dicitur possunt: in quantum per eas bonum non demonstratiue concluditur. Et ideo et si aliquo modo in naturalibus fiant tales persuasiones: omnino tamen obliquum est geometriam persuadere: apparet quod ad aliquas scientias speculatiuas adaptari possunt rationes rhetorice. At tamen cum hoc sit vtimur rhetorice rationibus quassatis in materia extranea.

¶ Est hoc autem diuidendum singularitate de vnoquoque bonum: puta de quibus deliberatio: et de quibus exclamatiue orationes. tertio autem de quibus disceptationes. Primum quod accipiendum circa quibus bona: aut qualia mala deliberans consulit: quoniam non circa omnia: sed quecumque contingit fieri: et non. Quecumque autem ex necessitate aut sunt: aut erunt: vel impossibile esse: aut fieri: de his non est consilium.

¶ Postquam distinxit philosophus tres species rhetorice: hic dat artem et scientiam quomodo sumantur elementa: et fiunt entimemata circa vnamquamque rem. Et duo facit: quia primo premitit intentionem suam. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi. (Primo quidem igitur). Dicit ergo post hoc. id est postquam distinximus species rhetorice: et dedimus differentias inter eas: et assignauimus fines vnicuique et annexa finibus: diuidendum est singularitates de vnoquoque bonum. id est distinguenda et dicenda sunt propria et specialia vnicuiusque. Nam vbi nos habemus singularitates alia littera habet propria. Et primo dicemus de quibus est deliberatio. Secundo de quibus sunt exclamatiue orationes. Tertio etiam de quibus sunt disceptationes et iudicia. ¶ Deinde cum dicit. (Primo quidem) exequitur et tria facit: quia primo exequitur de primo: vt de deliberatiuo negotio. Secundo de secundo: vt de exclamatiuo. Tertio de tertio: vt de disceptatiuo. Secunda pars ibi. (Post hec autem dicamus). Tertia ibi. (De accusatione autem et defensione). ¶ Propter primum notandum quod in deliberatiuo negotio duo sunt consideranda: finis: et ea que sunt ad finem. hec tamen duo non eodem modo comparantur ad deliberationem et consilium. Nam ea que sunt ad finem sunt illa: de quibus persequimur: quod de fine non est consilium: neque electio: non tamen per hoc nihil operatur finis ad per-

lū: cum in consiliabilibus et agilibus a nobis se habeat finis quasi primum. Sic enim imaginari debemus: quod omne consilium est questio: sed non omnis questio sit consilium: ut vult philosophus in topicis suis. Unde sicut in quonibus speculabilibus quod non sunt de principijs: eo quod questio sit dubitabilis propositio: principia autem quilibet probat audita. Sunt tamen necessaria principia querentibus: vel inquirentibus veritatem: eo quod per illa elucidantur dubitabilia: propter quod volentibus tradere elementa de speculabilibus: et ostendere quomodo fiant tales syllabi de principijs: et de his: que sequuntur ex ipsis: et facere intentionem: et supponentes principia alia investigamus: et concludamus sic: quod philosophus volebat tradere elementa de consiliabilibus: oportebat ipsum dare quandam notitiam de fine: et de his: que sunt ad finem: ut supponentes finem sciamus investigare conferentia: et ea que sunt ad finem: et habeamus viam ad cognoscendum elementa de conferente et bono: et de his: que sunt eis annexa. Id duo facit: quod primo distinguit ipsa consiliabilia: vel ea que sunt ad finem: et dat notitiam de ipso fine. Secundo docet sumere elementa de fine: et eis que sunt ad finem: et de eis annexis. Secunda ibi. (Quoniam enim ut proponitur). Circa primum duo facit. Nam primo ostendit ea: que sunt consiliabilia et distinguit ea. Secundo postquam dedit cognitionem de consiliabilibus: siue de his: que sunt ad finem: dat nobis de ipso fine cognitionem. Secunda ibi. (Ex quibus autem oportet). Circa primum duo facit: quod primo diffinit consiliabilia. Secundo diuidit ea. Secunda ibi. (Sere enim de quibus). Item prima pars diuidit in duas: quod primo inuestigat diffinitionem datam. Secundo ostendit: quod exquisite determinare de talibus non spectat ad rhetorem ibi. (Per singulas quidem). Est autem diffinitio consiliabilis. Consiliabile est contingens: quod est aptum natum reduci in nos: cuius cognitionis principium in nobis est: ita quod in ista diffinitione contingens se habet ut genus ad consiliabile: alia autem se habent ut differentie. Tria ergo facit: quod primo inuestigat genus consiliabile. Secundo inquit differentiam eius. Tertio concludit diffinitionem eius. Secunda ibi. (Neque etiam de contingentibus). Tertia ibi. (Sed palam quod). Dicit ergo primo: quod accipiendum est qualia bona prosequendum: aut circa qualia mala fugienda deliberatis consulit circa omnia: sed quecumque sunt consiliabilia: quod puenit ea fieri et non fieri: quecumque autem ex necessitate aut sunt: aut erunt: vel in possibile est esse: aut fieri: de his non est consilium: sed contingit: ex quo habemus genus consiliabile: quod est contingens. Deinde etc.

Circa etiam de contingentibus omnibus: sunt etenim et a natura quedam: et a fortuna sunt bona contingentium et fieri: et non de quibus prope consiliari. Sed palam quod de quibuscumque est consiliari: talia sunt quecumque nata sunt reduci in nos: et quorum principium generationis in nobis est: vsque ad hoc. n. aspiciamus: donec inueniamus: si nobis possibile agere.

Circa inuestigat differentias eius dicens: quod non de omnibus contingentibus est consilium: quod quedam bona de numero contingentium fieri et non fieri sunt a natura: ut quod contienit hominem canescere et non canescere: et apponere barbam et non apponere: quecumque tales sunt a natura: quedam autem sunt a fortuna: quod contingit aliquem inuenire thesaurum et non inuenire: et obuiare debitori in foro et non obuiare: de talibus autem nihil est prope opere consiliari. Ad intelligentiam dicti aduertendum philosophum in his verbis inuestigare duas differentias consiliabile. Prima est quod consiliabile potest reduci in nos per se loquendo: et ista differentia ha-

betur ex eo quod consiliabilia non debent esse a fortuna: quod fortuitorum finem quod huiusmodi non sumus causa nisi per accidens. Secunda differentia est: quod huiusmodi contingens reductum in nos sicut in causam per se debet esse tale: quod in nostra potestate sit facere vel non facere illud: et ideo cum in nos sicut in causam per se reducuntur ea: que sunt a natura nostra: et ea que sunt a voluntate. Sed quod non est in potestate nostra facere vel non facere procedentia a nobis naturaliter: sed bene que procedunt voluntarie: ex eo quod consiliabilia non debent esse a natura habetur secunda differentia consiliabilis: vsque in nobis sit facere vel non facere illud igitur inuestigato genere et differentijs consiliabilis concludit diffinitionem eius cum ait. (Opus palam quod). dicens palam esse: quod de quibuscumque conuenit consiliari talia sunt quecumque nata sunt reduci in nos quantum ad illam differentiam: quod non debent esse a fortuna: quorum principium generationis in nobis est: et quantum ad aliam differentiam: quod consiliabilia non debent esse a natura: sed a voluntate: ita quod in nostra potestate sit facere vel non facere illa. Nam cum consiliari debemus vsque ad hoc conspiciamus: donec inueniamus ea: que sunt possibile nobis agere. Nam quantum ad aliquid finis possit multis modis adipisci: semper tamen per consilium conamur consequi intentum modo possibile nobis. Aduertendum autem philosophum in concludendo diffinitionem consiliabilis tacuisse genus: et posuisse solus differentias: quod forte ideo fecit: quod in ipsis differentijs consiliabilis includitur contingens quod est genus eius. Est ergo consiliabile contingens nec a fortuna: nec a natura: quod idem est quod contingens reductum in nos: cuius generatio nis principium in nobis est. Deinde cum dicit.

Per singula quidem igitur diligenter diuimere et distinguere in species: de quibus consueuerunt negociari. Adhuc autem quantum ad contingit de ipsis determinare finem veritatem: non oportet finem presens tempus inquirere: propterea quod non est artis rhetorice: sed illustrioris et magis vere: et quod multo plura attributa sunt ipsis: et nunc que sunt propria theoremata.

Ostendit non pertinere ad rhetorem determinare exigitur: et per singula de consiliabilibus. Et tria facit: quod primo facit quod dictum est. Secundo dat causam dicti. Tertio concludit: quod si exquisite de consiliabilibus determinamus transgredimur artem rhetoricam. Secunda ibi. (Quod enim et prius). Tertia ibi. (Quanto autem vtriusque). Dicit ergo primo: quod per singula et diligenter demonstrare consiliabilia: et distinguere in species: siue de quibus consueuerit negociari consiliantes. Adhuc autem tantum determinare de ipsis consiliabilibus quantum contingit siue quantum est possibile finem rei veritatem: non oportet inquirere finem presens tempus. id est non spectat ad rhetoricum talia facere: non est enim hoc artis rhetorice: sed est artis illustrioris et magis vere. id est hoc est artis politicę: et bene dico: quod talia determinare non spectat ad rhetorem: quod si talia nunc ei attribuantur multo plura sunt ipsis rhetorice attributa numero. id est sic dicens que sunt propria theoremata ipsis. Ad intelligentiam dictorum aduertendum est: quod (ut supra habitum est) politica et morale negocium est de consiliabilibus et operabilibus a nobis principaliter. rhetorica vero est de illis quodammodo ex consequenti in quantum enthymemata: a quibus principia est rhetorica ad illa sunt applicabilia. Et quod quod est principia et primo: semper est magis: eo quod est ex parte exquisite determinare de consiliabilibus trascendit rhetoricę: et consiliaciones rhetoricas: sed est proprium politicę. Deinde cum dicit.

Quod enim dicentes et prius existimus: veritas est: quod rhetorica componit quidem ex dialectica scientia: et ex ea: que circa mores politica. Simile autem est quantum ad hoc quidem dialectice: quantum ad alia autem sophisticis sermonibus.

Assignat rationem dicti: nam si aliqua causa est: propter quam ad rhetoricam pertineat determinare exquisitè de consiliabilibus: hoc est quantum ad idem figuram politicam: et negotium politicum aliam modum pertinet ad rhetoricam: quod rhetorica videtur esse composita ex dialectica et politica. nulla gratia possibilis posset melior inueniri ad ostendendum non pertinere ad rhetoricam tractare quam exquisitè de consiliabilibus ostendere: quod non pertinet ad eam investigare exquisitè talia etiam putant cum politica: que exquisitè de consiliabilibus videtur perquirere. Ideo autem verum esse quod prius dicebatur: videlicet quod rhetorica componit ex dialectica scientia: et ea que est circa mores: id est politica: et quantum ad hoc: quod similis est dialectice: id est in quantum est disputatiua: et per quedam communia intendit: assimilata dialectice: quantum vero ad alia: id est vult se intrinsece exquirere determinare de consiliabilibus assimilata sophisticis sermonibus. Nam sicut dialecticus declinat in via sophisticam: si vellet per cetera: de quibus spectat ad ipsas determinare ostendere quadraturam circuli: quod si est possibile: est proprium geometre. Sic sermo rhetoricus vertit in sophisticam: si per ea: que pertinent ad ipsum determinare: vult exquisitè inquirere de consiliabilibus: quod est proprium politici.

Quamvis autem utique quis vel dialecticam: et vel hanc: non quemadmodum utique ut potentias: sed ut scientias tentauerit constituere. Latebit namque ipsam exterminans: eo quod transgrediat in superstitiendum ad scientias quarundam rerum subiectarum: et non solum orationum. Aut tamen quecumque preopere quod est diuidere: relinquat autem per se rationem adhuc politice scientie dicamus et nunc.

Concludit quod si exquisitè talia determinamus transgredimur sermonem rhetoricum dicens: quod quando utique quod dialecticam: vel hanc: id est rhetoricam tentauerit constituere non sicut potentias: id est non sicut artes: que sunt quedam potentie rationatiue: et de sermonibus: sed ut scientias: ac si esset de rebus: tunc ille talis exterminans ipsas: id est destruens rhetoricam: eo quod transgrediat proprias considerationes eius instituyendo in superstitiendum. id est super modum rhetoricum considerationes pertinentes ad scientias quarundam rerum subiectarum: et non solum orationum: si exquisitè determinet de rebus: vel de aliquo genere determinat: non de consiliabilibus: destruit considerationem sermocinalis artis: et efficit per se consideratio scientie realis: que habet per se subiecta res aliquas determinatas. Verum quod spectat ad rhetoricam aliam qua de consiliabilibus dicere: que eo modo: ut ipse considerat non spectat ad politicum: id est subdit. **A**ntem dicam: et nunc de consiliabilibus: quecumque potest esse diuidere. id est quecumque spectat ad rhetoricam: vel melius: quod rhetor non potest esse quod de consiliabilibus dicitur potest: quod exquisitè determinare de eis spectat ad politicum: id est autem dicam: et nunc de consiliabilibus: quod quod est potest diuidere: quod talia dicta adhuc relinquunt considerationem politice scientie: nam cum non dicat per rhetoricam: quecumque potest de eis: relinquat politice aliam dicenda de consiliabilibus.

Propter dicta surgit duplex breuis dubitatio. Primo. Quod videtur philosophus velle non spectare ad rhetoricam considerare specialiter de consiliabilibus: quod cum supra habitum

sit quod spectat ad rhetoricam considerare speciales propositiones circa negotium politicum. Secundo. Quod vult sermonem rhetoricum esse sophisticum si exquisitè de consiliabilibus determinat: cum non sit sermo musicus sophisticus: si exquisitè determinat de sono. Et sic si videatur dicitur sonus ad musicam: sicut consiliabile et morale negotium ad rhetoricam. Nam sic est musica de numero non simpliciter: sed relato ad sonum: sic rhetorica est de actibus rationis non simpliciter: sed ut sunt applicabiles ad morale negotium. **P**ropter primum notandum quod licet rhetor consideret de propositionibus specialibus: non tamen ut speciales sunt: sed prout reducuntur in principia communia. **U**el dicendum: quod considerare de specialibus habet gradus: nam cum non spectat ad rhetoricam ita exquisitè et specialiter perquirere consiliabilia: ut politicus: qui de eis est principaliter: licet aliquo modo aliqua specialia de philosophia: libris tractet: in comparatione tamen ad politicum quedam communia et superficialia videtur tradere. **P**ropter secundum sciendum quod non spectat ad musicum determinare de sono: quicquid de eo determinari potest: imo aliqua spectant ad naturam determinare: de quibus musicus non se habet intrinsece. Verum quod musica non est scientia cois: ut per applicationem musicalium considerationum de sono ad considerationes naturales comitatur sophisticatio: ideo non erat simile quod pro simili inducebatur: sed rhetorica: quod est scientia communis aliam modo sicut dialectica: ut preactum fuit cum rhetorice determinare volumus politica: que non spectant ad rhetoricam comittitur sophisticatio: sicut si dialectice vellemus pertractare geometricalia: de quibus ipsa tractare non habet.

Primis de quibus consiliantur omnia: et circa que pertinent ad deliberantes quinque numero existunt entia. Hec autem sunt de prouentibus: et de bello: et pace. Adhuc autem et de custodia regionis: et de his que inferuntur: et deducuntur: et de legatione.

Superius philosophus diffiniuit consiliabilia: hic in parte ista diuidit ipsa. Et duo facit: quod primo premitit diuisionem consiliabilium. Secundo exequitur de membris diuisionis. Secunda ibi. **Q**uare de prouentibus. Dicit ergo quod ea: de quibus consiliantur: circa que deliberantes maxime proficiant fere existunt entia numero quinque. Nam hec consiliabilia sunt: de prouentibus: et de bello et de pace: adhuc autem de custodia ciuitatis: et de his que inferuntur vel inducuntur in ciuitatem et de his: que educuntur: vel extrahuntur de ipsa: et de legatione: hec autem quinque consiliabilia sic accipiuntur: quia consilium non est nisi de bono. Nam si de malo habet consilium hoc non est nisi in quantum fugiendum: malum autem fugere aliquo modo habet rationem boni: oportet ergo consiliabilia distingui secundum distinctionem bonorum. Bona autem diuiduntur: quia quedam sunt intrinseca: quedam extrinseca: et secundum extrinseca bona accipiuntur tria genera consiliabilium: secundum intrinseca duo: ita quod de vniuerso potissime de quinque consiliantur. Sunt autem extrinseca bona: quedam vitia: ut prouentus: quedam autem excellentiora vitilibus: ut honores: et libertates: et dominationes: et cetera vitia. **P**rimo ergo consiliantur vel consilium possumus de prouentibus. Secundo de honoribus et libertatibus: siue de pace et bello: que ordinantur ad honores et libertates. Tertio de munitione ciuitatis: per quam custodiuntur tam honores quam prouentus: nam cuius conseruationem boni habeat rationem boni: oportet de custodia bonorum esse consilium. Secundum autem bona intrinseca est duplex consilium: secundum quod talia bona duo sunt: quod quedam sunt bona corporis: quedam sunt bona anime: circa bona corporalia

Rheto.

est consilium de alimento: quod conuertitur in substantiam aliter: sicut virtus et etiam consilium de latore legum. Nam intentio latois legis est inducere hoies ad virtutem. virtus autem est bonum spirituale intrinsecum. (Sed si quereret quare non est tertium consilium de custodia bonorum intrinsecorum: quia sex essent consiliabilia. tria sicut extrinseca: tria sicut intrinseca. Dicitur potest quod in munitione ciuitatis includitur custodia bonorum intrinsecorum: vel aliter: quia bona extrinseca de se videntur auxiliabilia: intrinseca vero per accidens ex corruptione subtrahuntur. (Deinde cum dicit.

Quare de prouentibus qui debet consiliari: oportebit utique introitus ciuitatis scire: et qui: et quanti: quatenus si quis deficit: apponatur: et si quis minor augeatur.

Exequitur de istis consiliabilibus singulariter. Et duo facit: quod primo exequitur de consiliabilibus respectu bonorum intrinsecorum. Secunda ibi. (Adhuc autem de alimento.) Circa primum tria facit sicut quod consiliabilia respectu bonorum extrinsecorum tripliciter accipiuntur: quod primo exequitur de prouentibus siue de viliibus. secundo de pace: et bello: siue de honoribus. tertio de munitione ciuitatis: per quam custodiuntur honores et puenit. Secunda ibi. (De bello autem et pace.) Tertia ibi. (Adhuc autem munitione.) Circa primum tria facit: quod primo docet augere puenitus per multiplicando introitus. Secundo per subtrahendo expensas. Tertio dat cautellam ad faciendum talia in respiciendo ciuitates alias. Secunda ibi. (Adhuc autem expensas.) Tertia ibi. (De cautem non ratio.) Dicit ergo primo: quod eos qui debent consiliari de prouentibus: oportebit scire introitus ciuitatis: et qui sunt quantum ad numerum: et quantum ad magnitudinem: et si quis introitus deficit apponatur: et si quis minor est: augeatur. Duo autem duobus modis redditus ciuitatis consueuerunt defraudari. Primo: quod non dat tributum qui debet. Secundo et si quilibet tributarius tribuit: non tamen quilibet tribuit quantum debet. (Deinde cum dicit.

Adhuc autem operis expensas ciuitatis omnes: quantum tenus si que superflue auferantur: et si que maiores fiant. Non enim solus apponentes ad existentiam ditiores sunt: sed etiam auferentes ab expensis.

Docet quomodo aguntur puenitus de subtractione expensarum dicens: quod adhuc si volumus ciuitatem ditari et multiplicare in prouentibus: oportet nos scire omnes expensas ciuitatis quatenus si superflue sunt: et si que male: maiores et minores fiant. Duobus enim modis aliquis plus expendit quam debeat: vel quod expendit ubi non debet: et tunc expense sunt subtrahende: vel si expendit ubi debet: possit tamen minori sumptu facere quam facit: et tunc expense si non sunt subtrahende: sunt tamen minorande. Addit quod duobus modis predictis fiunt ciuitates ditiores: et hoc est quod ait: quod non solus apponentes ad existentiam ditiores fiunt ciuitates: sed etiam auferentes ab expensis. (Deinde cum dicit.

Hec autem non solum ex ea: que propria experientia contingit concupiscere: sed necessariorum et inuentorum apud alios scientem ad eam: que de hoc deliberationem.

Dat cautellam quomodo possunt ciuitates fieri ditiores predictis modis. videlicet multiplicando introitus: et subtrahendo expensas dicemus: quod hoc non solum conuenit inspicere ex ea experientia: que est circa propria: sed ad habendam eam deliberationem: que est de hoc necessarium est esse scientes inuentorum

Liber

apud alios. scilicet oportet nos scire: que alii inuenerint: quasi dicat: quod sicut videmus ciuitates alias augmentatas in diuitiis multiplicasse introitus et subtraxisse expensas: sic debemus facere in ciuitate propria. (Deinde cum dicit.

De bello autem et pace scire potentiam ciuitatis quanta est: et iam: et quantum contingit fore. et qualis quedam: et que existit: et que potest aduenire.

In ista parte est notandum: quod hic non intenditur de bello et pace sicut quod ciues habent inter se: sed prout habent cum aliis extrinsecis. nam pax ciuium inter se debet esse quasi finis legis latois. unde sicut medicus non habet consilium de sanitate sed eam supponit: sic nec rector ciuitatis de pace ciuium consiliari habet. (Est ergo intentio philosophi loqui de bello extrinseco: per quod potissime acquiritur honor: sic etiam et per pacem acquiritur aliquo modo honor: sicut fugere malum est aliquo modo bonum: sic fugere bellum cum melioribus: et habere pacem cum eis est aliquo modo acquirere honorem cum per hoc fugiatur vituperium. In determinando de bello et pace tria facit: quod de re aliqua tripliciter cognitio haberi potest. Primo per causam. secundo per experientiam. Tertio per similitudinem vel exempla. Docet ergo nos primo cognoscere. Utrum sit bellandum: vel non in cognoscendo potentiam ciuitatis: que est quasi causa et radix victorie bellice. Secundo docet hoc idem in videndo bella ciuitatis: et quomodo ciues preliati sunt: quod est scientie bellum per experientiam. Tertio in videndo potentias aliarum ciuitatum: quod est scire bella per exempla et similitudines. Secunda pars ibi. (Adhuc autem bella.) Tertia ibi. (Et potentie vtrum.) Dicit ergo: si volumus scire consiliari de bello et pace: oportet nos scire potentiam ciuitatis quanta est iam. id est quanta est nunc: et quanta conuenit fore. id est quanta potest esse: quia aliquando ciuitas per se sine auxilio amicorum posset cum aliquo conatu habere maiores potentiam tempore belli quam ceteris temporibus habeat: et etiam videndum est qualis est ista potentia: vtrum sit militum: vel peditum: et que potest euenire per amicos. (Deinde cum dicit.

Adhuc autem bella: que et qualiter preliati sunt non solum autem proprie ciuitatis: et alii hec necessarium scire: aut et ad quos dubij euentus sit pugnare: quatenus ad meliores quidem pacem habent ad deteriores ipsis sit pugnare. Et potentie vtrum similes: aut dissimiles. Est enim et his excedere et minorari. Necessarium et ad hec non solum tua prelia considerasse: sed et ea: que aliorum quantum eueniunt. A similibus in similia fieri nata sunt.

Ostendit cognoscere. vtrum sit bellandum: vel non per experientiam bellorum: que accidit ciuibus dicens: quod adhuc si volumus talia scire bella ciuium: oportet scire ea: que sunt et qualiter ciues preliati sunt: non solum proprie ciuitatis: sed necessarium hoc scire contra alios: quia qui vult dare consilium de bello: non solum debet aspicere eos inter se: quia quando ciues sunt pugnantes inter se corda et animi eorum videbuntur: sed debet aspicere. vtrum pugnant contra alios fuerint animosi: aut non: etiam debet conspicere contra quos pugnare est dubij euentus: et propter quod non est dubium: et hec fieri debent: quantum ad meliores pacem habeant: quod ex quo cum talibus non possunt honorem acquirere: bonum est fugere vituperium: ad deteriores autem in ipsis sit pugnare. id est pugnare potest si expediat. (Deinde cum dicit. (Et potentie.) Ostendit cognoscere bella per exempla et similitudines dicens: quod debemus scire potentias aliarum ciuitatum: que bellantur: et debemus videre.

vtrum

utrum persone ille sint similes vel dissimiles potentie civitatis proprie: et potentie civitatis: cum qua intendit bellare: quia in his est excedere et minozare: quia aliquando plus excedit civitas propria civitatem resistentem quam civitas vincens civitatem victam: aliquando minus. Unde secundum proportionem statem: que est inter civitates olim bellantes et civitatem propriam cum civitate alia: debemus dare consilium de bello: ideo addit quod necessarium est ad hoc considerare non solum prelia tria: id est prelia proprie civitatis: sed et prelia aliorum qualiter eveniunt: vel qualiter evenerunt: quia a similibus similia nata sunt fieri. Debemus enim de similibus similia iudicare. Deinde cum dicitur.

C Adhuc autem de munitione regionis non latere qualiter custodietur: sed multitudinem scire custodire: et spem: et loca munitionum. Hoc autem impossibile non expertum existentem regionis: ut si minor sit custodia apponatur: et si qua superflua auferatur: et loca idonea obseruentur magis.

C Determinat de consiliabili circa munitionem civitatis: et eorum: que ad civitatem pertinent dicens: quod adhuc oportet nos non latere qualiter custodietur talis munitione: et tria tangit. Nam ut bene custodiat munitione: oportet nos scire multitudinem custodire: utrum sint quatuor vel decem custodie munitione. Secundo oportet nos scire species custodire: ut qualem munitionem volunt huius custodire: utrum militum: vel peditum: vel navium. Tertio scienda sunt loca munitionum: quia debemus scire: que sunt loca infirmiora que egent custodia: et addit: quod est impossibile non existentem expertum regionis talia scire: et hoc debemus scire: ut si minor sit custodia: apponatur: et si superflua: auferatur et loca magis idonea ad custodiendum: aut loca infirmiora magis custodiantur. Deinde cum dicitur.

C Adhuc autem de alimento quantus sumptus sufficiens civitati: et quantum ibidem factum: et quantum adducibile: et quorum inductione indiget: et quorum abductione: ut ad hoc et consilia: et statuta fiat.

C Determinat de consiliabilibus respectu bonorum intrinsicorum. Et duo facit: quia primo determinat de eis prout sumuntur ex parte alimentum: quod ordinatur ad bonum corporis. Secundo determinat de consiliabilibus sumptibus ex parte positionis legum: que potissime ordinantur ad virtutem: que est bonum anime. Secunda ibi. (Non minimum autem.) Circa primum duo facit: quia primo facit quod dictum est. Secundo ex habitis concludit: quod civis ad duo genera hominum debent habere pacem. Secunda ibi. (Ad duo enim necessarium.) In dando documentum de consiliabilibus quatuor tangit: quia qui vult scire consiliari non solum de munitione regionis: vel de pace et bello: sed adhuc vult scire dare consilia de alimento: oportet primo investigare quantum sumptus: siue quantum alimentum sit sufficiens civitati. Secundo quantum est ibidem factum: id est quantum alimentum civitas potest habere de se. Tertio quantum alimentum est adducibile per alios. Quarto quorum inductione non potest tale alimentum induci: et hoc debent scire consiliantes: ut ad hoc et ad consilia fiant statuta prout expedit civitati. Deinde cum dicitur.

C Ad duo enim necessarium civis conservare sine querela: ad potentiores: et ad eos: qui ad ista sunt utiles: ad securitatem autem omnia quidem hec necessarium posse considerare.

C Concludit ex habitis necessarium esse civis conservare se

in pace: et sine querella ad duo genera hominum: videlicet ad potentiores: et ad eos qui sunt utiles ad ista. Id est ad eos alimeta portare: et addit: quod omnia hec est necessarium posse considerare ad securitatem civitatis: quia tantum est civitati habere pacem cum potentioribus: et cum his: qui portant alimenta. Deinde cum dicitur.

C Non minimum autem de legis latione audire. In legibus enim est salus civitatis. Quare necessarium scire quod sunt civitatum species: et quales conferunt unicuique: et a quibus corrumpuntur: et a propriis civitatis: et a contrariis. Dico autem a propriis corrumpi: quia excepta optima civilitate: alie omnes et remisse et intense corrumpuntur. puta democratia non solum remissa debilis fit: et terminabitur in oligarchiam: sed et intensa valde: sicut et aquilinitas: et simitas non solum remisse in medium veniunt: sed et valde aquila facta: aut sima disponuntur: ut neque nasus videatur esse.

C Oportet scire quomodo sit consiliandum in positione legum. Et duo facit: quia primo ostendit tale consilium esse valde utile. Secundo exequitur qualiter sit consiliandum circa talia. Secunda ibi. (Quare necessarium scire.) Dicit ergo: quod non minimum debemus studere audire consilia de latione legis: et est ratio: quia in legibus est salus civitatis: tunc sequitur illa pars: quare necessarium scire: in qua docet nos consiliari circa talia. Et duo facit: quia primo docet nos bene esse consiliarios circa lationem legum aspiciendo ea: que sunt civitatis proprie. Secundo considerando ea: que sunt aliarum civitatum. Secunda ibi. (Utile autem ad legis.)

C Propter primum notandum quod multe sunt species civitatis: unde dicitur octavo ethico: et septimo politico. nam in aliqua civitate dominatur unus: in aliqua pauci: in aliqua multi: cum dominatur unus: si est bona dominatio: et propter bona subditorum: illa politia dicitur regnativa: si vero sit mala: et dominus intendat bonum proprium: non eorum: quibus preest: sic dicitur tyrannus. Est enim hec differentia inter tyrannum et regem: quia rex intendit bonum subditorum: tyrannus bonum proprium. Si vero in civitate dominantur pauci: si dominantur sunt boni: et ephyke talis dominatio dicitur aristocratia: siue principatus virtutum. Si vero dominantes sunt mali: tunc illa politia dicitur oligarchia: sed si in civitate dominantur multi: et est bona politia: dicitur democratia. si vero est mala: dicitur democratia. Et quia iste civitates differunt specie: sicut non sunt eadez sana homini et leoni: et res naturales specie differentes a diversis principibus sumunt originem et diversitates: et salvantur et conferuntur in esse: sic iste civitates: cum civitas sit aliquid naturale aliquo modo: ut probatur primo politico: non eodez modo habent fieri: et corrumpi: et quia non possumus bene dare consilia de positione legum in aliqua civitate: nisi sciamus qualis sit civitas illius: et a quibus habet fieri et corrumpi talis civitas. Ideo philosophus ait: quod si volumus esse bene consiliarii circa talia: oportet nos scire quod sunt species civitatis et quales species conferunt unicuique civitati: et a quibus propriis civitati: et a quibus contrariis civitati: huius civitates sunt apte nature corrumpi: et expedit se quomodo qualitates corrumpuntur per propria: et quomodo per contraria. Ad cuius evidentiam notandum: quod univolum est maxime ordinatum: nam totum univolum aliquo modo referatur ad legem. super B. vero. Aristoteli. c. z

in vna ciuitate: et tota ciuitas in vna domo: tota domus in vno homine reseruatur. ideo antecedens est minor mundus. Unde p̄s in octauo ethicoꝝ. Ea que sunt ciuitatis alicuius: conuenit aliquo modo reseruari in vna domo: et in p̄mo politicoꝝ ostendit in vno homine reseruari: que sunt ciuitatis: quia sicut in ciuitate: vel in domo ē assignata re p̄ncipatum despoticum: siue ciuilez et regalem vel politicum: sic in vno homine anima debet regere corpus regimine despotico: ratio tamen debet p̄esse voluntati: et eam regere regimine politico et regali: quia sic est vniuersum conuexum: et omnia aliquo modo reseruatur in omnibus. Tunc est optimum regimen ciuitatis cū ei assimilatur regimen totius vniuersi: vt sicut in vniuerso est vnus p̄ncipatus: et vnus p̄nceps: vt cōcluditur in decimo metaphisica sit vnus dominus vnus ciuitatis: et ideo regnatura vbi dominatur vnus: est optima iter ciuitates ceteras. vt dicitur in octauo ethicoꝝ: et hec sola: aut ipsa est omnino electa ciuilitas: ceterę autem alię sunt quedam obliquitates eius. Hęc est autē differentia inter rectum et obliquum: quia rectum proprie sumptum non intendit nec remittitur: propter quod bene dictū est: q̄ recto nihil rectius: obliquū autē intendit et remittit: et ideo quādo aliqua reposita in sua specie nō potest corrumpi per propria: sed solum per contraria: si reponatur in specie per aliquem modum obliquitatis: tunc non solum corrumpitur per contraria: sed etiam propria: sicut apparet in naso. nam nasus est aquilinus: cum habet curuitatem gibosam. est autem simus: cum habet curuitatem conuexam. Dupl̄r autē possz aquilinitas et simitas remoueri a naso. primo per contrarium: vt si huius simitas rectificaretur: quia tūc nasus non esset simus: nec aquilinus: sed rectus. Secōdo per p̄p̄a quia posset huius simitas intantum intendi: vt posset gibositas nasū intantum augmentari: q̄d non remaneret aquilinitas: imo posset esse tanta gibositas: q̄ fieret ibi circulus quidam vel spera: ita q̄ non solum tolleretur aquilinitas: sed etiam tolleretur species nasū. Rectitudo autē nasū nō potest tolli nisi vno modo. nam si obliquaretur nasus: nō esse rectitas: sed per propria tolli non posset: quia quanto plus rectificaretur: magis rectus esset. Similiter politia regnatura: in qua dominat vnus: et est recta politia: et non intenditur et remittitur quantum ad dominantes: nunq̄ corrumpitur per propria: sed solum per contraria: vt si ibi dominantur multi. alię autem politicę vtroq̄ modo tolluntur. Dico autē a p̄p̄is corrumpi: quia excepta optima ciuilitate: vt excepta regnatura: que a proprijs corrumpi non potest: sed solum a contrarijs: omnes alię ciuilitates corrumpuntur intencę et remissę a proprijs et a contrarijs. Cum enim aliquid intenditur: videtur accedere aliquid ad id: quod est ei proprium: sed cum remittitur videt admisceri contrario: vt puta Democratia: in qua dominant multi non solus fit debilis: et corrumpitur remissā: vt per Trium: siue paucitatem: et terminat in oligarchia. i. in ciuilitate: qua dñantur pauci: sed ipsa democratia corrūp̄t valde itēsa. Est. n. democratia dñatio multoz fm aliquē modū: vel fm aliquē terminū: et ideo tale dñus dupl̄r potest tolli. p̄mo per paucitatem: que contrariatur multitudine: nam si sit ciuilitas: in qua dominantur multi: si remitterent illi multi: et dominarentur illi pauci: nō remaneret democratia: sed fieret oligarchia. imo intantum posset remitti: q̄ fieret regnatura: si ipsi dominare solus vnus. Secundo modo potest tolli per propria: quia intantum posset multiplicari dominantes ciuitati: q̄ non tantum esset illa ciuilitas democratia: sed etiam omnino non remaneret ciuitas: quia ciuitatis nomen non solum dicit congregationem domozum: sed etiam importat collectio-

nem gentiuz videntium sub certis legibus et statutis. ideo si omnes dominari vellent: et non essent ibi aliqui excellētiorez alijs: qui statuta componerent: ciuitas stare non posset. Ergo sic se habent ciuilitates: que sunt alię a ciuitate optima sicut aquilinitas et simitas: que non solus remissę corrumpuntur: et veniunt in medium: siue fiunt rectę: sed etiam aquilinitas facta valde aquila: et simitas facta valde sima ita disponunt nasum: q̄ tamē neq̄ nasus eē videatur. Ad euidētiā dictozum notandum est: q̄ oligarchia: et democratia est obliquitas aristocratice: democratia timocratice. Attamē philosophus hic accipit ea cōmuniter: quia oligarchiaz accipit pro p̄ncipatu paucozum: siue sit rectus: siue sit obliquus: et democratia pro p̄ncipatu multozum non descendendo ad rectum et obliquuz. Non enī vult p̄s habere cum alijs: q̄ democratia remissa sit oligarchia: sicut p̄ncipatus multozum sit p̄ncipatus paucozum. Deinde cum dicit.

Utile autem ad legisationes non solus attendere: que ciuilitati expediunt ex p̄teritis consideranti: sed etiam eas: que apud alios scire: quales q̄bus congruant. Quare palā q̄ ad legisationē quidem externe descriptiones sunt vtilis: hinc enim est accipere gentiuz leges.

Docet consiliari circa compositiones legum respiciēdo ad alias ciuitates. Et duo facit: quia primo facit quod dicitur est. Secundo manifestat quod dixerat. Secunda ibi. Ad ciuilia autem. Dicit ergo: q̄ ad legationes legum siue ad compositiones legum vtile est non solum accedere: que expediunt ciuilitati consideranti ex p̄teritis: siue considerando ea: que p̄tingunt in propria ciuitate: sed etiam vtile est scire eas leges: que sunt apud alios considerādo quales leges: quibus ciuitatibus cōgruant. Ideo ait q̄ ad legationes legis sunt vtilis descriptiones ciuitatum: quia huic. id est ex certa descriptione est accipere leges gentiuz: et si scierimus leges aliarum gentiuz: et scierimus: que leges quibus ciuitatibus congruebant comparādo propria ciuitatem ad alias: scire poterimus: que leges nostre ciuitati expediant. Deinde cum dicit.

Ad ciuilia autem consilia hystorie gentiuz gesta. Omnia autēz hec politice: sed non rhetorice opus sunt. De quibus q̄dē igit oz h̄re debentē consiliari: que maxima sunt: tot sunt nūero.

Manifestat que dixerat: et ista manifestatio est per similes: quia sicut gesta eozum: qui nos p̄cesserunt: et aliarum ciuitatum docent nos quid facere debeamus: et qualiter debeamus consulere in agēdis proprie ciuitati: sic leges aliarum ciuitatum docent nos: quas leges debeamus cōponere in propria ciuitate. De ista similitudine non plus ponit: nisi q̄ gesta scribentiu hystorias: siue gesta scripta hystorialiter valent ad ciuilia consilia. id est valent ad cōsulendum ciuibus qualiter se debeāt regere. Sic ergo debet continuari textus: bene dico q̄ leges aliorum valent ad leges nostras: quia gesta aliorum valent ad gesta nostra: addit autē q̄ determinare omnia ista et recitare: et gesta: et leges ciuilitatum non est opus rhetorice: sed politice. Ultimo epilogat: q̄ sunt tot maxime cōsiliabilia: et tot sunt: de quibus opz habere noticiam debentem consiliari quot dicta sunt: quia quinqz.

Equibus aut opz: et de his: et de alijs exhortari et debortari dicamus iterū. Determinauit p̄s de consiliabilibus: siue de his: que modo sunt consilia: circa que cōsilianda

negotiamur: vel consiliando iquirimus. ¶ In parte ista docet nos cognoscere fines siue fines: ex quibus: & p quos habet esse consilium. nam licz finis non sit per consilium questus: nec sit id circa quod negociando negociamur: tamen finis in consilio supponitur: & est id: ex quo: vel per qd consiliamur. In determinando autem de fine: quia pmo continuat dicta dicendis: que ostendunt cognitiones finis pertinere ad negotium deliberatum: siue ad artem de consilijs. Secundo docet nos cognoscere talem finem: ex quo: & per quem habent esse consilia. Secunda ibi. ¶ Fere vtique & singulariter. Dicit ergo. Iterum dicamus ex quibus finibus: vel per quos fines oportet exhortari & dehortari: & de his. id est de consiliabilibus. nam omnia consilia comprehenduntur directe per comunem modum in illis quinq; que dicta sunt: sed solum maxime consiliabilia in illis continentur. Et quia per finem contingit hortari & dehortari de maxime consiliabilibus: & de non maxime: ideo dicit de his & alijs. ¶ Ex hoc apparet istud capitulum: in quo docemur cognoscere finem: vtpote felicitatem: & partes eius pertinere ad negotium deliberatum cum per finem tales contingat facere exhortationes & dehortationes de consiliabilibus. ¶ Dubitaret forte aliquis quare pbs dicit in plurali qd vult dicere: ex quibus conuenit exhortari & dehortari. Nam cum finis sit vnus: deberet dicere ex quo: no ex quibus. ¶ Ad quod vt melius intelligatur littera philosophi potest multipliciter responderi. Pmo. Quia licet sit vnus finis omnino pncipalis: sunt tamen multi fines scdars: ex quibus conuenit exhortari & dehortari. Vel aliter: quia huius finis potest habere multas partes: si quis poneret finem sufficientiam vite: quia huius sufficientia habet esse ex multitudine amicorum: pluralitate possessionum. id est robore: & sanitate: & ceteris huius. Ideo dicit ex quibus in plurali: quia per quolibet tale partes exhortatur. Vel aliter: quia apud diuersas ciuitates sunt diuersi fines: quia felicitas apud omnes no ponitur in eisdem bonis: cum spectet ad rhetorem dare vniuersaliter artem exhortandi & dehortandi: ideo dicit ex quibus no ex quo. ¶ Possemus etiam si vellemus dicere: qd si vnus esset finis: omnes homines illum finem proponerent: qz ex vno fine conuenit multipliciter exhortari vel dehortari: vt quia tollitur vel non tollitur: & differtur vel non differtur. ideo bene dicitur est: ex quibus in plurali. ¶ Dubitari etiam posset. Cui superius etiam pbs non determinauit de fine: & per consequens nec de his que conuenit exhortari & dehortari: que dicit itez: dicamus: cu de his mentionem no fecerit. ¶ Ad quod etiam potest multipliciter responderi primo: qd iterum referatur ad ea: per que iuuamur in consiliando: & quare qui vult esse bene consiliarius: debet scire consilia: de quibus est consilium: & debet scire finem per quem fiunt exhortationes & dehortationes de consiliabilibus: ideo sic exponatur littera. ¶ Postq diximus de consiliabilibus: per quoz cognitiones iuuamur: vt deliberatum negotium dicendo de fine: per cuius noticiam sumus bene consiliari. Vel aliter: quia ideo potest esse consiliabile: & per hoc hortamur & dehortamur: quia conuenit aliquid consiliando inquirere: & postq questum est ipsius supponimus: cum alia inuestigamus: vt si fines ponimus sanitatem: inquirimus. vtrum sanitas sit inducenda per potionem: vel per flobothomiam: & cum peruentus est qd per potionem supponentes tunc potionem hortamur ea: per que potio habet fieri: & dehortamur cotraria: vt ita potio cum prius quebatur erat & aliquid consiliabile: nuc autem quia supponitur: per eas hortamur & dehortamur. Sz possumus etiam aliter dicere. Nam felicitas non ponitur in eisdem bonis apud omnes: quia aliqua sunt consi-

liabilia apud aliquos: que apud alios supponuntur vt finis: et quia inter illa consiliabilia prius dicta aliqua numerata sunt talia ideo dicit. Iterum dicamus ex quibus oportet hortari & dehortari: quia de talibus in precedenti capitulo aliquo modo tractauit: vt patet per iam dicta. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Fere vtique & singulariter vniciuq; & comuniter omnibus finis quidam est: quem coniectantes & eligunt & fugiunt. Et hoc est vt in summa est dicere felicitas & partes ipsius. Quare exempli gratia summamus. quid est vt simpliciter est dicere felicitas: & ex qb pres huius.

¶ Docet nos cognoscere finem: per que conuenit hortari & dehortari in consilijs. Et tria facit: quia primo describit huius finem dicens ipsum esse felicitatem. Secundo declarat quo p tale finem fiunt exhortationes & dehortationes. Deinde assignat acceptiones felicitatis. Secunda ibi. (De hac enim & de his.) Tertia ibi. (Sit itaq; felicitas.) Dicit ergo: p fere itaq; acceptus finis singulariter vniciuq; id est fm q vnus quicq; singulariter tendit in finem suum & acceptus comuniter omnibus ciues intendunt in finem suum. Finis est quidem: quem coniectantes & eligunt & fugiunt. Et hoc siue huius finis: vt in summa est dicere est felicitas: & partes eius est: quia felicitas est bmo finis: per que eligimus & fugimus alia: quia electio & fuga pertinent ad negocijs deliberatum: qd habemus pze manibus. Ideo concludit qd exempli gratia summamus quid est felicitas vt simpliciter est dicere: & ex quibus habent esse partes huius. id est felicitatis. ¶ Ad intelligentiam dictorum notandum: qd no ait philosophus omnem finem esse illum que coniectantes eligimus & fugimus: sed qd finis quidam talis est. Nam cu duplex sit felicitas: politica: & contemplatiua: per se & directe loquendo solum felicitas politica est illa: fm qua hortamur & dehortamur in consilijs. nam cum consilium sit quedam questio de contingentibus operabilibus a nobis fm felicitatem: que non acquiritur per talia opera no conuenit facere exhortationes & dehortationes de consiliabilibus. ideo bene dicitur est: qd no omnis finis talis est: sz quidam. ¶ Rursus notandum: qd sicut partibus hominis damus suum finem: quia alius est finis manus: sicut et & proprijs finem assignant partibus ciuitatis: quia fm q iste ciuis est alius ab illo ciue. sic finis huius est alius a fine illius: nihilominus tamen ppter hos fines singulares conpetentes partibus ciuitatis: est dare finem comunem toti ciuitati: in que tendunt omnes ciues: tamen siue sic: siue sic accipiuntur finis: fere semper est finis: ppter quem fugimus & eligimus alia. Et dicit fere: quia puenit aliquando aliquo modo facere contra finem: non tamen regulat actiones suas fm talem finem: vt apparet in continente: qd proponit sibi optimum finem. ideo dicitur in septimo ethicoz: qd incontinentes habent optimas leges: & nullam obseruant. Non tamen propter hoc dicendum est incontinentes simpliciter facere ppter finem: quia licz faciant ppter finem: quem sibi constituunt in vniuersali: non tamen propter hoc faciunt ppter finem: quem sibi constituunt in particulari: & in passione entis. ¶ Iterum notandum: qd dicit se velle dicere de felicitate: & de partibus eius in quadam summa: & vt simpliciter est dicere de ipsa: qd magis ex parte determinate pnet ad librum ethicoz. ¶ Deinde cu dicit.

¶ De hac enim: & de his: que in hanc tendunt: & de contrarijs huic exhortationes & dehortationes

nes omnes sint. Que enim procurant ipsam; aut partium aliquam; aut maiorem pro minori oportet agere. Que autem corrumpunt; aut impediunt; aut que contraria faciunt non agere.

¶ Propter quod notandum: quod idem potest esse causa contrariorum: ut dicitur in quinto metaphisicorum. sed non eodem modo sumptum ut nauta per presentiam in navi est causa salutis: qui per absentiam est causa naufragii. sic felicitas est causa exhortationis quantum ad ea: que ipsam inducant. Et est causa debortationis quantum ad ea: que ipsam tollunt. ideo ait: quod de hac idest de felicitate: et de contrariis buic. i. de contrariis felicitati sunt omnes exhortationes et debortationes. quare oportet agere que procurant ipsam felicitatem aut aliquam partem felicitatis: partium dico aut maiorum aut minorum: ut habet alia littera: vel scilicet quod habet nostra opus agere que procurant maiorem partem felicitatis: quia et pro minori parte oportet agere. ¶ Deinde. c. d.

¶ Sit itaque felicitas eupraxia cum virtute: vel per se sufficientia vite: vel vite: que cum infallibilitate delectabilissima: vel abundantia positionum et corporum: cum potentia seruatiua et actiua horum. Fere .n. aliquid horum aut unum aut plura felicitatem confitentur esse omnes.

¶ Dic ponit diuersas acceptiones felicitatis: et duo facit. quia primo facit quod dictum est. Secundo ostendit que bona pertinent ad felicitatem secundum dictam acceptionem felicitatis. Secunda ibi. ¶ Si itaque est felicitas ¶ Propter primum notandum: quod dixit per felicitatem contemplatiuam: de qua determinare non est presentis speculationis. De felicitate politica fuerunt tres modi dicendi. Unus fuit philosophus: qui posuit talem felicitatem esse actum virtutis perfecte: ut actum prudentie. Et quia ad huiusmodi actum debent ordinari alia opera nostra: unde philosophus in primo ethicorum. ubi de tali felicitate determinat: dupliciter describit ipsam. Primo secundum quod est actus virtutis: secundum quem modum ait: quod felicitas est operatio anime secundum virtutem perfectam in vita tota. Describit etiam eam ibidem prout opera nostra ordinatur in ipsam: et secundum ipsum modum dicit: quod felicitas est finis operationum perfectus et per se sufficiens bonus. Alię duę acceptiones fuerunt aliorum loquentium secundum diuersas vitas. Tres autem vitę consueuerunt distingui: voluptuosa: politica: et contemplatiua. Aliqui enim loquentes secundum vitam voluptuosam posuerunt felicitatem in delectationibus. Alii vero videntur quod cines potissime diligunt honorem et civilem potentiam: dixerunt in talibus esse felicitatem. Quomodo autem accipitur felicitas secundum vitam contemplatiuam: non est presentis speculationis. Philosophus ergo in numerando modos felicitatis ponit predictas acceptiones dicens. Sit itaque felicitas eupraxia idest bona operatio cum virtute: idest quantum ad illas acceptiones: quod felicitas est operatio anime etc. scilicet .n. philo. felicitas est per se sufficientia vite quantum ad illas descriptiones quam etiam dat philosophus. v. g. quod felicitas est finis operationum perfectus per se sufficiens bonus. Vel felicitas est vita cum infallibilitate delectabilissima: prout felicitas ponitur in voluptate: vel est abundantia possessionum et corporum: tum primo seruatiua et actiua ipsorum: et hoc prout felicitas ponitur in civili potentia: videtur civilis potentia respicere possessiones ut agros et talia: et corpora ut bestias: et potentiam seruatiuam et actiuam horum ut amicos: et seruos: et quia fere computati sunt omnes modi felicitatis ideo subdit: quod fere omnes confitentur esse felicitatem ali

quod horum: que dicta sunt: aut vniuersaliter plura: et dicit se re: quia forte aliquę positiones omnino cum non sint in passione rationabiles fuerant de ipsa: de quibus non est nobis curę. ¶ Ad intelligentiam horum: que dicuntur in isto capitulo notandum: quod quia non omnes ponunt fines iustitiam et felicitatem in eodem bono: ideo ut vniuersaliter: et quo ad omnes habemus artem exhortandi et debortandi. philosophus assignat diuersas acceptiones felicitatis. ¶ Deinde. c. d.

¶ Si itaque est felicitas tale: necesse ipsius esse partes nobilitatem: multitudinem amicorum bonorum: amicitiam: diuitias: bonam prolem: multitudinem prolis.

¶ Ostendit que bona pertinent ad felicitatem secundum dictas acceptiones. Et tria facit. quia primo enumerat huiusmodi bona. Secundo ostendit talia bona pertinere ad felicitatem. Tertio determinat de vnoquoque illorum bonorum simpliciter. Secunda pars ibi. ¶ Sic enim vtiq; per se. Tertia ibi. ¶ Si uiamus igitur simpliciter. Dicit quod si felicitas est tale bonum: quale dictum est: tunc partes ipsius felicitatis necesse est esse nobilitatem: multitudinem bonorum: amicorum: amicitiam: diuitias: prolem: bonam multitudinem prolis: hoc quantum ad bona exteriora: que respiciunt corpus. ¶ Notandum tamen quod amicitia potest computari inter bona exteriora et inferiora: ut infra patebit. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Bonam senectutem: adhuc corporis virtutes: puta sanitatem: pulchritudinem: robur: magnitudinem: potentiam agonisticam: gloriam: honorem: bonam fortunam: virtutem autem: et partem ipsius prudentiam: fortitudinem: temperantiam: et iustitiam.

¶ Adhuc autem corporis virtutes: puta sanitatem: pulchritudinem: robur: magnitudinem: potentiam agonisticam: siue potentiam agonizandi et bellandi: tangit bona corporis intrinseca. Tum autem addit gloriam: honorem: bonam fortunam: tangit bona exteriora respicientia animam: cuius subdit virtutem: aut partem ipsius et prouidentiam: fortitudinem: temperantiam: et iustitiam. Sunt enim istę partes subiectiue virtutis: quia virtus est totum vniuersale: ad ista innuit bona anime intrinseca. ¶ Ad intelligentiam dictorum notandum: quod oportet bona huiusmodi quadrupliciter esse distincta. Nam cum homo diuidatur in animam et corpus: et natura anime sit alia a natura corporis: oportet bona hominis diuidi in bona secundum animam: et bona secundum corpus. Rursum quia bonorum humanorum que dam sunt extrinseca: que dam intrinseca: bona anime que corporis diuiduntur in intrinseca et extrinseca. Et in vniuerso quatuor sunt genera bonorum humanorum: videlicet bona corporis extrinseca: ut nobilitatem: et diuitias: et cetera huiusmodi: bona corporis intrinseca: ut pulchritudo: magnitudo etc. talia bona anime extrinseca: ut gloria: honore: bona fortuna: que conueniunt homini secundum quod participat cum substantiis separatis: quia non participat cum eis secundum corpus: sed secundum animam: possunt talia bona dici bona anime extrinseca: bona fortunę tamen ut infra aliquo modo possunt computari inter intrinseca bona: quarto et vltimo inter bona humana sunt bona anime intrinseca: ut prudentia: temperantia: et ceterę virtutes. ¶ Notandum etiam: quod quia priora in via generationis et temporis sunt posteriora in via perfectionis et complementi: ut potest haberi ex octavo philosophico. et .i. metaphisicorum. philosophus enumerando bona humana primo enumerauit bona corporis extrinseca

ris extrinseca quasi infima bona. Et ultimo bona anime intrinseca quasi suprema bona: et medio modo bona corporis intrinseca: et bona anime extrinseca quasi medio modo bona. ¶ Deinde cum dicit.

Sic enim utique per se sufficientissimus erit: si existant ipsi interiora et exteriora bona. Non sunt enim alia preter hec: sunt in ipso quidem: que circa animam: et que in corpore. Extra autem bonitas generis: et amici: et pecunie: et honor.

Ostendit talia bona pertinere ad felicitatem secundum communem acceptionem eius. nam felicitas est in quantum quod acceptionem semper videtur importare quiddam perfectum: quia nullus ponit felicitatem in aliquo: nisi estimet id bonum perfectius. Non est autem bonum perfectum nisi sit sufficiens bonum: quia insufficientia imperfectiorem importat. Cum igitur habens predicta bona videatur per se sufficiens: oportet talia bona aliquo modo ad felicitatem pertinere. ideo ait. Sic enim utique per se sufficientissimus erit: si existant ei interiora et exteriora bona: quia non sunt alia bona preter hec. Nam qui habet predicta bona intrinseca et extrinseca: cum inter bona extrinseca computetur bonitas vel nobilitas generis: et amici: et pecunie: et honor: que omnia sepius enumerata sunt: etiam ad hec putamus convenire potentiam et fortunam inesse felici: quia sic erit securissima et sufficientissima vita eius. Patet ergo bona superius enumerata aliquo modo pertinere ad felicitatem: quia faciunt ad securitatem: et ad sufficientiam vite.

Huc autem convenire putamus potentiam inesse et fortunam. sic enim utique securissima vita erit. Sumamus igitur similiter et horum unumquodque quidem quid est.

Nobilitas quidem igitur est genti et civitati sui iuris antiquos esse: et presides primos insignes: et multos insignes perdidisse ex ipsis in his: que zelantur.

Postquam enumeravit philosophus bona anime et bona corporis tam extrinseca quam intrinseca: et ostendit ea pertinere aliquo modo ad felicitatem: quia propter felicitatem: vel finem est exhortatio et dehortatio: ut habeamus artem exhortandi et dehortandi determinat in speciali de vnicuique dicitur bonorum. Et duo facit: quia primo determinat de bonis extrinsecis. Secundo de intrinsecis. Secunda ibi. (Corporis autem virtus). ¶ Circa primum duo facit: scilicet quod bona extrinseca dupliciter distinguuntur: quod quedam respiciunt hominem scilicet corpus: quedam vero respiciunt ipsum secundum animam: vel scilicet quod participat cum substantiis separatis. Secunda pars ibi. (Bona opinio autem). ¶ Circa primum tria facit scilicet quod tria sunt bona extrinseca huiusmodi autem ad tria comparari possunt. Primo ad progenitores suos: scilicet quos ei competit nobilitas generis. Secundo ad suas filias: scilicet quos ei competere potest bonitas proles. Tertio ad possessiones: quas habet: scilicet quas ei potest competere sufficientia divitiarum. ¶ In determinando ergo de bonis extrinsecis corporis. Primo determinat de nobilitate generis. Secundo de bonitate proles. Tertio de sufficientia divitiarum. Secunda pars ibi. (Bona autem proles). Tertia ibi. (Divitiarum autem partes). ¶ Circa primum duo facit. quia primo continuat se ad dicenda dicens: quod vult sumere simpliciter: vel singulariter quid est unumquodque bonorum: que dicta sunt. Se-

cundo sequitur de intento. Secunda ibi. (Nobilitas quidem). Igitur in determinando de nobilitate duo facit: quod primo determinat de nobilitate gentis. Secundo de nobilitate singularis persone. Secunda ibi. (Singularis autem nobilitas). Per rhetoricam enim habemus potentiam exhortandi et dehortandi totius genti: et etiam alicui persone singulari. Si ergo nobilitas ad felicitatem pertinet: et per felicitatem exhortamur et dehortamur: ut sciamus exhortari et dehortari totius genti: et vni persone singulari: docet nos cognoscere nobilitatem totius gentis et singularis persone. In dicendo autem notitiam nobilitatis gentis quatuor tangit. Primo antiquitatem civium: quia nobilitas totius gentis et civitatis est: quod antiqui homines sint sui iuris. id est quod pertineant ad suos: et ad forum civitatis: et quod sint incolę eius. Secundo tangit qualitatem eorum: quia cives civitatis debent esse primi presides et insignes preclari viri. Tertio tangit quantitatem eorum: quia debent esse multi tales cives: qui sunt insignes et preclari. Quarto et ultimo insinuat: qualia debent esse bona: in quibus cives civitatis insignes debent alios excellere: quia si civitas est nobilis: debet ex his: qui sunt in civitate producere viros insignes excellentes in his bonis: que zelantur ab alijs. Appellatur hic bona: que zelantur ab alijs: bona optima: quia talia bona homines invidi consueverunt zelare. unde alia translatio habet locum huiusmodi in invidis. ¶ Ad evidentiam dicitur notandum antiquitatem civium facere ad nobilitatem civitatis quia nobilitas importat ortum naturalem non ortum ad ultimum. Sic enim videtur imaginari philosophus in primo politico. quod civitas habeat naturalem ortum: quia filij in una domo multiplicatis et non potentibus ibi cohabitare fecerunt vicum: et ita multiplicatis filijs ex pluribus vicis constituta fuit civitas: ita quod secundum naturalem originem domus crescit in vicum: vicus in civitatem. Nam quod ex hominibus advenis constituatur civitas: non videtur naturalis ordo: quia domos crescere in civitatem non est sine antiquitate magna: antiquitas civium facit ad nobilitatem civitatis: quod facit ad eius originem. Quomodo autem alia faciant ad nobilitatem civitatis de se patet. ¶ Deinde etc.

Singularis autem nobilitas: que a viris: aut mulieribus: et legitimitas ab ambobus. Et sicut in civitate primos notos: aut in virtute: aut in divitijs: aut in alio eorum: que honorantur: et multos insignes ex genere: et viros: et mulieres: et iuvenes: et senes.

Determinat de nobilitate singularis persone: et tangit quatuor: non eodem ordine correspondentia predictis quatuor: que regunt ad nobilitatem gentis et civitatis. Nam nobilitas singularis persone est nobilitas que a viris: scilicet est ex progenie patris aut a mulieribus: scilicet est progenie matris: et legitimitas est ex ambobus. id est ex patre et matre: quod tangit per quod matris debent esse legitimi cives: non advenę: vel a viris et mulieribus sue proles: quod tangit in masculis quam in feminis debet inveniri legitimitas: quod in idem reddit: quia qui est legitimus civis civitatis: habet multos affines sibi. Ex quo apparet antiquitatem facere ad nobilitatem singularis persone: sicut ad nobilitatem civitatis: quia non posset quis esse legitimus civis civitatis: nisi ab antiquo sui progenitores fuerint incolę civitatis illius. Secundo ad nobilitatem singularem facit qualitas progenitorum: ideo ait. Et sicut in civitate primos et notos quia sicut civitas nobilitatur per primos et notos cives: sic singularis persona nobilitatur per primos et notos genitores. Tertio ad talem nobilitatem bonorum qualitas facit: in quibus abundare debent parentes eius: quod debent ab-

Rbeto.

dare: aut in virtute: aut in diuitijs: aut in alio eorum bono: rñ: que honozant. ¶ Quarto et ultimo etiã ad talẽ nobilitatẽ facit multitudo talium personarũ: qz nobilis est psona aliqua singularis: si hz ex gñe suo multos insignes: vñ multos p̄claros: multos insignes dico et viros: et mulieres et iuuenes: et senes. ¶ Deinde cum dicit.

Bona autẽ proles: et multitudo prolis nõ in manifesta. Est autẽ cõis qdẽ bonitas prolis iuuentus: si sit multa et bona. Bona autẽ s̄m virtutẽ quidẽ corporis: puta magnitudinẽ: robur: potentia agonistica. Anime autẽ iuuenis virtus: iuuetus: temperantia: et fortitudo.

¶ Determinat de bonitate prolis. Et duo facit: qz p̄io determinat de tali bonitate prout pertinet ad totã gentem. Scõdo prout pertinet ad singularem personã. Scõda ibi. (Singularis autẽ bõitas.) Dicit ergo: qz bona p̄les: et multitudo bone plis nõ est in manifesta. idest de leui apparere potest qualis sit talis bonitas. Scõdo subdit: qz cõis bonitas plis est iuuetus. si sit multa et bona: qz tũc ciuitas fulget bona prole: qz in ea sunt iuniores mlti et boni: ita qz sint boni s̄z corpus et s̄m aiaz. Et exponit qualis est vtraqz talis bonitas: qz bonitas s̄m virtutes corporis est h̄re magnitudinẽ pulchritudinẽ: robur: et potentia agonistica: siue potentiaz bellatiua: que potẽtia siue robur: et magnitudo agilitatem addit et velocitatẽ membrorum: bonitas autẽ aic iuuenis est virtus: vt temperantia et fortitudo: pp̄ hęc eni duo iuuenes cõsueuerunt esse mali quantum ad malitiaz aic: vel qz sunt foimidolosi: vel qz sunt intemperati. ¶ Deinde cum dicit.

Singularis autẽ bonitas plis et multitudo. singulares natos multos: et tales esse in feminas et masculos.

¶ Determinat de nobilitate plis prout respicit personas singulare. Et tria facit: qz p̄mo facit qd̄ dictũ est. Scõdo determinat de bonitate p̄erorum: et de bõitate mulierũ: et ostẽdit qualis esse debeat bonitas feminarũ. Tertio cõcludit malitia mulierũ facere ad infelicitatẽ. Scõda ibi. (Feminarũ autẽ virtus.) Tertio ibi. (Quibuscũqz eni ea.) Dicit ergo: qz bonitas prolis singularis persone: et multitudo talis plis est h̄re singulares multos. idest filios excellentes qui sint quasi singulares in ciuitate: non habentes pares: et huius filij debet esse multi: et tales esse masculos et feminas: qz masculi et femine debet eẽ mlti et boni. ¶ Deinde cum dicit.

Feminarũ autẽ virtus corporis quidẽ pulchritudo et magnitudo: anime autẽ temperantia et amor operositatis sine seruitute. Sunt autẽ singulariter: et cõmuniter: et quãtũ ad viros et quantum ad mulieres oportet querere vnum quodqz talium inesse.

¶ Declarat qualis debz esse bonitas feminarũ: qz bonitas earũ quantum ad virtutẽ corporis est pulchritudo et magnitudo: bonitas autẽ aic feminarũ est temperantia et amor operositatis sine seruitute: qz mulieres debent esse temperatę: et non debent esse ociosę: quia ipsa ociositas inclinãt ad intemperantia. debent ergo amare operositatẽ: ita tamẽ qz non declinent ad opera seruilia. Addit autẽ qz aliq̄ bõa sunt singulariter: et aliqua bona cõiter quantum ad viros: et quantum ad mulieres. ideo opz querere vñ qd̄qz talium bonorum inesse viris vel mulieribus. Sunt eni aliqua bõa cõmunia virisqz: vt prudẽtia: et sunt aliqua p̄pria: vt illa que in vno laudant: et in alio vituperant iuxta illud quod scribit p̄mo polticoz ornãmẽtũ mulierz est silentiũ.

Liber

viro autem iam non hoc. ¶ Deinde cum dicit.

Quibuscũqz eni ea: que s̄m mulieres sunt praua: quẽadmodũ Lacedemonis fere scõm dimidium non sunt felices.

¶ Concludit malitia mulierũ facere ad infelicitatẽ ciuitatis dicens: qz quibuscũqz nationibus inter praua s̄m mulieres. idest in quibuscũqz nationibus sunt mulieres prauę: quẽadmodũ p̄tingebat Lacedemonijs: vbi mulieres prauę erant: fere tales nationes s̄m dimidiũ non sunt felices: qz licz mulieres non sunt p̄prie media pars ciuitatis: eo qz pars viroz excellat partẽ mulierũ: in bonitate tamẽ qz filij mulierũ multũ consueuerunt variari malicia mulierũ fere euacuat medietatẽ felicitatũ ciuiliũ. ¶ Deinde cum dicit.

Diuitiarũ autẽ partes numismatis: multitudo terre: villarum possessio: et multitudo: et magnitudo et pulchritudo differentia. Ad bucaũt suppelectiliũ possessio: et seruorum: et pecudũ: et multitudo differentium.

¶ Determinat de sufficientia diuitiarũ. Et duo facit: quia primo distinguit partes diuitiarũ. Scõdo ostendit qualia debent esse illa: que integrant tales diuitias ibi. (Omnia autem h.) Dicit ergo: qz partes diuitiarũ sunt multitudo vniuersitatũ: et possessio terre: et villarũ differentium multitudo: quia si debet aliquis excellere alios in possessionibus: debz habere terras et villas plures qz alij: et pulchrior res. Ad bucaũt autẽ ad diuitias pertinet possessio suppelectiliũ et possessio seruorum: et pecudũ differentium multitudo: et pulchritudo: quia talia debent esse multa et pulchra. Sufficientia autem istarum partium integrantium diuitias sic haberi potest. Quia pertinentia ad diuitias: vel se habent vt mensura: vel vt mensurata. Si vt mensura: sic est vt numisma: quia s̄m philosophus oia talia numisma te mensurantur. Si vero vt mensurata: tunc vel sunt animata vel inanimata. Si inanimata: tunc distinguẽdum. Quia vel sunt fructifera vel liberalia. Si sunt fructifera: sic est possessio terre: et villarum. Si vero sunt liberalia et bonitas eorum consistit in vsu. sic est possessio suppelectiliũ et localũ. Si vero bona possessa sunt animata: vel sunt animata aia rationali: et sic est possessio seruorum: vel anima irrationali: et sic est possessio pecudũ: et aliarũ bestiarum. ¶ Deinde cum dicit.

Quia autẽ hec non fallacia: et liberalia: et vtilia. Sunt autẽ vtilia quidez magis fructifera: liberalia autẽ que ad fructionẽ. Fructifera autem dico: a quibus preuentus. Fruibilia autẽ: a quibus nihil quod dignum sit preter vsum.

¶ Ostendit qualia debet esse huius partes integrãtes diuitias. Et tria facit: qz p̄mo dicit: qz talia debent eẽ firma et liberalia fructifera: et exponit qd̄ intelligat p̄ fructiferum et qd̄ per liberale. Scõdo qz dixerat possessionẽ rerũ facere ad diuitias: diffinit vt declarat quid est possidere. Tertio qz vsus rerũ et possessio earũ vident facere ad diuitias: cõparat illas ad iucẽ ostẽdẽs aliquẽ magis esse diuites: eo qz vtilior diuitijs qz eo qui eas possidet. Scõda ibi. (Et terminus autẽ v̄e possessionis.) Tertio ibi. (Totali autẽ diuitiẽ esse.) Dicit ergo p̄mo: oia autẽ hęc itegrãtia diuitias debet eẽ liberalia et vtilia: et expõit se qd̄ intelligit per vtilia: et qd̄ per liberalia: qz vtilia sunt magis fructifera: liberalia sũt magis fruibilia: et appellat ea fructifera. a qb̄ pueniũt p̄ uetus: vt terrę et vilię: fruibilia v̄o a quibus nihil qd̄ dignũ sit. in nihil dignitatis puenit p̄ter vsum. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Et terminus

Et terminus autem vere possessionis quidē hic: et ita possedisse: ut in ipso sit usus ipsorum: ita quod remaneant: sibi aut non: cum in ipso sit alienare. Bico autem alienationem: donationem: et venditionem.

Diffinitio ad esse possidere dicitur: quod terminus: siue diffinitio vere possessionis est ista: quod possedisse aliquid est cum in ipso sit usus ipsorum: ita quod remaneat sibi aut non: vel cum ipso sit alienatio vel non. Exponit quod intendit: per alienationem vocat donationem: vel venditionem: vel aliquid aliam commutationem. Nihil est aliud possidere nisi esse in sua potestate alienare vel non alienare illud.

Deinde cum dicit.

Totaliter autem dicere esse in utriusque magis quam in possidere. Et. n. operatio certa talium et usus diuitie.

Comparat usum rerum ad possessionem earum dicens: quod totaliter. et vniuersaliter esse diuitie: hoc est ratio et perfectio diuitiarum magis est in utriusque quam in possidere. unde littera arabica habet: quod vltimum diuitie sunt potius in utendo: ideo subdit: quod operatio et usus talium rerum: que possidentur esse ipse diuitie. Ad euidenciam dictorum notandum: quod bona corporalia enumerata ordinata sunt secundum maiorem et minorem propinquitatem: vel identitatem. Nam diuitie sunt magis bonum extrinsecum quam filii: ex quibus surgit bonitas prolis: et quam progenitores: ex quibus surgit nobilitas generis: nam parentes sunt propinquiores filijs quam filij parentibus: ut patet per philosophum 8° ethicorum. Sunt enim filij quedam pars parentum et totum magis est propinquum parti: eo quod nondum ipsas attingant quam pars toti: que totum non comprehendit. Et quod ut tactum est: nobilitas generis consurgit ex parentibus: nobilitas prolis habet esse ex filijs: sequitur nobilitatem generis non esse adeo extrinsecum bonum: ut bonitas prolis: ideo philosophus inter bona corporis extrinseca ultimo posuit sufficientiam diuitiarum: quasi bonum maxime extrinsecum. et primo nobilitatem generis quasi minime extrinsecum: et medio modo bonitatem prolis: quasi medio modo extrinsecum. Rursum notandum hominem esse magis diuitem eo quod vitur diuitijs quam eo quod possidet. nam si diuitie bonum sunt: quod bene non sunt: nisi quod in eis est felicitas: vel quod sunt organa ad felicitatem: et aliquid modo ordinantur ad ipsam. Est autem in aliquo bono positio felicitatis: vel aliquid ad ipsam pertinens: et tunc quanto magis illi bono accedimus: tanto magis sumus tales: ut si quis poneret felicitatem: vel aliquid ad ipsam pertinens in cibis quanto magis coniungeret cibaria: tanto esset felicitior secundum illum modum felicitatis: et cibaria maxime multa potissime esse felicitas eius. Magis est ergo quis diues: eo quod diuitijs vitur quam eo quod eas possideret: quod magis eas coniungit: sicut magis coniungimur cibis cum eis fruimur quam cum eos tenemus in archa. Ex quo apparet: quod auari licet diuitias possideant: non proprie sunt diuites: quod eis non vituntur.

Deinde cum dicit.

Bona autem opinio est ab omnibus studiosum extimari: vel tale aliquid habere quod omnes appetant: aut multi: aut boni aut prudentes.

Postquam determinauit de bonis exterioribus: que respiciunt hominem secundum corpus. hic determinat de bonis exterioribus: que respiciunt ipsum secundum animam: et prout participat substantiis separatis. Sunt autem duo bona honor et gloria: nam ipsum deum et substantias separatas honorare et glorificare debemus: bene. n. alicui gloria: eo quod sit bonus in se: vel potest esse bonus cum honoramus alios ratione beneficentie: cum ergo deus et substantie separatae potissime sunt bona: maxime eius debetur honor: quod solus ipse est essentialiter bonum: a quo cum

tra bona procedunt: quod ergo in honore participamus cum eis secundum animam non secundum corpus: possunt talia bona dici bona secundum animam. In determinando autem de talibus bonis duo facit secundum quod sunt duo talia. Nam primo determinat de gloria. Secundo de honore. Secunda ibi. (Honor autem est.) Dicit ergo primo: quod gloria: vel bona opinio est extimari ab omnibus studiosum: siue bonum: vel habere aliquid tale: quod omnes appetant: aut multi: aut boni: aut prudentes. bis. n. duobus modis aliqua laudatur: vel quod extimatur simpliciter bonus: vel quod in aliquo bono alios extellit.

Deinde cum dicit.

Honor autem quod est benefactiue opinionis signum.

Honorant autem iuste quidem maxime: quod beneficia presterunt. Non solum si honorant et qui potest beneficare. Beneficia autem que ad salutem.

Determinat de honore. Et duo facit: quia primo ostendit quod sit honor. Secundo distinguit partes honoris. Secunda ibi. (Partes autem honoris.) Circa primum duo facit. quod primo facit quod dictum est. Secundo ostendit semper honorem consurgere ex aliquo arduo: vel simpliciter: vel ratione modi. Secunda ibi. (Et quascumque causas.) Dicit ergo primo: quod honor est signum benefactiue opinionis: quod ex hoc honoramus aliquos: quod nobis benefecerunt: vel quod possunt nobis benefacere. ideo addit. honorantur iuste quidem qui maxime beneficia presterunt: et non solum tales honorantur: sed etiam honoratur qui potest benefacere: et qui potest dare nobis beneficia: que nobis sunt ad salutem.

Deinde cum dicit.

Et quascumque causas essendi: aut ad diuitias: aut ad aliquid aliorum honorum: quorum non est facilis possessio: aut totaliter: aut hic: aut tunc. Multi. n. propter eas: que videntur parua: honorem adipiscuntur. Sed modi et tempora sunt cause.

Ostendit quod semper honor sumitur ex aliquo arduo dicens: quod nos honoramus quascumque personas videmus causas essendi nobis aut ad diuitias: aut ad aliquid aliorum honorum: quorum non facilis est possessio. Ex quo apparet: quod semper honor redditur propter aliquid arduum: quod ardua sunt: que non facilliter possidentur. arduum dico autem totaliter: si simpliciter: aut hic: i. ratione loci: aut tunc: i. ratione temporis: multa tamen non sunt ardua et de facili possidentur simpliciter loquendo: que tamen in aliquo tempore: et in aliquo loco ardua esse possunt. id addit: quod multi propter eas: vel propter illas: que videntur parua adipiscuntur honorem secundum tempora: vel ratione loci: quod vel tempora: vel loci sunt cause huius.

Deinde cum dicit.

Partes autem honoris sacrificia: recordationes in metris et sine metris: templum: antiqua primorditas: sedis monumenta: imagines: alimmenta publicaque barbatorum: puta adorationes et extases bona: que apud singulos preclosa.

Hic distinguit honoris partes. Et duo facit: quia primo facit quod dictum est. Secundo quod computauerat donum inter partes honoris: ostendit quod donum ad honorem pertinet. Secunda ibi. (Et. n. donum est.) Dicit ergo: quod partes honoris sunt sacrificia: vel ut habet alia littera mactatio victimarum. Antiquitas. n. excellentibus hominibus sacrificia offerebantur et et ad honores pertinent recordationes in metris et sine metris: quod aliquis potest commendari metrica et paise: vel in metris et sine metris: quod aliquis potest commendari mensurae secundum modum bonum: et imensurate: ac si esset deus. Est. n. metrum id est quod bonum: et hoc concordat cum alia littera: ubi habet memoratationes moderatas et imoderatas. Est et pars honoris templum:

sicut ad honore deoz replea edificamus: qd forte antiquus fiebat principibus: ac si essent dy: z antiqua pmozditas se- dis: qd aliquis ponebat in sede prima: z vbi solenes perio- ne consueuerunt poni z monumenta: eo qd alieni constiue- bant sepulchuz speciosum z imagines: qd depingebat sic vel sic: si sit excellens persona: z alimeta publica: qd ad ho- norem peruenit: qd aliqz viuat de coibus bonis: qd reges z principes de talibus coisueuerut viuere. Et honorifica sut: que barbaroz: hoc est que barbari faciebant pncipibus: ytpura adorantes: qd adorabant eos: z estases: hoc e admi- rones: qd admirabant videdo eos: ac si videret aliqd ma- gnificum: z aliqd diuinu: qd forte contingebat: qd pncipes eoz p multu tps se occultabat: z raro eis apparebat. hono- rifica sunt et dona: qd sut spsa apud singulos. ¶ Deiu zc.

¶ **E**tenim donum est rei possesse datio: z ho- noris signum: propter quod amatores pecunia- rum: z amatores honoris appetunt ipsa. Am- bo enim habent: quibus indigent: etenim pote- tia est: qua indiget amatores pecuniarum: etiā honorem habere: quo amatores honoris.

¶ **S**palius ostendit donu ptenere ad honore: qd spalius d eo vř eē oubiū: cū dona appetāt auari z amatores diuitiarū. iō accidit qd donū est datio rei possesse: z e signū honoris: z inde est: qd amatores pecuniaz: vel amatores honoris ap- petunt ipsa dona: qd donum ambobus. i. auaris z amato- ribus honoris: qbus indiget vterqz. Nā donū pōt vtriqz satisfacere: qd in q̄tum donuz est pecunia: vel pōt pecunia mensurari: qd est res q̄ indiget amatores pecuniaz. Et qd etiam in se vř hře quendam honore: qd est signū honoris: vř in se hře id: quo indigent amatores honoris. ¶ **N**otan- dū qd ptes honoris supius postic sic distingui pnt: qd vt tactū ē: antiquus hoies honorabant: ac si essent dy: z ideo ptes honoris triplr diuisunt: qd aliq̄ sunt ppria ditoruz: vt oblatio sacrificioz: z pstitutio tēploz: z tassa: aliq̄ vero sunt ppria boium: vt edificatio monumentoz: z victus pu- blicoz alimētoz: z h̄s: aliq̄ vō coia sunt vtriqz. s. vyz z bo- mimib: vt recordatiōes: z adoratiōes: z cetera tassa.

¶ **D**ipozis autē virtus sanitas. Hec autē sic: vt sint sine egritudine vř- tes corporibus. **A**ulti enim sani sunt: sicut Heradius dicit: quos null⁹ vtriqz felicitabit sanitate: p- pter qd ab oibus abstinere hu ma- nis: aut pluribus.

¶ **P**ostq̄ determinat p̄hs de bonis extrinsecis. hic in pte ista determinat d bonis intrinsecis. Bona at h̄s distinguunt: qd qdā sūt intrinseca simplr: z talia sunt duplicia: vyz: bona corporis: vt sanitas: pulchritudo: z h̄s: qdā vero sūt bona aię: vt prudentia: iustitia: z h̄s virtutes: que dā vero sūt bo- na intrinseca quodā mō: vt amicitia: z bona fortuna. Ami- citia. n. lz non sit intrinsecū bonū simplr. est tñ intrinsecus quodā mō: in q̄tū amicus est alter ipse: z amabilia: q̄ sūt ad altez: surrexerunt ex his: que sunt ad seipsuz: sicut etiā bona fortuna quodā mō est bonū intrinsecus in q̄tū nālř gō pōt aliquo mō dici fortunat⁹: vt pōt patere ex p̄ho in cap. de bona fortuna. ¶ **I**n determinādo q̄ de bonis intri- secis tria facit p̄hs: qd primo determinat de bonis intrin- secis simplr respicientibus corpus. Sc̄do de bonis quodā mō: vt de amicitia: z de bona fortuna. Tercio de bonis in- trinsecis simplr. i. respicientibus aiāz. Sc̄da ps lbi. (Mul- toz aut amicitia). Tercia ibi. (De virtute aut). ¶ **C**irca

p̄m duo facit: qd bona corporis intrinseca triplr distingu- tur. Nā qdā pnt dici simplicia: qdā vō cōposita quodā mō sunt: vt in psequedo appebit. Primo q̄ dterminat d bonis intrinsecis corporalib⁹ simplicibus. z. de cōpositis. z. ibi. (Agonistica aut virtus). ¶ **C**irca p̄m duo facit: qd h̄s bōa simplicia qdā sunt: quoz rō p̄sistit in qdā eq̄litate z ppor- tione: qdā vō in supabundantia z excessu. p̄o q̄ dterminat de h̄s bonis: quoz rō p̄sistit in qdā psonantia z pportioe. z. de his: q̄ dicūt supabūdātā z excessuz. z. ibi. (Magni- tudinis aut virtus). ¶ **C**irca p̄m tria facit: qd psonātia: siue pportio triplr pōt accipi. vyz: humorz: mēbroz: z neruoz. Sc̄do psonātia et pportione humorz h̄s esse qdā bonum corpale intrinsecū: qd dī sanitas: fm psonantia mēbrozuz eē h̄s pulchritudo. fm vero pportione ossiū z neruozuz su- mit fortitudo z robur. p̄o q̄ p̄hs dterminat de sanitate. z. de pulchritudine. z. de fortitudine. z. ibi. (Pulchritudo aut altera). z. ibi. (Robur aut est). Dicit q̄ p: qd sanitas ē virtus corporis: siue v̄tus corporalis: z hęc sanitas est vt hñ- tes eā sint vřtes corporibus absqz egritudine: z dicit vten- tes corporibus ad dīam eoz: q̄ stant in magna dicta: z suis corporibus libere vři nō pnt. Ideo addit: qd multi sunt sani sicut heradius dī dixisse quosdā sanos eē: quos null⁹ vtriqz pp sanitatē felicitabit: qd oportebat illos sic sanos abstinere oib⁹ hūanis: vel saltem a pl̄ib⁹. Nō. n. dici d̄z aliqz ppe sanus: si nō pōt pseruari in sanitate: nisi steterit in dicta ab- stinens ab his: que hoies cōiter vtrūf. ¶ **D**einde cum. d.

¶ **P**ulchritudo autem altera fm vnamquāqz etatem est. Iuuenis autem pulchritudo est ha- bere corpus vřtile ad labores eos. s. qui ad cur- sum: z ad violentiam delectabilem existentes videre: z ad fruitionem: propter quod pētha- loī pulcherrimi: qd ad violentiam: z ad veloci- tatem simulati sunt.

¶ **D**eterminat de pulchritudie. Et duo facit: qd p̄ dicit: qd f̄z vnamquāqz etatē est altera z altera pulchritudo. z. assignat diuersas pulchritudies p̄gruetes diuersis etatib⁹ ibi. (Iu- uenis qdē). ¶ **C**irca qd tria facit f̄z qd etas hois triplr p̄t distinguī: qd qdā respicit augmētū: z hęc cōiter vsqz ad. xxi. annū f̄z longitudinē: vel vsqz ad. xxv. simplr: qdā vō etas respicit statū. z hęc a. xxv. ānis vsqz ad. xxxviii. vř vsqz ad xl. si sit hō bone p̄pionis. Tercia ē etas decremētū: q̄ respici- cit etatē fm totū tps seqns. p̄o q̄ dterminat de pulchritu- dine: q̄ respicit etatē: in q̄ h̄z fieri augmētū. z. de ea q̄ respici- cit statū. z. de illa: q̄ respicit decremētū. z. ibi. (Eiusdē au- tē). z. ibi. (Senis at). Dicit q̄: qd pulchritudo iuuenis est hře corp⁹ vřtile ad eos labores: q̄ sunt ad cursū: z ad vio- lentia: qd iuuenes debēt eē veloces z potētes ad inferēdū vio- lentia. Rursū oz iuuenē pulchrū exrē eē delectabilē vide- re: z ad fruitionē: qd pulchritudo iuuenis delectat aspectū: iō dicit: qd pēthaloī sūt pulcherrimi: qd si nati sūt ad vio- lentia z velocitatē: appellat aut hęc pēthadeos iuuenes: vt appet ex alia lřa aptos ad. v. ludos: qd vtebanf̄ antiq: qd oportebat eē violētos z veloces. ¶ **A**d itelligētiā ditorū notādū pulchritudinē p se p̄ respicere pportione mēbroz cū qdā claritate: qd claritas coloris cū tali pportione iudī- cat p̄pionē bonā z agilitatē mēbroz. iō seqt. iuuenes si pulchrī sint eē veloces z violētos: z delectare aspectū cū ipsa psonātia mēbrozuz cum quadam claritate hoc ha- beat facere. ¶ **D**einde cum dicit.

¶ **E**iisdem autē qui attingit acine: ad labores quidem bellicos: delectabilem autē esse vide- ri: cum terribilitate.

¶ **D**eterminat

Determinat de pulchritudine respiciente etatem in qua habet esse status dicens: q̄ pulchritudo eius: qui attingit acinē. i. que attingit etatem perfectam: est habere corpus vtile ad labores bellicos: et esse delectabile cum quadam terribilitate. Nā pulchritudo eius: q̄ p̄pleuit tēpus au ḡi: si est habere membra proportionata ad bellum: q̄ si mēbra ei bene correspondent etiam: maxime cū non sit pulchritudo proprie nisi in magno corpore: vt dicitur in q̄ro ethico. oportet ipsum esse bellicosum. Rursum oportet habere quandam terribilitatem in aspectu: q̄ nō est pulchritudo viri habere faciem muliebrē. **E**t notandum q̄ dicit. Eiusdem autem q̄ attingit actionē: q̄ ille idem: qui erat in etate: cui competeat augmentū: est postea in etate: cui competit status. **D**einde cū dicit.

Senis autem ad labores quidez necessarios sufficientem: sine tristitia autem: propterea q̄ nihil habeat eorum: quibus senectus molestat.

Dicit pulchritudinem senis esse in eo: q̄d conuenit senes esse sufficientes ad labores necessarios: et esse sine tristitia propter quod nihil habeat eorum: quibus senectus molestat. Nam cum pulchritudo arguat bonam complexiōnem: et dominium sanguinis: si talia sunt in senē nō p̄mittunt in eo melancoliam: et nimiam debilitatem mēbrorum: a quibus senes molestari consueuerunt: imo ipsa tristitia: q̄ reddit faciem turpem: videtur esse contra rationē pulchritudinis. **D**einde cum dicit.

Robur autem quidem potentia mouendi alterum: vt vult: necesse autē mouere alterum: aut trahentem: aut pellentem: aut leuantē: aut prementem: aut concutientem. Quare robustus aut omnibus: aut aliquibus horum est robustus.

Determinat de robore dicens: q̄ robur: siue fortitudo ē promouendi alterum: vt vult ipse: qui habet robur. Et ga mouere aliter est. v. modis: v̄z trahendo: leuando: pellendo: prementendo: siue deprimendo: et concutiendo: ideo robustus est: qui ē robustus: vel qui pollet viribus omnibus dictis: aut aliquibus dictorum modorū. Sufficientia autē istorū motuum sic accipitur: q̄ motus est ad aliq̄ partem positionis tantum: vel ad plures partes. Partes autē positionis sunt sex: sursum: deorsum: ante et retro: dextrum et sinistrū sed ante et retro non diuersificant motum a dextro et sinistro. Sic ergo motus est ad ynam differentiam positionis: que est sursum: dicitur eleuatio: si est deorsum: dicitur depressio. siue vero sit ab alio: dicitur tractio: siue hoc fiat ad dextram: siue ad sinistram: siue ante: siue retro. Si vero sit ad aliud dicitur impulsio: differt enim impulsio a tractu: quia nunquam impulsio potest esse ad mouentem: s̄ semper est ad aliud: licet possit esse a mouēte et ab alio. Tractus autem est ab alio: licet possit esse ad mouentes et ad aliud: sed motus est ad plures differentias positionis sic dicitur concussio: quia concussio esse non potest: nisi sit motus ad plures differentias positionis. **D**einde cum dicit.

Magnitudinis autem virtus excedere s̄m lōgitudinem: et profunditatem: et latitudinem. **A**ultos in tanto maiorē vt nō fiant tardioris motus propter excessum.

Determinat de magnitudine: que est quoddam bonum temporale intrinsecum: cuius ratio consistit in quodā excessu dicens: q̄ virtus magnitudinis est excedere s̄z communem differentiam positionis: vt s̄m longitudinem: la-

titudinem: et profunditatem: et iste excessus dicitur esse in tanto maiorē: siue in tanta magnitudine: vt propter excessum non fiant motus tardiores. Nam sicut motores corporum supercelestium sunt proportionati suis orbibus. Et si adderetur vna stella primo orbi: motor ille moueret cū labore et p̄na: sic animus sunt proportionati suis corporibus vnde anima hominis non posset debito modo mouere q̄ tumcūq̄ est magnum corpus: atiamē ista proportio nō est punctualis: ideo concludit in eadem proportione reperiri maius et minus corpus. **D**einde cum dicit.

Agonista autem virtus corporis componit̄ ex magnitudine: et robore: et velocitate: etenim velocis robustus quidem est.

Postq̄ determinauit de bonis corporalibus simplicibus determinat de bonis compositis. **H**ęc autem s̄nt duo: v̄z virtus agonistica: et bōitas senectutis: et licet alia bona possint aliquo modo dici composita: specialiter tamen dicuntur ista bona composita: quia ad eorum existentiam requiruntur plura bona: de quibus sit hic mentio. Et duo facit s̄m q̄ duo sunt talia bona. Et primo determinat de virtute agonistica. Secundo de bonitate senectutis. Secunda ibi. (Bonitas). **C**irca primum duo facit: q̄ primo facit quod dictum est. Secundo ex habitis inuestigat: quia homines sunt apti ad quinq̄ genera ludorum: quibus antiqui assuecebant. Secunda ibi. (Qui enim potest). **D**u est ergo: q̄ virtus agonistica corporis: siue virtus bellatiua componitur ex magnitudine: robore: et velocitate: quatenus velocitas pertineat ad eius virtutem: patet: q̄ velocis est aliquo modo robustus: et qui vult esse agonisticus op̄s q̄ sit robustus. **A**pparet autē hic virtutem esse compositam respectu predictorum: quia fere tria predicta cōcurrunt ad ipsa: quia ibi concurrunt aliquo modo pulchritudine ratione velocitatis: cui quodāmodo est annexa magnitudo et robur: vt expresse tāgitur in ista. **D**einde cū dicit.

Qui potest tibiā proijcere aliquo modo et mouere cito et longe cursiuus est. **Q**ui autē deijcere et detinere luctatiuus. **Q**ui autē propellere ictu pugillatiuus. **Q**ui vero ambobus is perfecte obtentiuus. **Q**ui autē oibus pachilis.

Ex habitis concludit: qui homines sunt apti ad quinq̄ genera ludorum: quibus assuecebant antiqui. **A**d cuius evidentiam notandum: q̄ antiquitus omnia prouocantia ad lasciuam reprobendebantur: vnde pueri non docebatur cantus moles: vt narrat Boetius in musica sua: sic et ludi debent esse liberales non prouocantes homines ad turpitudinem. Erant forte quinq̄ ludi antiquorum: de quibus hic intendit philosophus. **P**rimus autem requirebat velocitatem: vnde apti ad illam ludum dicebantur cursiuus. Et quantum ad hoc ait: qui potest tibiā proijcere aliquo modo. i. competenter: et bene potest mouere eas cito et longe: hic cursiuus est. **S**ecundus ludus erat in luctando: ideo qui potest tibiā dicere et detinere eas modo competentis est luctatiuus. **T**ertius ludus erat in pugando et pellendo alium ictibus: quem ludum tangit cuius subdit: qui potest propellere alium ictibus est pugillatiuus. **Q**uartus ludus erat compositus ex secundo et tertio: sicut apparet in duello: vbi pugiles se prius impellunt et percussant ictibus: et postea luctantur. **H**unc autem ludum innuit cuius ait. **Q**ui vero ambobus: v̄z pugillatio et luctatio pollet: pōt dici perfecte obtentiuus: q̄ tales perfecte obtinent pugnam. **Q**uintus ludus p̄ponebatur ex primis tribus: q̄ ad ipm requirebatur velocitas: luctatio: et pugillatio ideo in quinto ludo omnes predicti ludi continebantur.

Rhetorí.

Ideo quantum ad istum ludum subdit: quod equipollet omnibus predictis tribus in velocitate: luctatione: pugillatione dicitur pentachilus. i. vir habens peritiam quinque ludorum: ut exponitur in alia littera. ¶ Notandum autem philosophum determinasse hic de his quinque ludis: quia omnes tales ludi videntur inniti virtuti agonistice. Nam qui habet magnitudinem: velocitatem et robur: est aptus ad omnes predictos ludos. ¶ Deinde cum dicit.

Bonitas autem senectutis est quidem tarditas senescencie cum absentia tristitie: neque enim si cito senescit: bene senescens: neque si vix: cuius tristitia autem.

¶ Hic determinat de bonitate senectutis: et tria facit: quia primo facit quod dictum est. Secundo ostendit tales bonitatem esse quodammodo compositam. Tertio ostendit: quod inuestigare ulterius causas longevitatis et senectutis propter eas: quas tetigit non est presentis speculationis. Secunda ibi. (Est autem et corporis). Tertia ibi. (Est autem quod dicitur et). Dicit ergo: quod bonitas senectutis est tarditas senescencie cum absentia tristitie. Nam non bene senescit qui cito senescit et bene senescit: si vix aut tarde senescit sine tristitia. duo ergo requiruntur ad bonitatem senectutis: tarditas: et letitia. ¶ Deinde cum dicit.

Est et autem et a corporis virtutibus et a fortuna.

¶ Non sine egritudine. n. existens: neque robustus non erit impassibilis: neque sine tristitia. Et non longevus: neque utique bene fortunatus permanebit.

¶ Ostendit bonitatem senectutis esse compositam: quia si cut virtus agonistica composita est: quod ad eam requiruntur magnitudo: robur: et velocitas: sic bonitas senectutis est composita: quod ad eam requiritur robur et bona fortuna. Duplíciter enim concludit aliquem male senescere: vel propter debilitatem corporis: quod caret robore: vel propter infirmitiam: si careat bona fortuna: ideo ait: quod bonitas senectutis est ex virtute corporis et a fortuna. Nam qui non est robustus corpore: sed est debilis: non existens sine egritudine: non impassibilis: neque sine tristitia. ergo ad bonitatem senectutis requiritur robur ut sit sine tristitia: et autem non quod longevus non permanebit bene fortunatus: per quod vult habere quod ad bonitatem senectutis requiritur bona fortuna ad hoc ut sit senectus tardus: et homo sit longevus. ¶ Deinde cum dicit.

Est autem et sine robore et sanitate alia virtus longevitatis. Adultus. n. sine corporis virtutibus longevi sunt: sed diligens practicator de his nihil utilis ad ea: que nunc.

¶ Ostendit quod licet sit aliqua virtus longevitatis a robore aut a sanitate: quod multi sunt longevi sine corporis virtutibus: ut fortes qui carent colera: vel propter aliam causam: tamen de talibus non est curandum: quod de his diligens practicator: vel subtilis perscrutator: ut habet alia littera: non est utilis ad ea: que nunc sunt dicenda. ¶ Deinde cum dicit.

Adultorum autem amicitia et bonorum non manifesta amico diffinito: quod est amicus talis: qui eorum: que putat bona esse illi: operatius est propter illum. Cui itaque multitalis poliphilus. Cui autem et epicieches aristophilus.

¶ Hic determinat de bonis non simpliciter intrinsecis: sed quodammodo: et duo facit scilicet quod sunt talia bona: quia primo determinat de amicitia. Secundo de bona fortuna. Secunda ibi. (Bona fortuna autem). Dicit ergo: quod non est manifestum: sed de levi apparet: que sit amicitia multorum:

Liber

et in que sit amicitia bonorum. Nam diffinito amico vel notificato quod sit amicus: ut quod amicus est talis: quod est operatius eorum: que putat esse bona illi. i. amico: et hoc propter illud. i. propter amicum. Hoc visio sat apparet quis est amicus multorum: quod qui sunt multi talis est poliphilus. i. amicus plurium. dicitur. n. poliphilus a polis: quod est pluris: et philos: quod est amor: vel amator quasi amator plurium. Cui autem viri iusti et epicieches sunt tales: quod velint eis preesse ille est aristophilus ab aristos: quod est virtus vel virtuosus: et philos: quod est amor vel amator: quasi amator virtuosorum. ¶ Deinde.

Bona fortuna autem est eorum: quibus fortuna est causa bonorum: quod hec fiant et existant omnia: aut plurima: aut maxima.

¶ Determinat de bona fortuna: et tria facit: quod primo ostendit quis est fortunatus bene. Secundo manifestat quorum bonorum est causa. Tertio dat universalem quandam maximam ad cognoscendum bona: que contingunt fortuita. Secunda ibi. (Et que est fortuna). Tertia ibi. (Totaliter autem talia). Dicit ergo: quod bona fortuna est eorum hominum: si ne illi homines sint bene fortunati: quibus fortuna est causa bonorum: cum dico quod hec id est quod bona omnia: aut plurima: aut maxima eis fiant et existant. Nam bona fortuna est causa fortunatis: quod eis fiant et contingant bona: et quod existant et perseverent in talibus bonis. ¶ Deinde cum dicit.

Causa autem est fortuna quorundam quod est: quorum et artes. Adultorum autem et que extra artem: puta quorumque natura. Contingit autem et preter naturam esse. Sanitatis quidem enim ars causa: pulchritudinis autem et magnitudinis natura.

¶ Ostendit quorum bonorum sit causa bona fortuna dicens quod fortuna est causa quorundam bonorum: quorum sunt artes: et est causa multorum bonorum: que sunt extra artem puta potest esse causa quorumcumque bonorum cum natura causa: quasi diceret fortunam posse esse causam bonorum: que potest fieri ab arte et a natura: id subdit quod contingit sanitatem esse preter naturam potissime: in quantum sanitatis est ars causa pulchritudinis: aut et magnitudinis est causa natura. Et quod contingit aliquem esse pulchrum magnum et sanum a fortuna videtur fortuna esse causa eorum: que sunt apta nata esse ab arte et a natura. ¶ Deinde cum dicit.

Totaliter autem talia bonorum sunt a fortuna: in quibus est invidia. Est autem et eorum: que extra rationem bonorum causa fortuna: ut puta: si alij fratres turpes: unus autem pulcher. Et si alij nesciere thesaurum: hic autem inuenit: aut si propinquum tetigit sagitta: hunc autem non: aut si non venit solus semper pertransiens: alij autem semel venientes interempti sunt. Via enim talia et eufortuita videntur esse.

¶ Dat universalem maximam ad cognoscendum bona: que sunt a fortuna dicens: quod talia talia de numero bonorum sunt a fortuna: in quibus est invidia: et totaliter fortuna est causa eorum bonorum: que sunt extra rationem. Duplex ergo notificavit bona: que sunt a fortuna. Primo quod in eis est invidia. Secundo quia sunt preter rationem. hec autem duo se concomitant ad invicem: quod potissime homo invidet bono alicuius quando ignorat causas illius boni: ut si aliquis sit graciosus hominibus maxime invidet gratie eius: quicquid vero apparet rationabilis causa: vix debeat esse talis. Exemplificat autem de talibus bonis

bonis: puta si alij fratres sunt turpes: vnus autē ē pulcher. Nam qz non apparet ratio: quare alij sunt turpes: riste sit pulcher. Inuidet turpes pulchro. Similiter est si alij nesciuerint tbe fauz: hic autē inuenit: aut si ppinquum vel pimum terigerit sagitta: hūc autē non terigerit: aut si solus semp transiens p loca periculosa non venit ad manus la tronum. alij autē semel venientes interempti sunt. oia autē talia bona vīr esse a fortuna: vel a bona fortuna. ¶ Deū.

De virtute autem: qm̄ conuenientissimus: qz circa laudes locus: qm̄ de laude faciem⁹ sermo nem: tunc determinandum. Que quidem igitur opz coniectare adhortantes tanq̄ futura: aut existentia: r que dehortantes manifestuz. Contraria enim sunt horum.

¶ Determinat de bono intrinseco animę. Et qz huiusmodi bona sunt virtutes: de quibus dicitur in capitulo d laude: qd̄ erit cum determinabitur de exclamatio negotio: ideo excusat se dicens: qz de virtute: qm̄ conuenientissim⁹ locus eius est circa laudes: qm̄ de laude faciem⁹ sermo nem: tunc est determinandum: non nunc. ¶ Ultimo epilogat dicens: que quidem opz coniectare adhortantes tanq̄ futura: aut tanq̄ existentia: r qm̄ opz dehortantē coniectare: manifestum est. n. qz qz contraria horum sunt: qz qz cumqz opz assumere hortantes: contraria horum accipiūt dehortantes: r dicit futura existentia: qz deliberantes fm̄ ea: que existunt debent coniectari de futuris. ¶ Ad intelligentiam eoz: que dicta sunt de bona fortuna notanduz: qz p̄ba in capitulo de bona fortuna distinguit duplicē bonam fortunam: v3: continuam r non continuam: siue raram r spissam. Nam qz aliquis nesciens nauigare vadat ad portum: r potissime in tali loco: vbi sepe ipsi nautę perantur naufragiū duplici de causa potest contingere. Primo casu: qz forte accidit eum sic enasisse: r qd̄ contingit ē raro. vnde qui sic est bene fortunatus: licet alq̄ ei bene accidat in suo negotio. hoc tñ non est sepe. Secūdo potest hoc contingere ex eo qz sic effugiens maris pericula dirigitur ab aliquo superiori p̄ncipio. vnde talis dicitur habere deum: siue dēmonem gubernatorem nauis. Et qz deo nota sunt omnia p̄sentia r futura: nil mirum si talis bene dirigitur. Unde p̄ba volens ostendere bene fortunatū ex eo qz a deo dirigitur: consequi vplurimum bonum ait homines habere prudentiam per experientiam. alij vero per consuetudinem in considerando. alij vero ppter alias causas: sed deo per se competit prudentia: r bene videt futuruz r p̄sens: ideo qui a deo dirigit: bene dirigit. ¶ Nullus est ergo bene fortunatus simpliciter: nisi habeat deus ductorem sui: r tanto magis b̄mōi influxum diuinum p̄cipimus: quanto magis sumus a sensibilibus remoti: ideo simplices hoies conuenit vplurimum esse magis fortunatos q̄ astutos r versipelles: qz impliciti negocijs inferioribus percipiunt magis superiorem influxū: sicut ponit exēplum p̄ba: qz ceci amissis oculis non intenti circa visibilia memorantur magis. Et si naturaliter aliqui sunt dispositi ad hoc: aliqui ad contrarium sicut virtutes sunt a natura in bona fortuna: r forte multo magis a natura dici potest loquendo de directione nostra prout a substantijs separatis dirigimur in finem proportionatus nature nostre: que ex puris naturalibus consequi possumus. ¶ Cū autē sit aliquis finis supernaturalis: r quomodo ad attingēdus illum adeo dirigimur: non est p̄sentis speculationis. bene ergo dictum est bonam fortunam aliquo modo pertinere ad bona intrinseca: cum contingit naturaliter quodāmodo esse aliquos bene fortunatos.

¶ Boniam autē pponitur finis cōsultenti conferens: consiliantur autē nō de fine: sed de his: que ad finē: hec autē sunt conferentia fm̄ actiones: conferens autē bonum: sumēda vtiqz erunt elementa de bono

r conferente simpliciter.

¶ Quia ad persuadendum non sufficit cognoscere consilia bilia: de quibus consideramus: r finem per quem hortamur: nisi de eis sciamus formare elementa r propositiones ideo in istis sequentibus capitulis: vbi complet tractatum deliberatiuuz hoc nos docet. Et duo facit: qz primo docet nos formare elementa r propositiones de bono conferente: r que sunt finis deliberationis. Secūdo vīam ad formā dum talia de maiori r minori: r de possibili r impossibili: que vt superius fuit ostensum sunt annexa tali fini. Secūda ibi. (Qm̄ autem sepe). ¶ Circa primum duo facit: qz primo continuat se ad dicenda. Secundo exequitur de p̄posito. Secūda ibi. (Sit itaqz bonum). Dicit ergo: qz proponitur finis cōsultenti: r conferens siue consilians: r deliberans cōsiliatur non tñ de fine: sed de his: que ad finem sunt: cum ea que sunt ad finem fm̄ actiones r operationes suas sint conferentia fini: oportet de conferentibus esse consilium. Luz ergo conferens sit bonuz: si volumus habere noticiam perfectaz de deliberatio negotio sumēda sunt elementa r propositiones de bono r de conferente simpliciter. Dicit autem de conferente simpliciter: quia sicut rhetor non intendit de persuasibili huic vel illi: sed simpliciter: ita intendit de conferente simpliciter nō huic vel illi. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Sit itaqz bonum quodcumqz ipsum sui gratia est eligibile: r cuius gratia aliud eligamus.

¶ Exequitur de intento: r duo facit: quia primo diffinit bonum. Secundo ex diffinitionibus datis docet nos cognoscere bona r formare propositiones de bono. Secūda ibi. (His autem positis). ¶ Circa primum duo facit. qz primo describit bonum quod est finis. Secundo bonum qd̄ est ad finem. Secūda ibi. (Et factiuum aut conseruatiuum). ¶ Circa primum tria facit: qz finis tripliciter potest describi. Primo per comparationes ad ea: que sunt sui generis. Secundo per comparationem ad appetitum. Tertio prout comparatur ad res: in quibus h3 esse. Secūda ibi. (Et qz omnia appetūt. Tertia ibi. (Et quo p̄sente).) Quantum ad res sui generis dupliciter diffinitur finis. Primo qz est propter se eligibilis. Secundo qz propter ipsum alia eliguntur. ¶ Ad intelligentiam autem dictorum notandum: qz fm̄ regulam traditam a p̄bo in secūdo methaphi. in omni genere est dare vnum: quod est primo tale: propter quod omnia alia sunt talia: vt in genere verorum est dare primum verum: propter qd̄ omnia alia sunt vera: sic in genere bonorum per primum bonū omnia alia sunt bona. Dmōi autē primū bonuz est finis: qz p̄ finē ē omnis bonitas in his: que sunt ad finē. cum ergo finis sit de genere bonorum: r sit primum bonum per comparationes ad bona: in quorum genere ponitur large accipiendus genus dupliciter potest describi finis secundum quod quodlibz primum in omni genere dupliciter diffinitur. Nam vno modo diffinitur primum per comparationem ad ea: que sunt ante ipsum: r sic describitur per negationem: quia primum est quod non est ab alio tale: nec per aliud: sed a se r per se. r fm̄ hunc modum p̄bus diffinit quasi primum bonum: qd̄ est eligibile sui gratia: siue qz idem est eligibile r

volitum: non per aliud. Scda descriptio primi sumit per comparatione ad ea: que sunt post ipsum: et sic describitur per causalitate: qz priuū est: per quod cetera sunt talia. Et q̄tum ad hoc subdit p̄bs scdam definitionem finis: v3: qz finis est: cuius gratia aliud eligimus. ¶ Deinde cū dicit.

¶ Et qz omnia appetūt: aut omnia: que sensus habent et intellectum: vel si acceperint: et quecunqz intellectus vniciqz dederit. hoc enim vniciqz bonum.

¶ Postq̄ diffinitio bonū finis per comparationes ad res sui generis: diffinit finē p̄ comparationē ad appetitū: et dat quatuor descriptiones eius. Prima ē: qz tale bonū est: qd omnia appetunt. Scda est: qz oia appetunt ipsum: que habent sensum et intellectū. Tertia est: qz oia ipsum appetent: si acciperent intellectū. Quarta est: qz qd cunqz dederit intellectus vniciqz: hoc est vniciqz bonū. ¶ Ad euidentiam dictoz notandū: qz cum omnis natura tendit in aliquē finē: et finis et bonū sint idem: ois res et ois nā tendit in bonum. Et qz non est appetitus boni sine cognitione: ois omni rei tendenti in bonum assignare cognitionē: p̄ quas in bonū tendat: et s̄m quam dirigitur: aliter. n. casualiter tenderet: sed h̄m dī cognitio non eodē modo comparatur ad ea: que tendunt in finem: qz aliqua tendit p̄ cognitionē que est in ip̄s: aliqua per cognitionē: q̄ est in alio. ¶ Nā sicut videmus in motu locali: sic arbitrari possumus i motu s̄m finem. Videmus. n. aliqua moueri localiter: que tendunt ad debitum terminum per cognitiones: que in ip̄s est: vt aialia: aliqua vero tendunt p̄ cognitionem: que est eis in alio: vt sagitta: que nisi dirigeret per cognitionem sagittantis: non tenderet in debitum locum. Sic h̄m ita intellectum vel aliquam cognitionem possunt tendere in finē p̄ cognitionem: que est in ip̄s: sed res nales et vniuersalr insensibilia: cum cognitione careant: vel casualiter dirigitur in finem: quod est inconueniens dicere: vel opz dare i intellectum aliquem: per cuius cognitiones dirigitur nā tota: sicut sagitta dirigitur per sagittantem: p̄pter quod h̄m dcm̄ est: qz opus nature est opus intelligentie. et dōm̄ etoz in. lz. metaphi. ast. qz natura facit aliqd perfecte et ordinatē: q̄uis non intelligat: sed hoc agit quasi rememorata ex virtutibus agentibus nobilioribus: que dicuntur intelligentie. ¶ His visis possumus dicere: qz quadrupl̄ p̄t describi bonum per cōparationes ad appetitū. primo cōter nō descendendo ad moduz appetendi: et sic cū cōia tendāt in bonū est prima descriptio boni. v3: qz bonum est: qd oia appetunt. Scdo potest describi bonū p̄out tendunt in ip̄s habentia cognitionem. et qz non tendunt in bonum p̄ cognitionem: que sit in ip̄s: sed solū sunt talia habentia sensum et intellectum: ideo est secunda descriptio boni: v3: qz bonum est: qd omnia appetunt: que habent sensus et intellectum. ¶ Tertio mō potest describi bonū sub cōditione. nā licet non omnia cognitionem habeant: nec oia tendant in finem per cognitionem: que sit in ip̄s: sed dirigunt ab intellectu diuino: tñ in illum eundem finem: in quē intendit natura: eo qz dirigit ab intellectu diuino: si acciperet intellectum: tenderet etiam p̄ intellectum p̄prium: et ideo ē tertia diffinitio qz finis: illud est bonum et finis omnium qd omnia appetunt: si oia acciperēt intellectū. ¶ Quarto mō p̄t describi bonū p̄t oia tendunt in ip̄m p̄ superiores intellectus: nā ēr̄ intelm̄ habentia: licet tendant in bonuz per cognitionē: que sit in ip̄s: in quo distinguunt ab his: que cognitione carent: qm̄ talia tendunt in bonuz per cognitionem: que sit in alio: non tñ per hoc excludit qn talia tendant in bonum per cognitionem: que sit in alio: cū ip̄s intellectum et cognitionē: quam habent: ab alio accipiunt.

Solus. n. intellectus diuinus est ille: qui a nullo dirigitur: ipse tñ oia dirigit. Et qz huius intellectus oibus p̄uidet bonis s̄m bonum p̄prium: ideo est hęc vltima diffinitio boni: v3: qz hoc est bonum vniciqz: et tale bonum vnū qd qz ois appetere: qd ei intellectus dederit: et ad quod bonū ip̄s ordinatur intellectus. ¶ Deinde cum dicit.

¶ In quo presente bene disponitur: et sufficienter h3: et quod per se sufficiens.

¶ Pōnit descriptionem boni per comparationes ad rem quam pficit dicens: qz bonuz est quo presente res disponitur per ip̄m: et sufficienter h3 bene disponere rem: et p̄ se est sufficiens: in quo sufficienter distinguitur bonuz: quod est finis ab alijs bonis. Nā si alia bene disponunt rem: nō disponunt sufficienter: et si disponunt sufficienter: hoc non est per se: sed put sunt coniuncta suis finibus: solus finis est illud: quod per se: et s̄m qz huiusmodi dicitur sufficiens bonum. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Et factuum: aut conseruatum horum: et ad quod sequuntur talia ex prohibitiua contrariorum et corruptiua.

¶ Describit bonum: quod est ad finem: et duo facit: qz primo facit quod dictum est. Scdo distinguit quedam: de quibus fecerat mentionem describendo tale bonuz. Secūda ibi. (Sequuntur aut̄). Dicit qz bonum est ad finem: ideo bonum est: qd est factuum et conseruatiū horū. i. finium: siue boni finis: et ideo tale bonū est: qz ad ipsum p̄sequunt talia bona: siue fines: vel ea: que sunt ad finem: ideo bona sunt: que sunt corruptiua et prohibitiua p̄trariozum. i. qz p̄hibent: vel corripunt ea: que contrariātur fini. ¶ Ad euidentiam dictoz notandū: qz ea que sunt ad finē in tantū bona sunt in quantum conferunt ip̄s fini: vel faciūt ad ipsum. Facere autem ad aliud potest esse dupl̄ per se: vel p̄ accidēs per se dupl̄: vel qz est factuum illius: vel qz est conseruatiuum eius: per accidēs aut̄ dupl̄: vel qz est causa: sine qua non oportet istud p̄existere ad hoc qz aliqd sit: vel qz est remouens prohibens. Ita. n. duo genera causarum reducuntur aliquo modo ad cās per accidēs: v3: cā sine qua non: et remouens p̄hibens. Ideo p̄bs quadrupl̄ describit bonum: quod est ad finem. Primo qz est factuum finis. Secūdo: qz conseruatiū eius. Tertio: qz ad ipsum sequitur finis. Quarto: qz p̄hibet et corripit contraria fini. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Sequuntur aut̄ dupliciter: aut enim simul: aut posterius: puta adiscere quidez scire posterius. Conualefcere autem viuere simul.

¶ Quia fecerat mentiones de sequi: et de factiua: distinguit vtrunqz: ideo duo facit: qz primo distinguit sequi. Secundo factiua. Scda ibi. (Et factiua tripliciter). Dicit ergo: qz sequi aliquid ad aliud est dupliciter: qz aut ibi sola prioritas nature: aut est simul ibi tempore: aut est ibi et posterius tempore. Et exemplificat de vtroqz: quia discere est prius: et scire est posterius etiam tempore: accipiendo scire p̄ ut dicit habituatam cognitiones: que sequitur ad discere: sed conualefcere licet naturaliter p̄cedat vitam perfectam tempore: tamen et simul: quia statim cum homo conualuit: sequitur ipsum euasisse mortem: vel habere vitam. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Et factiua tripliciter: hec vt conualefcere sanitatis: hec aut̄ vt alimenta sanitatis: alia vero vt excitari: qz vt in pluribus facit sanitatem.

¶ Distinguit factiua dicens: qz aliquid est factiū alterius tripliciter: primo sicut conualefcere vt natura roborata et conualefcens

et conualefcens efficit sanitatem. Secundo autem ut alimēta sint effectiua sanitatis. Tertio alia ut exercitari et potio nari sint effectiua sanitatis. prout in pluribus exercitari: vel aliquid huiusmodi sanitatem facit. ¶ Ad euidentiam dictorum notandum: quod hec tria effectiua sic accipi possunt: quia aliquid potest efficere aliud: vel principaliter: vel instrumentaliter: vel exercitans: vel remouens contrarium. principaliter efficit sanitatem. Natura roborata et conualefcens instrumentaliter facit sanitatem: cibus et alimentum quo utitur natura ut instrumento ad expellendum morbum exercitata: et remouendo contrarium inducit sanitatem potio et exercitatio. Dicitur enim cibus instrumentum: quia cibus inducit sanitatem: non principaliter: quia hoc facit natura: sed iuuando et prebendo adminicula nature. ¶ Deinde cum dicitur.

¶ His autem positis necesse sumptiones bonorum bonas esse: et malorum abiectioes.

¶ Ex descriptionibus datis de bono ostendit nos cognoscere bonum certitudinaliter. Secundo dat nobis maximam ad cognoscendum ea: que dubitamus esse bona. Secunda ibi. (In dubijs autem). ¶ Circa primum tria facit: quia potest tripliciter bonum distingui: videlicet bonum finis: bonum quod precedit finem: et bonum quod finem concomitatur et sequitur: ut felicitas est bonum: quod est finis. Virtutes autem et alia: que felicitatem inducunt: possunt dici bona: quia sunt ad finem. Delectatio autem non est ipsa felicitas: nec precedens felicitatem: sed est aliquid concomitans ipsam: et ornans eam: sicut pulchritudo iuuentutem: vel iuuetus pulchritudine: ut potest haberi ex 1.º ethico. Primum ergo docet nos per se cognoscere bona: que sunt ad finem. Secundo bonum: quod est delectatio: quod est concomitans finem. Tertio docet nos cognoscere ipsum bonum finis. Secunda ibi. (Delectationes). Tertia ibi. (Ut autem per se unum). ¶ Circa primum duo facit: quia primo docet nos cognoscere bona: que sunt ad finem in generali. Secundo in speciali ibi. (Et virtutem autem). ¶ Circa primum tria facit: quia primo premitit duas propositiones: per quas cognoscimus talia bona. Secundo ostendit eas esse veras. Tertio annexit propositionem comprehendentes quodammodo duas predictas. Secunda ibi. (Assequitur enim). Tertia ibi. (Et pro minori). Dicit ergo: quod his positis: que dicta sunt: necesse est suppositiones bonorum esse bonas. id est necesse est ea esse bona: quibus positis sequitur nos bonum habere: et abiectioes malorum etiam esse bonas. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Assequitur enim huic quidem non habere malum simul. Huic autem habere posterius.

¶ Dat causam dicti: vel ostendit esse verum: quod dicitur est dicens: quod huic. id est per abiectioes malorum sequitur simul. id est statim non habere malum. huic autem. id est per suppositiones bonorum habere bonum: et si non statim: saltem posterius. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Et pro minori bono maioris acceptio.

¶ Ponit quandam maximam comprehendentes quodammodo predicta duo dicens: quod bonum est pro minori bono accipere maius bonum: in quo quodammodo comprehenditur. quia minus bonum est quodammodo malum respectu maioris boni: et ideo accipere maius bonum pro minori est quodammodo vitare malum assequi bonum. ¶ Deinde et.

¶ Et virtutes autem necesse bonum esse: per se habent enim et bene disponuntur habentes: et factiue bonorum sunt et actiue: et de vnaquaqueque aliter: et que: et qualis seorsum dicendum. Et delectationem bonum esse. Omnia enim anima-

lia appetunt ipsam naturam. Quare et pulchra et delectabilia necesse bona. hoc quod enim delectationis factiua.

¶ Dicit docet nos cognoscere quod est ad finem in speciali. Ostensum est enim in libro ethicorum: quod virtus non habet rationem felicitatis secundum actus eius. Et quia virtus ordinatur ad actum: ideo habet rationem conferentis: et eius quod est ad finem. Ostendit autem tale conferens esse bonum dicens: quod necesse est bonum esse. Et subdit causam: quia secundum has virtutes bene disponuntur habentes: et huiusmodi virtutes sunt factiue et actiue bonorum. Et quia ostensum est supra talia esse bona: necesse est virtutes bonas esse. Et quia non perfecte hic determinat de virtutibus excusat se dicens de vnaquaqueque virtute que et qualis sit dicendum est seorsum: quod erit in capitulo de laude. ¶ Deinde cum dicit. (Et delectationem). Ostendit delectationem esse bonam: et duo facit. quia primo facit quod dicitur est. Secundo dat quandam diuisionem bonorum. Secunda ibi. (Bonorum autem). Dicit ergo: quod necesse est delectationem et bonum esse. Et subdit causam: quia omnia animalia natura vel naturaliter appetunt ipsum. Ostensum autem fuit supra: que appetuntur ab habentibus sensum et intellectum bona esse. ¶ Concludit etiam ex habitis: quod necesse est pulchra et delectabilia bona esse: quia talia sunt factiua delectationis: que bonum est. ¶ Deinde cum dicit.

¶ Bonorum autem hec quidem delectabilia: hec autem ipsa secundum se eligibilia sunt.

¶ Ex habitis dat quandam diuisionem bonorum. Nam cum delectatio: que est quodammodo eligibile per se: sit bonum: et factiuum delectationis bonus sic necesse est: quod bonum hec sint delectabilia: ut factiua deliberationis. hec autem secundum se ipsa eligibilia: ut ipsę delectationes. ¶ Deinde.

¶ Et autem secundum unum dicere necesse bona hec esse felicitatem. Et enim secundum se eligibilis et per se sufficiens: et gratia ipsius multa eligimus: iustitia: fortitudo: temperantia: magnanimitas: magnificentia: et alij tales habitus. virtutes enim anime.

¶ Docet nos cognoscere bona: quod est ipse finis: et duo facit: quia primo ostendit hoc de ipso fine. Secundo de partibus eius. Secunda ibi. (Iustitia et fortitudo). Dicit ergo: quod ut secundum unum dicere: necesse est felicitatem esse hec bona: vel secundum quod hęc alia littera: necesse est felicitas bona esse dicit: ut secundum unum dicere: quia cetera bona sunt bona in ordine ad aliud sed ipse finis et ipsa felicitas est bonum simpliciter et per se bonum non in ordine ad aliud. Dicit ergo hec bona esse felicitatem: que omnia bona quodammodo comprehenduntur in fine. Subdit autem causam: quare felicitas est bonum secundum se: quia secundum se eligibilis: et per se sufficiens: et gratia ipsius multa eligimus. cum ergo deum fuerit superius talia esse bona: felicitas bona est. ¶ Deinde cum dicit. (Iustitia: et fortitudo). ostendit bonas esse partes felicitatis. ¶ Ad cuius euidentiam notandum: quod licet felicitas proprie sumpta eentialem non dicat nisi actum virtutis perfecte: attamen coster supra: ut de ea loquitur rhetor: quia importat quendam sufficientiam virtutis: omnia illa bona: per que talis sufficientiam accipimus: pres felicitatis esse possunt. Ex quo apparet non esse inconueniens aliquid deputari inter pres felicitatis: et non esse bonum: quod est ad finem. cum et per talia bona quodam sufficientiam habeamus. Cum ergo duo sint: que faciunt ad talem sufficientiam. videlicet bona: et potentie bonorum: quia ex eo quod potentes sumus ad bona sufficientes sumus. Ideo philosophus duo facit: quia primo

describit partes felicitatis prout sunt bona. Secundo put sunt potētie bonoz. Secda ibi. (Potētia dicēdi agendi. Circa primum quatuor facit: qz bona humana: vt superius ostēsum fuit: sunt quadrupl'r diuina. Primo. n. ostendit eē bona ea: que sunt intrinseca aīe. Secdo ea: que sunt intrinseca corpori. Tertio ea: que sunt extrinseca corpori. Quarto ea que sunt extrinseca aīe. Secda ibi. (Et sanitas: z pulchritudo). Tertia ibi. (Diuitie virtus). Quarta ibi. (Honor z gloria). (Ut autē appareat orīa eoz: que dicuntur hic ab his: que dicta fuerunt in precedenti capitulo notandū qz lz de his omnibus: vsz de intrinsecis z extrinsecis aīe z corporis determinatum fuerit in precedenti capitulo. attamē ibi determinatum fuit de ipsis inq̄tum sunt pres felicitatis: vel inq̄tum faciebant ad quandam sufficientias vite: non tñ perspicuum erat ea esse bona: qz nō data erat descriptio boni. Sic et ostenditur talia esse bona p̄ diffinitiones boni superius datas. (Dicit ḡ p̄mo: qz iustitia: fortitudo: magnanimitas: magnificentia: z alij tales habitus supple dūm est sunt boni. z subdit cām: qz sunt virtutes aīe: quas ostensum est supra esse bonas. (Notandū autē qz lz p̄hs supra z hic mentionem fecerit de virtute: non tñ est superflua: qz supra ostendit virtutem esse bonam: vt ordinat ad felicitatem. Sic autē intendit de ea put est pars felicitatis: ostensum fuit autē loquendo de felicitate: vt loquitur de tota non esse inconueniens idem esse partes felicitatis: z eē bonum: quod est ad finem. (Deinde cum dicit.

Et sanitas: z pulchritudo: z talia: virtutes enim corporis z factiue multorum: vtputa sanitate z delectationis: z ipsius viuere: ppter quod z optimum videtur esse: qm̄ duozū: que apud omnes multos preciosissima sunt: causa est delectationis z ipsius viuere.

Ostendit ea esse bona: que sunt intrinseca corpori dicēs: qz sanitas: z pulchritudo: z talia supple dūm est sunt bona: z subdit causam: qz sunt virtutes corporis z factiue multorum bonoz: puta sanitas: que est quid intrinsecum corpi est factiua delectationis: z etiam ipsius viuere: ppter qd que apud multos sūt: preciosissima sunt. Est ergo sanitas bonum: qz est factiua bonozū: sicut et pulchritudo z alie virtutes corporales bone sunt: qz talia sūt factiue. (Deinde.

Diuitie virtus enim possessionis z factiuz multozū: amicus z amicitia: z enim s̄m se eligibilis amicus: z factiuus multorum.

Ostendit. n. partes felicitatis: que respiciunt corpus s̄m exteriora bona eē dicēs: qz diuitie supple bonē sūt: z subdit causas: qz sunt virtutes possessionis: z sunt gē factiuū multozū bonoz: sicut et amicus z amicitia bona sunt: z est causa: qz amicus est s̄m se eligibilis z factiuus multorum bonoz: qd et de amicitia dicere possumus. (Dein.

Honor autē z gloria etenim delectabilia z factiua multorum: z assequitur ipsis vt frequenter assistant ea: in quibus honoratur.

Ostendit partes felicitatis esse bonas: que respiciūt aīas ex extrinseco dicens: qz honor z gloria bona sunt: z subdit cām: qz talia sunt delectabilia z factiua multozū bonozū. Et vltorius ad talia sequuntur bona: ideo addit: qz vt frequenter assequitur: vt in ipsis qui honorantur existant ea bona: in quibus honorant. (Deinde cum dicit.

Potentia dicēdi agendi: factiua enī omnia talia bonorum.

Ostendit bonas esse potentias bonozū. Et dupl'r facit.

qz p̄mo ostendit hoc de potentis naturalibus. Secundo de potentis acquisitis. Secunda ibi. (Similiter autē z scientie). Potentias nāles hēmus dupl'r. Primo respectu nālium bonozū. Secdo in quantum habemus nāles aptitudines ad bona: que habemus ex acquisitione: ideo duo facit s̄m qz ambo hęc ostendit bona esse. Secda ibi. (Adhuc bonē). Et subdit cām: qz omnia talia: vel omnes tales potentie sunt factiue bonozū. (Deinde cum dicit.

Adhuc bone aptitudines memorie faciles disciplinatus: solertia z omnia talia: factiue enī bonozū he potentie sunt.

Ostendit ipsas aptitudines bonas esse dicēs. qz adhuc sunt bone aptitudines ad bona acq̄sita: vt ad sciētias: z ad alia bona hō aptitudines sunt memorie faciles disciplina tus: sicut qz homo sit d̄ facili disciplinabilis: solertia z oīa talia. Et subdit causam quare tales potentie bone sunt: qz hęc sunt potentie factiue bonozū. (Deinde cum dicit.

Similiter autem z scientie omnes: z artes: z viuere. Si. n. nullum aliud sequatur bonuz s̄m se eligibile est.

Ostendit potentias acq̄sitas bonas esse: z duo facit: qz p̄mo facit hoc de scientis z artibus. Secundo spāliter manifestat hęc de iustitia: que respicit mores ibi. (Et iustū conferens). (Dicit ḡ qz similiter scientie z omnes artes: que sunt potentie acq̄site bone sunt: z etiam viuere inq̄tum deseruit nobis in artem z scientiam bonum est. Et subdit cām quare viuere bonum sit: z si ex ipso viuere nullū aliud sequatur bonum s̄m se est eligibile. Si vero vīta est tātus bonum: z ipsam ordinamus ad artes z scientias: opz artes z scientias esse bonas. (Deinde cum dicit.

Et iustum: conferens enim cōmuniter ē. hec quidem igitur fere confessa bona sunt.

Ostendit iustitiam bonam esse: per quā potētes sumus ad bene conuiuendum moraliter dicēs. Et iustū supple est bonum: z subdit causam: qz conferens tale quale est iustum est conferens cōmuniter: qz vsz toti cōitati: z toti gēti. ex quo apparet ipsum esse potissime bonum: qz bonum gētis dignius est qz bonum vniū. (Ultimo epilogat qz hęc: que numerata sunt: fere sunt bona cōfessa. i. bona manifestata: bona non dubia. z dicit fere: qz aliqua enumerata sunt: que aliquis p̄ vniuersitatem appetitus iudicaret non eēt bona.

In dubijs autē ex his syllogismi.

Postqz p̄hs ostendit bona esse: que fere ab oībus sunt confessa: z non vident eē dubia. Sic docet nos elementa z propositiones: per quas possumus cognoscere: de quibus dubitamus: an sint bona. Et duo facit: qz primo premitit intentionem suam.

Secundo exequet de intento. Secda ibi. (Cui dicit ergo: qz sylli ad cognoscēdū ea: de quibus dubitamus: vtrum bona sint: poterunt fieri ex his. i. ex p̄positionibus dicendis. (Deinde cum dicit.

Cui contrarium malum: hoc bonum.

Exequitur de intento. (Ad cuius euidentiam notanduz intentionem p̄hi esse inuenire quasdam generales p̄positiones: per quas possumus cognoscere: an sit aliquid bonū si dubitarem de bonitate eius: vtputa si dubitarem an bellare sit bonum multis modis possemus hoc cognoscere: primo si eius contrarium vt habere paces eēt maluz: vel si bellare eēt aliquid laudabile: qz laudabilia bona sunt: vel per aliquas alias vias. Dmōi ergo maximas z p̄positiones

et propositiones: per quas de talibus dubijs certificamur in toto residuo huius capiti vult venari phs. In venando autē talia duo facit: qz pmo venat hoc ex ipso cōtrario boni. Scdo venat hoc idēz fm diuersas acceptiones boni. Scda ibi. (Cuius non est.) Cōtrariū autē boni dupliciter pōt sumi. Pmo rōne forme fm qz maluz contrariatur bono. Scdo rōne subiecti. put hoies: qui sunt apti nati esse subm bonitatis sibi inuicē cōtrariant. Ideo duo facit. Quia pmo docet nos sumere maximā ad cognoscēdūz bona dubia ex ipsa contrarietate forme. Scdo ex cōtrarietate subri. Scda ibi. (Et cuius p̄trariū.) Dicit ergo pmo: qz illud est bonū: cuius cōtrariū est malū: vt si bella re est malū: habere pacē est bonū. C Aduertendū autēz hāc maximā nō esse verā: nisi id qd ponit bonū cōtrarietur malo in quātū malū est. Videmus enī triū mali malū esse: vt auaritia mala est: quē opponit prodigalitati. tñ nō est mala auaritia in quātū prodigalitati opponit: sed p̄ ut deficit a largitate: quē est v̄rtus. Si ergo intelligit p̄positio per se: et cū reduplicacione semp est vera. C Notā dū tñ: qz si nō semp esset vt v̄s: nō eēt in pluribus sufficit: vt sit p̄positio rhetorica. C Deinde cum dicit.

C Et cuius contrariuz inimicis expedit: puta si timidos esse maxime inimicis palā: quia fortitudo maxime proficua ciuibus.

C Docet sumere tales maximas ex p̄trarietatibus boni: siue ex inimicitia boiū. Et tria facit. Quia primo facit qd dictum est. Scdo dicit talē maximā fm apparentiaz esse v̄lem. Tertio subdit fm veritatē eā nō h̄re veritatē semp: s̄ frequēter. Scda ibi. (Et totaliter qz inimici.) Tertia ibi. (Est autē nō semp.) Dicit ergo pmo: qz id est bonū cuius cōtrariū expedit inimicis: puta expedit inimicis nō stris eos esse timidos palam: qz fortitudo est maxime bona: v̄s est maxime pficua ciuibus. C Deinde cum dicit.

C Et totaliter qz inimici volūt: aut in quo gaudent contrariū huic proficuum videtur: p̄ quod bñfactiū ē: p̄fecto gaudet Priamus.

C Ostendit qz talis maxima videt v̄tilis dicens: qz totaliter et v̄r qd volunt inimici: aut in quo gaudent: cōtrariuz huic videt pficūz et bonū. ideo bene dictū est puerbiuz certe gauderet Priamus. Sicut enī illud puerbiū apud grecos: qz qñ sapiētes grecorū volebant dissuadere grecis aliqd tanq̄ malū. Dicebāt: qz si illud facerent Priamus qui erat inimicus eorū gauderet: p̄pter qd cōtrariū videbatur esse. C Deinde cum dicit.

C Est autē nō semp hic: sed vt frequēter. Nihil enim prohibet aliquando eadem expedire contrarijs. Unde dicitur qz mala congregāt hoies quādo est idem nociuum ambobus.

C Subdit causam: qz nihil p̄hibet aliqñ cōtrarijs et inimicis expedire eadē. naz cū ciuibus expedit iusticia: et hoc expedit inimicis ciuū: ne eis obsint: ideo bene dictuz est id puerbiū: qz mala congregant hoies inimicos: qñ id est proficūz et nociūz ambobus. C Deinde cum dicit.

C Et cuius nō est superabundātia. hoc bonuz. Quodcūqz aut fuerit maius q̄ opz malum.

C Docet sumere maximas: fm diuersas acceptiones boni. Bonū autē tripliciter pōt sumi. Pmo put bonū est finis. Scdo prout importat bonū: qd est ad finē. Tertio prout dicit bonū cōiter sumptū ad v̄trūqz. Ideo tria facit: qz p̄mo docet sumere huius maximas ex fine. Scdo ex his: quē sūt ad finē. Tertio docet hoc accipiēdo bonū ad v̄trūqz communiter. Scda ibi. (Et laudabile.) Tertia ibi. (Et possi-

bilis.) Circa p̄mū tria facit fm qz finis tripliciter pōt accipi. P̄mo fm se. Scdo in cōparacione ad ea: quē sunt ad finē. Tertio put cōparat ad ipsum appetitū. Scda ibi. (Cuius gratia multa.) Tertia ibi. (Qz multa appetit.) P̄pter p̄mū notandū: qz fm p̄m in p̄mo politicorū. finis est appetibilis in infinitū: alia autē sunt appetibilia fm qz habēt ordinē ad finē: ideo ait qz hoc est bonū: cuius non est superabundantia: vel etiam nō pōt ibi abundātia esse: et subdit causam quare vbi nō est abundātia: hoc est bonū: qz vbi est magis q̄ oportet: hoc est malū. ergo carentia semp abundātia est bona. C Deinde cum dicit.

C Cuius gratia multa laborata sunt: aut multa sunt expensa: apparens enim bonuz iam: et vs finis iam q̄ tale existimat: et finis multorum finis autē bonū: vnde hec dicta sunt. Dedit gloria Priamo: et turpe. Et diurnuz sufferre Quia in amibus ydria.

C Ponit secundā consideracionē sumptam ex fine fm qz comparat ad alia dicens: qz illud cuius gratia sunt multa ellaborata: et multa expensa: est apparens bonū. i. est manifeste bonū: qz se habet: vt finis. Existimat enī tale bonuz finis multorū: vt oīum illoz: quē sunt expensa: aut ellaborata p̄pter ipsum: et quia finis est bonū: opz id bonuz esse. vnde p̄pter hec dicta sunt multa puerbia: quoz vnuz est Dedit gloriā Priamo: in quo puerbio ostēditur victoriā Troic: pro qua tot expēsa et ellaborata fuerūt: esse valde bonā: p̄pter qd dimittere eā sine victoria: et qz greci amiserūt tantū bonū: dabāt magnā gloriā Priamo: qz in finē cabat eis. Et hoc etiā aliud puerbiuz dicebat qz sufferre diurnū laborē: vel diurnas expensas pro aliquo: et nō habere illud: est valde turpe. Inde etiā illud puerbium in oleul: qz in amib⁹ ydria. ydria enī p̄p̄ est vas pro aqua: quia de aqua est magna copia in amib⁹: et statim pōt qz eam habere. Alia tamē excellenter bona habētur ex magno labore: quē oīa declarant id esse maxime bonum: pro quo multa sunt ellaborata. C Qz si tamē per ydriā vellemus itelligere aliqd excellēs bonū: tunc puerbiuz esset yronice dictuz: quasi non esset in amib⁹ ydria. et excellentia bona de nō facili habentur. C Deinde cum dicit.

C Et qd multi appetūt: et circūpugnabile apparens. Quod enim omnes appetunt: hoc bonuz erat. Multi aut velut omnes videntur.

C Oportet cognoscere bonū per cōparacionē ad appetitū dicens: qz multi appetunt: et apparet circūpugnabile. id est apparet: qz pro eo habēdo hoies pugnare debent: hoc simple est bonū. Et subdit causam: qz ita erat superius diffinitum: bonū est: qd omnes appetunt. Et qz tale bonuz multi appetunt: ac positum est: qz multi vident et computant quasi omnes: ideo opz tale bonuz esse. Apparet autē p̄m per istas tres regulas docere nos cognoscere bonuz: quod est finis: qz finis est ille: in quo non est superabundantia: et pro quo multa ellaborant: et omnes appetūt: quia sicut p̄ncipia in speculabilibus: q̄ sunt quasi locus sanctus in domo: sunt ab omnibus vel salte a pluribus cognita: cōclusiones autem nō: sic finis in moralibus: qui se habet vt p̄ncipia in speculabilibus: est ab omnibus: vel a multis volutus: quod non oportet dicere de his: quē sunt ad finem.

C Deinde cum dicit.

C Et laudabile. Nullus enim non bonū laudat.

C Venat maximas: quē sumūt ex bono: quod est ad finē. bonum autē quod est ad finē quātū ad presens in duob⁹ differt a fine. P̄mo: quia huius bona possunt esse lauda-